

GAIRĖS

2013 kovas
Nr. 3(222)

GAIRĖS
ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius
Algis Kusta

Redaktoriaus pavaduotojas
Vaclovas Paulauskas

Maketavo *Gražina Majauskienė*

Redakcijos adresas:
Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: musugaires@gmail.com
tel. 241 82 03, 242 88 03
Faksas 241 77 98.

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2013 03 19. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“
www.spauda.com
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.
© „Gairės“

Viršelyje – V. Šereikos nuotrauka

ŠIAME NUMERYJE

POŽIŪRIS

Kovo 11-osios reminiscencijos **4 p.**
Kodėl mes esame Lietuva? **5 p.**
Fašistinės tendencijos Patyčių eroje:
ką nutyli žurnalistai ir teisėjai **7 p.**

AKTUALIOS TEMOS

Kodėl mums taip svarbu didinti užimtumą **9 p.**
Pasimetusieji mokesčių labirintuose **12 p.**
Lietuvoje skursta kas penktas žmogus **15 p.**
Visuomenės „pažanga“ be moterų – ne pažanga **20 p.**

POLITIKOS APŽVALGA

Politika po rinkimų: tradicinė kova ir
netradiciniai sprendimai **17 p.**

NUOMONĖS

Progresuoja ar degraduoja kaimas? **26 p.**
Pasaulis be etikos „dimensijų“ **29 p.**
Kuo „Naujasis viešasis valdymas“
pranašesnis už „Naująją viešąją vadybą“? **31 p.**

NAUJOS KNYGOS

Algirdas Brazauskas 146 liudininkų taikinyje **34 p.**

VIZIJOS

Apie atominės energetikos problemas
bei perspektyvas pasaulyje ir Lietuvoje **36 p.**

MES – ES

Artima ir tolima Europos Sąjunga:
Estija, Čekija, Kipras **41 p.**

ŠYPSENOS

Pasakos ir pasukos **48 p.**

Numerio autoriai

Aloyzas Sakalas, Karolis Klimka, Boguslavas Gruževskis, Romualdas
Čėsna, Vytenis Paulauskas, Jolanta Grigorjeviėnė,
Gediminas Dubonikas, Margarita Jankauskaitė, Algimantas Brazaitis,
Antanas Krūvelis, Arvydas Guogis, Juozas Bartuška, Jonas Visockas

*Leidėjai ne visada sutinka su autorių nuomone, tačiau laikosi žodžio
laisvės principo.*

Įvykių kronika

Kovo 10 d. prasidėjo eilinė Seimo II (pavasario) sesija. Jos darbų programos projekte – apie 470 teisės aktų projektų. Vyriausybė į sesijos darbų programą pasiūlė įrašyti 140, Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė – 6, Seimo frakcijos – apie 240 įstatymų projektų. Šioje sesijoje bus išklaustas Prezidentės D. Grybauskaitės metinis pranešimas, Vyriausybės metinė veiklos ataskaita. Pavasario sesijoje ypač didelį dėmesį ketinama skirti ekonomikos augimui, užimtumo didinimui, skurdo ir socialinės atskirties mažinimui. Iki birželio 30 d. planuojama surengti 54 plenarinius posėdžius. Pavasario sesiją numatoma pratęsti ir liepos 4 d. – surengti iškilmingą Seimo posėdį, skirtą Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai pradžia paminėti.

Nepriklausomybės atkūrimo 23-ųjų metinių proga trys Vilniaus universiteto kolektyvai – mišrus choras „Gaudeamus“ ir merginų choras „Virgo“, vadovaujami Rasos Gelgotienės, ir kamerinis orkestras, vadovaujamas Pauliaus Bernardo Koncės, – surengė koncertus Italijos ir Maltos sostinėse.

Lietuva pagal šviesolaidžio ryšį turinčių gyventojų dalį lenkia kitas Europos valstybes, rodo Šviesolaidžio į namus asociacijos (FTTH Council) reitingas. Lietuvoje šviesolaidį ryšį turėjo 31 proc. namų ūkių. Pagal šį rodiklį antrą vietą Europoje užima Švedija (22,6 proc.). Bulgarijoje, Latvijoje ir Norvegijoje šviesolaidį naudoja apie 17 proc. gyventojų. Didžiosios

Vakarų Europos šalys – Vokietija, Didžioji Britanija – nepateko į reitingą, nes neturėjo bent 200 tūkst. šviesolaidžio vartotojų, o padengimas nesiekė 1 proc.

Vilniuje atidarytos pirmosios Lietuvos pirmininkavimui Europos Sąjungos Tarybai pristatyti skirtos parodos. Nacionalinėje dailės galerijoje atidaryta lietuvių fotografijos, poezijos ir kino paroda „Poetiniai dokumentai“. Liepos 1 d. ši paroda bus eksponuojama Berlyno miesto rotušėje ir bus pagrindinis Lietuvos pirmininkavimo renginys Vokietijoje. Vėliau paroda keliaus į Glazgą (Škotija), į Lietuvos kultūros centrą Varšuvoje (Lenkija) bei Zalcburgą (Austrija). Šiuolaikinio meno centre Vilniuje atidarytoje parodoje „Didesnio dalis. Lietuvos šiuolaikinis menas“ pristatomi dvidešimties žymiausių Lietuvos šiuolaikinių menininkų kūriniai. Paroda 2013 m. antrąjį pusmetį keliaus po Lietuvos diplomatinės atstovybes ir įvairių šalių meno institucijas.

Sukako 100 metų, kai gimė garsus lietuvių dailininkas Kazimieras Žoromskis (1913–2004). Ta proga Vilniuje, Kalinausko gatvėje prie namo, kuriame gyveno dailininkas, atidengta atminimo lenta. K. Žoromskis nuo 1943 iki 1986 metų gyveno užsienyje. Jo unikalūs optinio (trimačio) impresionizmo stiliaus paveikslai pelnė tarptautinį pripažinimą. K. Žoromskio paveikslų yra keturiolikoje Europos ir Amerikos muziejų, biografija ir kūriniai įtraukti į pasaulio menininkų žinytus, kuriuos leidžia Amerikos biografijų

institutas, Tarptautinis biografijų centras Kembridže. (Ketvirtame žurnalo viršelyje spausdiname K. Žoromskio paveikslą reprodukciją).

Po ketverių metų pertraukos darbą atnaujina tarparlamentinė Lietuvos-Lenkijos asamblėja. Naujoji jos sesija vyks Varšuvoje gegužės 3 d., minint Abiejų Tautų Respublikos Konstitucijos priėmimą 1791 m. gegužės 3 d. Tai vykusiam Seimo Pirmininko pavaduotojo, Europos reikalų komiteto pirmininko Gedimino Kirtilo susitikime su Lenkijos parlamento delegacija patvirtino šiuo metu dvišalei asamblėjai pirmininkaujantis Lenkijos Seimo Pirmininko pavaduotojas Eugenijus Tomašas Gžėščakas. Seimo delegacijai asamblėjoje vadovaus G. Kirtilas. 1997 m. įkurta Lietuvos Respublikos Seimo bei Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato narių asamblėja paskutinį kartą posėdžiavo 2009 m. pavasarį.

Vyriausybė pritarė vieno reikšmingiausių Lietuvos strateginių energetikos projektų – „NordBalt“ elektros jungties povandeninio kabelio – statybai pagal „NordBalt“ jungties Klaipėdos apskrityje specialųjį planą. Tarptautinė Lietuvos ir Švedijos „NordBalt“ elektros jungtis sujungs Baltijos ir Šiaurės Europos valstybių elektros energetikos sistemas, užtikrins elektros tiekimo saugumą ir patikimumą, sudarys technines sąlygas integruoti Lietuvos ir besiformuojančią Baltijos valstybių elektros rinką į bendrą Šiaurės Europos regiono valstybių elektros rinką.

„NordBalt“ bus trečia pagal ilgį pasaulyje jūrinės elektros jungtis – ji sieks apie 450 kilometrų, o jos galia bus 700 MW. 2015 m. pabaigoje pradėjus eksploatuoti jungtį, Lietuva galės prekiauti elektra su Šiaurės Europa.

Norvegijos Karalystė įsipareigojo per artimiausius ketverius metus skirti beveik 8 mln. eurų modernizuoti Lietuvos įkalinimo įstaigas, didinti jose dirbančio personalo kvalifikaciją ir gerinti nu-teistųjų socialinės reabilitacijos ir integracijos į visuomenę procesą. Šias priemones numato Teisingumo ministerijos parengta ir norvegų patvirtinta programa „Pataisos įskaitant bausmes be įkalinimo“.

Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius Vyriausybės rūmuose penkiems geriausiems 2012 m. mokytojais išrinktiems pedagogams įteikė Metų mokytojo premijas. Jomis apdovanotas Vilniaus Mikalojaus Daukšos vidurinės mokyklos istorijos mokytojas ekspertas Andrius Poručius, Kėdainių „Ryto“ pagrindinės mokyklos pradinė klasių mokytoja ekspertė Rasa Rugelienė, Prienų „Žiburio“ gimnazijos muzikos mokytoja ekspertė Roma Ruočkienė, Vilniaus Žemynos gimnazijos mokytoja ekspertė Aldona Šventickienė ir Lietuvos kurčiųjų ir neigirdinčiųjų ugdymo centro surdopedagogė, pradinė klasių mokytoja ekspertė Aldona Vieliūtė.

Statistikos departamento duomenimis, 2011 m. kovo 1 d. Lietuvoje gyveno 154 tautybių gyventojai. Lietuvių buvo 84,2 proc., lenkų – 6,6 proc., rusų – 5,8 proc., 1,2 proc. baltarusių. Vilniuje gyveno 128 tautybių gyventojai – tai daugiatautiškiausias šalies miestas. Kaune gyveno 85, Klaipėdoje – 77, Šiauliuose ir Panevėžyje – daugiau kaip po 50 tautybių žmonių.

Redaktoriaus skiltis

Vėl kovo saulė šildyt ima...

Ir vėl, kaip kasmet, per Nepriklausomybės šventę bandome išžiūrėti į savo Lietuvą, vėl kalbame apie laisvę ir demokratiją, tarsi jos kaskart reikalautų atsakymų. O gal taip ir yra?

Šiame numeryje yra du tekstai, į kuriuos siūlyčiau atkreipti dėmesį. Vieno jų („Kovo 11-osios reminiscencijos“) autorius kalba apie tai, kas žlugdo Lietuvos žmonių solidarumą – kad dar vis mėginama rūšiuoti Lietuvos žmones į patriotus ir jų priešus. Mėginama įtikinti visuomenę, kad Lietuvos patriotai tai tie, kurie susitelkė po TS-LKD vėliava.

Greta jos vis drąsiau ima plazdenti kai kurių aukštų politikų laikomo tautiniu jaunimo vėliava. Ji, žinoma, tokia pat, kaip ir valstybinė, bet lyg ir ne visai trispalvė, gal daugiau keturspalvė. O ta ketvirtoji spalva kažkodėl neįkvepia pasitikėjimo, nes ji pagrindine sostinės gatve nešama su šūkiu, kurį galima labai įvairiai suprasti. O dviprasmybės verčia arba tyliai kikenti, arba išsižeisti. Galima ir mandagiai nusukti į šoną akis, kaip kad rašoma kitame „Gairių“ straipsnyje („Fašistinės tendencijos Patyčių eroje“). Jame cituojama slovaku filosofo S. Žižeko mintis apie beribi visuomenės „kultūringumą“ – meną nieko nepastebėti ir nekreipti dėmesio.

Nors, kaip Delfi.lt rašo politologas V. Laučius, „karinga nacionalistinė ar patriotinė pasaulėjauta yra ne tiek proto, kiek aistros bendražygė. Jai reikia ne racionalios argumentų kalbos, o pasaulėvaizdžių susikirtimo patetikos. Jai reikia vėliavų, simbolių, kolektyvinės pasąmonės vaizdinių, šūkių, vienminčių masės, eitynių, ritmo, adrenalino, misijos pojūčio, aukojimosi patoso, priešų ir kovos frontų“. Kai taip, gali netikėtai tapti „priešu“.

Yra daug dalykų, kuriems nereikia agresyvaus adrenalino, o tiesiog kantraus darbo. Nes, kaip sako prof. B. Gruževskis (pokalbį su juo spausdiname šiame numeryje), norint ką nors rimta nuveikti, efektyviai padaryti, reikia dirbti sutelktai ir ryžtingai. Reikia DIRBTI. Deja, kaip pastebi profesorius, kartais labai daug ko ir nepadaro iš to, ką numatoma padaryti. Gal todėl ne visada dirbti apsimoka labiau nei gyventi iš pašalpos. Gal todėl, atėjus valstybinei šventei, ir vėl kalbame, kad ne tokios Lietuvos norėjome. Tapome ne tiek kūrėjų, kiek emigrantų šalimi. Nors ir vėl drąsinamės, kad geriausia gyventi Lietuvoje. Geriausia bus gyventi tada, kai į Lietuvą bus sugrąžintas darbas, ar kaip dabar sakoma, bus didinamas užimtumas, kai bus vertinamas žmogus, o ne jo suveržtas diržas. Su tokia viltim dabar žiūrime į naujosios Vyriausybės veiklą.

Daugiau šviesos atneša ir kovo saulė. Su pavasariu.

Algis Kivsta

Kovo 11-osios reminiscencijos

Aloyzas Sakalas

Jau 23 kartą švenčiame Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną. Iškilminguose renginiuose žymūs politikai sako kalbas, kurios kartais sudaro įspūdį, kad tik šie politikai ir atkūrė Lietuvos Nepriklausomybę ir įjeigu ne jie, tai mes visi ir dabar būtume tik Rusijos provincija. Drįstu teigti, kad toks Nepriklausomybės atkūrimo proceso traktavimas nėra tikslus. Ir štai kodėl.

Visų pirma, buvo galima ne tik svajoti apie Lietuvos Nepriklausomybę, bet ir atvirai reikšti jos siekius tik iš esmės pasikeitus Tarybų Sąjungos vidaus politikai. O ji taip pasikeitė prasidėjus Michailo Gorbačiovo inicijuotai pertvarkai. Sutikime, kad iki jos kalbėti apie nepriklausomybę reikštų išsirašyti sau kelialapį į Gulago salyną.

Galima analizuoti, ar ekonominės, ar politinės, ar dar kitos priežastys paskatino M. Gorbačiovą pradėti pertvarką. Jas politikai išnarstė iki paskutinio kauliuko, todėl nėra prasmės kartoti tai, kas jau padaryta. Galima tik tvirtinti, kad Gorbačiovo pertvarka buvo būtina sąlyga Lietuvos Nepriklausomybei atgauti.

Antra, pertvarka buvo būtina, bet nepakankama sąlyga Nepriklausomybei atgauti. Jai realizuoti reikėjo, kad mums per ilgus okupacijos metus nebūtų užgesusi pati Nepriklausomybės idėja. Ši idėja negalėjo išbūti vien per negausius politinius disidentų pareiškimus. Okupacijos pradžioje ji

buvo nuolat vilgoma tremtinių ir politinių kalinių ašaromis ir gausiai laisvoms partizanų krauju. Vėliau ji buvo brandinta per menininkų ir mokslininkų kūrybą, per vaikų švietimą mokyklose, per mūsų tėvų pasakojimus apie didingą Lietuvos istoriją.

Todėl Gorbačiovo pertvarkos fone Nepriklausomybės idėja nebuvo tarsi meteoritas iš dangaus, o buvo ilgai ir nuosekliai subrandintos idėjos praktinė išraiška.

Trečia, kas gi buvo tie poetai, rašytojai, dailininkai, mokslininkai, mokytojai ir kiti šviesuoliai, kurie Ezopo kalba (kitokia buvo tais laikais neįmanoma) kurstydavo Nepriklausomybės siekius? Kokios gi buvo jų oficialios politinės pažiūros?

Kiekvienas dar prisimenantis okupacijos laikotarpį gerai žino, kad gabiausi, produktyviausi ir savo darbu pasižymėję žmonės buvo nedelsiant kviečiami tapti: jauni – komunistinio jaunimo, o vyresni – komunistų partijos nariais.

Žinoma, buvo galima netapti nei vienu, nei kitu, bet tada tekdavo susitaikyti su mintimi, kad neteksi kūrybinės, nors ir Ezopo kalba, išsakomos laisvės, susitaikyti su mintimi, kad tavo darbą prižiūrės ir jam vadovaus, koks nors Maskvos emisaras ar vietinis jų pakalikas. Todėl nenuostabu, kad Lietuvoje buvo gausu inteligentų, kurie tapo komjaunuoliais ir komunistais visai ne dėl to, kad būtų komunistinės ideologijos apologetai, o dėl to, kad galėtų reikšti savo patriotinius jausmus per savo kūrybą, per savo kontaktą su vaikais ir suaugusiais.

Ir, sprendžiant iš 1980-1990 metų įvykių, tokių inteligentų, kuriems partinis bilietas buvo tik apsauga nuo represijų, buvo dauguma. Kitaip vargu ar būtume visi – komunistai ir ne – susitelkę Baltijos kelyje ir vargu, ar Kovo 11-osios Aktą paskelbusios Aukščiausiosios Tarybos pirmininku būtų tapę Lietuvos valstybinės konservatorijos komjaunimo organizacijos vadovas,

marksizmo disciplinų dėstytojas, o savo pavaduotojais jis būtų pasirinkęs tik komunistų partijos narius.

Ketvirta, jei Lietuvos komunistų daugumą būtų sudarę vien Maskvos valios vykdytojai, tai ar galėjo įvykti toks Tarybų Sąjungai iš pašaknų griaunantis įvykis kaip Lietuvos komunistų partijos atsiskyrimas nuo Tarybų Sąjungos komunistų partijos 1989 metais?

Šio įvykio išskirtinę svarbą, kaip Tarybų Sąjungos griūties pradžią, nedelsiant pažymėjo net dabartiniai uoliausieji antikomunistai, o praėityje – komjaunimo veikėjai ir komunistinės ideologijos platintojai. Ir iš tiesų, po šio Lietuvos komunistų partijos iššūkio prasidėjo nebesustabdoma Tarybų Sąjungos griūtis. Jos pasekmė – Lietuva tapo Nepriklausoma.

Kodėl verta apie tai kalbėti minint Kovo 11-ąją? Ogi todėl, kad net ir dabar yra politikų, kurie dar mėgina rūšiuoti visus Lietuvos žmones į jos patriotus ir į jos priešus, Kovo 11-osios Aktą laikydami asmeniniu savo, o ne visų Lietuvos žmonių nuopelnu. Ir dabar dar mėginama įtikinti visuomenę, jog Lietuvos patriotai – tai tie, kurie susitelkė po TS-LKD vėliava. Priešai ar bent potencialūs priešai – tai visi kiti.

Taip žlugdomas Lietuvos žmonių solidarumo principas, nors visiems gerai žinoma elementari tiesa, kad tik solidari visuomenė sėkmingai atlaiko sunkiausius istorinius išmėginimus. Tik esant solidarai visuomeni sumažėja noras emigruoti ten, kur solidarumas nėra vien gražus žodis. Kai jis pranyksta – tauta išsivaikšto, o valstybė pranyksta. Tokias nerimą keliančias tendencijas galima įžvelgti jau dabar. Ar ne laikas, kol dar nevēlu, sustabdyti šį Valstybės destrukcijos procesą, nutraukti politines rietenas, o visiems, politikams ir ne, susitelkus pagalvoti, kas darytina, kad Lietuvos žmonės vėl parodytų tokį solidarumą, kurį matėme Baltijos kelyje. ■

Kodėl mes esame Lietuva?

Kovo 11 d. Seime surengtame iškilmingame Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienos minėjime bene pirmą kartą iš garbingos tribūnos nuskambėjo aistringas balsas, kviečiantis branginti lietuvių kalbą – kaip pačią laisvę, kaip Lietuvos savastį.

Lietuvių kalbos svarbą visai Europai, būtinybę puoselėti šį mūsų turtą išskyrė Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarė, Anykščių Antano Vienuolio gimnazijos direktorė Irena Andrukaitienė: „Visa Europa turi saugoti mūsų kalbą kaip vis dar gyvą kultūros pamatą – juk Europos Sąjungos kalbų politika ir skatina išlaikyti Europos kalbų įvairovę, kuri yra laikoma viena didžiausių Europos vertybių. Todėl manau, kad turėtų būti į UNESCO Nematerialaus kultūrinio paveldo sąrašą įtraukta ir unikali lietuvių kalba“.

Jai pritarė ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, rašytojas Romas Gudaitis, pabrėžęs, kad lietuvių kalba – mūsų Nepriklausomybės politinė, dvasinė, kultūrinė siela, jos didžioji prasmė: „Be harmoningo santykio su ja kaip ir be kultūros, sąžinės, gėdos – žmogus praranda savo kūrybines galias ir tampa instinktų vergu, o valstybė išsigimsta net su tobulais įstatymų brūzgynais ir moderniausiais gražbyliavimais“.

Spausdinamųjų sutrumpintas kalbas.

Romas Gudaitis

Ta Lietuva, kuri mūsų širdyse dabar ir iki paskutinio širdies tvinksnio, vis dėlto skiriasi nuo oficialios realybės, kuri formali, reglamentiška, bedvasė.

Žvelgi į šią formalų biurokratizmo ir painaus – atseit, demokratinio – diletantizmo šalį, stebiesi ir niekaip negali sutikti, kad tai ir yra Lietuva, mūsų valstybė, ir kad mes sutinkame, jog tik tokia ji ir teturinti būti. Jei toks idealumas, tai kodėl tokie bjaurūs recidyvai regimi už tos popierinės harmonijos ir tviskesio? Pavaldumo tik pinigui ir turtingiesiems. Susiskaldymo ir pasiklydimo. Įtarumo ir pavydo. Nusivylimo ir susvetimėjimo. Besidarkančiųjų niekingumo ir gyvybės nuvertinimo. Vartotojiškumo „šventovių“ ir galo su galu nesuduriančiųjų. Formalus biurokratizmas suka nosį nuo šių reiškinų, nes „politinės kovos grožis“ ir „dėsniai“ šluote nušluos šias neigiamybės mums nuo kelio.

Pagal šią logiką sąžinės nėra (senamadiška, atgyvenusi), dorovė, moralė reikia palikti Bažnyčiai, be to, jau kvatojomės susirietę iš tiesiai šviesiai iškloti pasakymo: kas – šio, o kas – ir „ne šio pasaulio dimensijos“. Štai ir išlenda lyg yla iš maišo šios formalios realybės

esmė, nusipelnusi aukščiausio ordino, todėl dar iki garbingiausių svečių iš bendrų Europos namų sugužėjimo į Vilnių šią išmintį reikia iškalti ant kokio dailesnio fasado, o kreiviausiam labiausiai ir tiktų! Ir kuo gražesnius ditirambus giedoti demokratijai ir jos idealams, juk tik nuo formos o ne nuo geranoriškumo, humanizmo ir pakantos kitaip manančiam, ne nuo diskusijų kultūros, polemikos gilumo, intelektualinės minties, įžvalgų drąsos priklauso demokratijos turinys ir esmė! Žmogus, iškalęs dešimtį abėcėlinių demokratijos tiesų, yra pilietiška asmenybė, o prisitaikantis prie politinės konjunktūros, jaučiantis, iš kur vėjas pučia, ir sakantis, ką iš jo tikimasi išgirsti, yra kilni, perspektyvi asmenybė. Tiktai tam, kuris ieško tiesos ir kelių visuomenei, valstybei, išdrįsta plaukti prieš srovę, neploja katučių ir nejučia ekstazės prieš korektiškumą, derėtų užsičiaupti – juk jo mintys neatitinka etiketo ir taisyklės pasakant viską nepasakyti nieko. Patogumo, karjeros, rutinos ir, aišku, jo karališkosios niekšybės įvaizdžio vardan.

Šventai tikiu, jog mūsų Lietuva kitokia. Ir jos žmonės kitokie. Jie skiria grūdus nuo pelų, puikiai suvokia, kas tikra gyvenime, o kas apmeluota ir primesta. Jie nesilanksto, nekeliaklupsčiauja prieš vartotojiškumą, masinę kultūrą, žvaigždžių kultus, prieš niekalą, kurio tikslas demoralizuoti jaunimą, užkrėsti jį cinizmu ir pražudyti iliuzijų žabangose. Jie vertina žmogiškumą ir nesutinka su žmogaus paniekimu, kurio tiek daug mūsų gyvenime, lig praeiksmo daug.

Tikroji nacionalinė kultūra kečia dvasią, įprasmina jausmų grožį, nepataikauja ydoms ir silpnybėms,

► primityvumui, ugdo ir vienija, kūryba visados savitas kūrėjo santykis su žmogumi ir laiku. Tokia ir riba. Matykime ją. Ir žmones, kurie peļnosi iš antikultūros, patyčių, chamizmo ir tamsumo. Jų pelnai priklausomi nuo mūsų požiūrio. Tebūna jis neigiamas jiems ir palankus kiekvienam daigui, kiekvienam žiedui kultūros dirvoje ar savai giesmei iš savo – kol kas dar neimplantuoto madingo snapo.

Išdrįškime ir pasvajokime: mūsų vienybės dėka vieną gražią dieną išnyksta visi angliški užrašai, vergiškas atsisakymas pozicijų, kurias mums testamentu paliko ankstesnės kartos, beždžioniškas moteriškų pavardžių iškraipymas (kažkodėl labiau sueuropėjusioje tradicijoje Donelaičiui nešovė galvon savo būres perkrikštyti Dočėm „Slunkėm, Pelėdėm!), visos darkančios mūsų kalbą svetimybės, kurioms reikia jau nežinia pagal kokius principus sudarytų žodynų, juk tai mūsų kalbininkų žygdarbio dėka kadaise atsispyrėme ir apgynėme savo kalbos grynumą, kintančias normas patikėdami autoritetams ir jais pasiklojėme. Nebuvome „sieverno zapadnyj kraj“, netapome „Lietuva be lietuvių“, netapsime ir šimtu anglišku žodžių snobaujančia, svetimvardžių pridagstyta teritorija.

Lietuvių kalba – mūsų Nepriklausomybės politinė, dvasinė, kultūrinė siela, jos didžioji prasmė. Be harmoningo santykio su ja, kaip ir be kultūros, sąžinės, gėdos – žmogus praranda savo kūrybines galias ir tampa instinktų vergu, o valstybė išsigimsta net su tobulais įstatymų brūzgynais ir moderniaisiais gražbyliavimais. Pagarba savo kalbai nereiškia kitų kalbų niekinimo, atvirkščiai, tik išryškina jų svarbą, vietą ar nepagrįstas pretenzijas mūsų tautai, kuri visados buvo ir išliks tolerantiška kitoms Lietuvoje gyvenančioms tautoms.

Irena Andrukaitienė

Dar visai neseniai šitoje salėje sėdėjo Justinas Marcinkevičius. Sovietiniais metais mes visi kartu su juo kartojomė: „Lie – tu – va, Lie – tu – va“. Ir tada niekam nerūpėjo, kiek kainuoja žemė, kiek kainuotume mes patys. Brangiausias dalykas buvo ištartas žodis „Lietuva“. Neįkainojama buvo kiekviena ištarta lietuviška raidė.

Kiek dabar galėtume sumokėti, kad tada ištarta lietuviška raidė šiandien būtų ištarta taip, kaip anuomet? O kiek iš mūsų galėtų šiandien sumokėti už tai, kad tokia lietuviška raidė niekada nebebūtų ištarta? Kiek iš mūsų galėtų sumokėti, kad mes kalbėtume angliškai, prancūziškai, vokiškai, lenkiškai gal būt, bet tik ne Maironio, ne Marcinkevičiaus, ne mūsų visų kalba?

Garsus prancūzų kalbininkas Antuanas Mejė (Antoine Meillet) XX amžiuje visai Europai yra pasakęs: „Tas, kuris nori žinoti, kaip kalbėjo mūsų proseneliai, turi atvažiuoti pasiklausyti, kaip kalba lietuvis valstietis.“

Ką reiškia tai, ką pasakė A. Mejė? Jis pasakė, kad lietuvių kalba yra ypatingai svarbi Europos kultūros dalis. Tai pamatas. Kamienas, iš kurio išaugo daugybė Europos kalbų. Apmaudu, kad mes patys, kaip ir didžioji Europos dalis, nesuvokiame šito turto vertės.

Iš mūsų gali atimti žemę, gali atimti valstybę, ir tai jau yra ne vieną kartą padaryta. Bet tauta net ir tada liktų gyva, kol bent vienas iš mūsų kalbėtų lietuviškai. Nes tau-

ta ne tik valstybė. Tauta prasideda nuo žodžio. Žodis yra tautos dvasia. Lietuvos dvasia yra kiekviena iškovota lietuviškos abėcėlės raidė.

Mūsų kalba – unikali, seniausia iš gyvųjų keturių šimtų trisdešimt devynių indoeuropiečių kalbų, ji išlaikiusi archajiškiausius šios prokalbės bruožus. Mes iki šiol galėjome didžiuotis itin turtingu tarmių palikimu, nes nė vienoje kitoje Europos valstybėje, tokioje mažoje teritorijoje, nėra tiek daug ir tokių skirtingų tarmiškumo variantų: turime dvi pagrindines tarmes, penkiolika pataarmių, per šimtą šnekų ir pašnekų, iš kurių dešimt yra ne Lietuvos teritorijoje, už Lietuvos ribų.

Mūsų kalbos savitumas (rašto ženklai, moteriškų pavardžių daryba, kirčiavimas ir kt.), jos archaiškumas rodo, kad visos kitos indoeuropietiškos kalbos, plačiai paplitusios ne tik Europoje, bet ir kituose kontinentuose, tiesiog yra žymiai jaunesnės. O mes pasiduodame jų įtakai ir patys padedame trinti Lietuvą iš žemėlapių: didesnės tautos mus verčia į mūsų kalbą įsileisti jų kalbų sistemas, verčia gėdytis, sakyčiau net verčia gėdytis, kad esame lietuviai, kad mes esame Lietuva.

Visa Europa turi saugoti mūsų kalbą kaip vis dar gyvą kultūros pamatą – juk Europos Sąjungos kalbų politika ir skatina išlaikyti Europos kalbų įvairovę, kuri yra laikoma viena didžiausių Europos vertybių. Todėl manau, kad šalia Kryždirbystės ir kryžių simboliškos Lietuvoje, šalia Dainų švenčių tradicijų ir jų simboliškos, šalia lietuviškų polifoninių dainų – sutartinių turėtų būti ir UNESCO Nematerialaus kultūrinio paveldo sąrašą įtraukta ir unikali lietuvių kalba.

Linkiu ją saugoti. Parduoti kalbos negalime. Galime tik pasiduoti mes patys. Arba ne. Ačiū visiems, kurie tiki Lietuva ir jai skiria savo darbus. Vienas iš paskutiniųjų yra profesoriaus, akademiko Eugenijaus Jovaišos monografija apie aiščių kilmę, kuri pakeis požiūrį į mūsų istoriją ir padės pagrindus naujam mūsų pačių įsivertinimui. Matykime tai, kas garina Lietuvą ir vertinkime. ■

Fašistinės tendencijos Patyčių eroje: ką nutyli žurnalistai ir teisėjai

Karolis Klimka

Kas sieja tokius reiškinius kaip patyčios darbo kolektyvuose ir mokymo įstaigose, neapykantos kurstymas internete ar gatvėje ir populistinių jėgų konsolidacija?

Skaitant kai kuriuos Lietuvos teismų sprendimus arba žurnalistų žinutes apie patyčias ir nacionalistinius išpuolius, gali priblokšti konkrečių teisėjų ar žurnalistų nesusižadymas ir nuovokos stoka. Tačiau labai svarbu kelti klausimą, kaip minėtieji reiškiniai susiję su bendra Lietuvos visuomenės būkle.

Ar esama jėgų ir faktorių, kurie trukdo adekvačiai įvardyti ir įvertinti patyčių bei neapykantos kurstymo atvejus? Neribota „saviraiškos laisvė“ suinteresuoti visų pirma politikai, nes viešas santykių aiškinimasis ir vadinamosios juodosios technologijos yra labai svarbi politinės konkurencijos ir priešrinkiminių mūšių dalis.

Kad patyčios ir neapykanta galėtų lieti laisvai – eterijoje ir internete – suinteresuotos, žinoma, ir komercinės žiniasklaidos priemonės, nes visa tai, kas susiję su neapykanta ir žeminimu, yra „patrauklu“ skaitytojų (žiūrovų) auditorijai, o laisvojoje rinkoje auditorija yra prekė, kurią žiniasklaida parduoda reklamos užsakovams.

Šiuo požiūriu ypač pažeidžiamos yra visos visuomenės mažumos, nes antipatija arba neapykanta mažumoms yra stabilus žiniasklaidos produkcijos „patrauklumo“ šaltinis. Nenuostabu, kad per du rinkos demokratijos dešimtmečius neapykanta ir patyčios Lietuvos žiniasklaidoje – ksenofobija, antisemitizmas, homofobija, socialiai pažeidžiamų grupių žeminimas ir kitokios patyčių formos – išlaikė tvirtas pozicijas

televizijos diskusijose ir interneto komentuotojų kūryboje, taip pat spaudos puslapiuose. Komercinė žiniasklaida noriai tenkina ir paniekos moterims bei jų žeminimo paklausą.

Analizuojant neapykantos ir patyčių kultūros prielaidas, būtina manyti platesnį kontekstą. Vakarų sociologai pažymi, kad laikotarpį nuo praėjusio amžiaus paskutinio dešimtmečio (nuo „1990 m.“) galima įvardinti kaip Patyčių erą. Pavaldžiųjų žeminimo, negailestingo komercinio tendencijos sietinos su neoliberalizmo ideologijos ir valdymo praktikos triumfu Vakaruose ir Rytuose.

Šiam laikotarpiui būdinga brutalių vadybos metodų ir patyčių darbe išsigalėjimas. Kaip mokytojas „orkestruoja“ patyčias siekdamas kontroliuoti klasę, taip ir vadybininkas (vadovas) naudoja patyčias kaip valdymo strategijos metodą. Patyčiomis ugdomas nuolankumas ir agresyvumas. Lygia greta įsigali ir seksualinė prievarta darbo aplinkoje.

Nesaugumo ir baimės atmosferą Lietuvos visuomenėje nuolat palaiko tokie faktoriai kaip nerimas dėl laikino darbo, atlyginimo „pagal darbo rezultatus“ sistema, socialinės apsaugos neprieinamumas. Nusizeminimo įsikūnijimas yra skurstančių darbuotojų klasė.

Neoliberaliajai rinkos demokratijai būdingas nuolatinis visuotinis nestabilumas stumia žmones ieškoti „tikrumo“ iliuzinėse užuovėjose. Žymi neoliberalizmo kritikė Naomi Klein konstatuoja: „Skausmingi Rusijai ir Rytų Europai skirtos šoko terapijos padariniai ..., atsaini dešimčių milijonų žmonių atskirtis, įvykdyta laisvosios rinkos ideologų, [lėmė tai, kad] išdidūs gyventojai, ... puldami pažeidžiamiausias savo grupes, siekia atsikovoti nacionalinę savigarbą“ („Šoko

terapija“, Vilnius, „Kitos knygos“, 2009, vert. G.Pulokas ir kt., p. 449).

„Smulkųjį terorą“ darbo kolektyvuose, mokymo įstaigose ir gatvėje atitinka bendra visuomenės fašizacija: gyventojų neatsparumas autoritetizmui, tendencija patirtą represiją paversti nukreipta agresija bei jautrumo degradavimas – „desensitizacija“, šiaip jau būdinga karinių konfliktų zonoms. Socialinė atjauta virsta kritikos taikiniu.

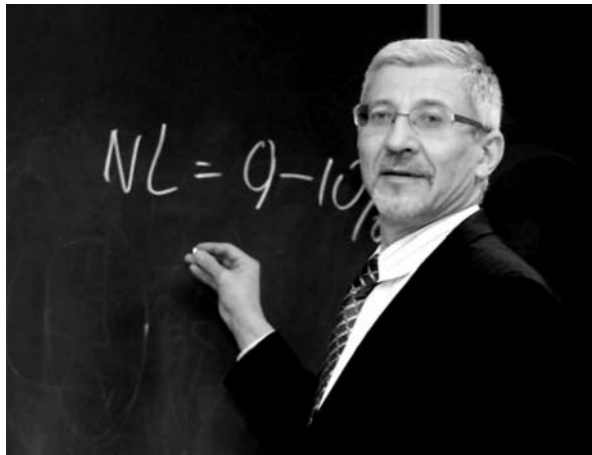
Niekas nebesistebi, kai banko vyr. ekonomistas sako, kad „žmogus pats kaltas, jei miršta skurde“ – tarsi pateisindamas tokius incidentus kaip benamių terorizavimas, kankinimas, žaginimas ir žudymas (pvz., Marijampolėje). Teisėjas gali nuspręsti, kad šūkis „Lietuva – lietuviams“, lydimas skanduotės „Juden raus“ (žydus – lauk!), esą išreiškia „Lietuvos Konstitucijos nuostatą, kad „valdžia priklauso lietuviams, t.y. asmenims, turintiems Lietuvos Respublikos pilietybę“.

Laikraštis pirmame puslapyje kursto „ruošti beisbolo lazdas“. Prof. V. Landsbergis ragina nesirūpinti dėl ekstremistų eitynių pagrindinėmis miestų gatvėmis. O buvęs premjeras A. Kubilius teisingai viešų asmenų polinkį virsti „personažais“ ir tūkstančių stebėtojų akivaizdoje teisti visus, kuriuos tie personažai laiko „šūtais“.

Filosofas Slavojus Žižekas yra kalbėjęs apie beribį visuomenės „kultūringumą“ – meną nieko nepastebėti ir nekreipti dėmesio. Kad kultūringumas išties būna begalinis, liudija kad ir ES senbuvės Graikijos pavyzdys. Neonacinė „Aukso aušros“ partija turi 18 vietų Parlamente, ją remia 10 proc. gyventojų (trečia pagal populiarumą). 2012 m. Graikijoje užfiksuota daugiau nei 200 rasistinio smurto incidentų. ■

Kodėl mums taip svarbu

Darbo ir socialinių tyrimų instituto direktorius profesorius **Boguslavas Gruževskis** įsitikinęs, kad pats svarbiausias šios Vyriausybės uždavinys, norint išbristi iš ekonominės krizės ir „Sodros“ skolų, yra užimtumo didinimas.

Savo įžvalgomis ir pasiūlymais profesorius dalijasi su žurnalo „Gairės“ skaitytojais.

B. Gruževskį kalbina žurnalistas Romualdas Česna.

– Ne vienas mūsų kalbintas ekonomistas teigė, kad kiekvienas priimamas teisės aktas turėtų būti vertinamas pagal poveikio užimtumui prizmę. Kodėl to šiandien reikia?

– To reikėjo jau vakar, to reikia šiandien, to reikės rytoj.

Sakyčiau, kad efektyvus užimtumas demokratinėje valstybėje yra socialinio stabilumo garantas. Toks socialinių problemų sprendimas pirmiausia užtikrina ekonomikos sėkmę ir pačių gyventojų pasitenkinimą. Taigi efektyvus užimtumas yra socialinio stabilumo, ilgalaikės ekonominės plėtros bei piliečių gerovės pagrindas, generuojantis aukštą pridėtinę vertę ir aukštas pajamas kaip piliečiams, taip ir valstybės biudžetui.

Socialinį ir politinį stabilumą garantuoja gyventojų pasitenkinimas. Didelė tikimybė, kad politikai, kuriems pavyktų garantuoti tą stabilumą, atitinkamai susilauktų didesnio gyventojų pasitikėjimo. O politinis stabilumas – investicijų patrauklumo pagrindas. Puikus to

pavyzdys – Singapūras (turiu omenyje jo ekonominius laimėjimus). Kaip tik dėl stabilios politikos, investuojant į užimtumą, kuris garantuoja pakankamas pajamas, galima pajudinti visą ekonomikos grandinę, kuri kartu užtikrins ir politinį stabilumą.

Iš kitos pusės, užimtumas – biudžeto stabilizavimo pagrindas. Darbo užmokesčio apmokestinimas garantuoja biudžeto pajamas. Biudžeto surinkimą labiausiai sąlygoja pridėtinės vertės mokestis (PVM), po to – gyventojų pajamų mokestis (GPM), akcizai. Taigi norint turėti aukštą, poreikius tenkinantį, stabilų biudžetą, būtina užtikrinti užimtumą – už atitinkamą atlyginimą, už atitinkamas pajamas.

Užtikrindami užimtumą, kartu garantuojame gyvenimo lygio augimą, skurdo ir socialinės atskirties mažėjimą.

Kaip žinoma, darbas pirmiausia yra siejamas su pajamomis – reikia užsidirbti pavalgyti, patenkinti būtiniausius poreikius. Labiau išsivysčiusiose Europos šalyse žmonėms,

ypač su aukštesniu išsilavinimu, darbas pirmiausia yra pasitenkinimas ir tik po to – pajamos. Lietuvoje tas metas dar neatėjo. Darbas mums dažniausiai tiesiog yra pajamos. Tiesa, jau ir pas mus formuojasi jaunimo grupės, kurios darbe mato kur kas daugiau negu pajamas. Tai tarpusavio santykiai, pasitenkinimas darbu ir pan. Taigi ši kryptis yra neišvengiama ir tokio požiūrio šalininkų turėtų didėti ir pas mus.

Beje, užimtumas, kaip pasitenkinimas, turėtų būti kiekvieno politiko ir kiekvienos politinės sistemos prioritetas. Kaip tik pasitenkinimas didina žmonių suinteresuotumą, socialinį ir rinkimų aktyvumą. Žinoma, politikui pats svarbiausias yra paskutinis punktas. O dabartinei, vartotojiškai visuomenei labiausiai rūpi pirmieji punktai, kad žmonės tikėtų ir aktyviai dalyvautų visuomenės gyvenime.

Kad ir iš kokios pusės žiūrėtume, užimtumas yra viena esminių problemų. Jis – pagrindinis variklis aptarnauti investicijas, gamy-

didinti užimtumą

bos priemones. Negalime pamiršti ir to, kad 2009–2011 metais, kai buvo didelis nedarbas, nemaža dalis darbdavių susidurdavo su apsirūpinimo tinkama darbo jėga problema.

– Gerbiamasis profesoriau, kaip manote, ar naujosios Vyriausybės planuose nedarbo bei skurdo, socialinės atskirties mažinimo problemoms spręsti skiriama pakankamai dėmesio?

– Aš džiaugiuosi ir aukštai vertinu tai, kad šioms problemoms spręsti Vyriausybės programoje skirta labai daug dėmesio. Iš dešimties svarbiausių punktų pusė jų yra tiesiogiai susiję su užimtumo plėtra ir nedarbo mažinimu, daugelyje priemonių išryškinti išpareigojimai kovoti su skurdu ir socialine atskirtimi. Ir taip visur, net švietimo ir aukštojo mokslo politikos skirsnyje, kur kalbama apie mokesčio už studijas mažinimą. Neabejoju, kad tai padidintų aukštojo mokslo prieinamumą.

Arba štai energetikos problemos. Jų sprendimas taip pat turi būti nukreiptas prieš skurdą, už socialinės atskirties mažinimą. Šiuo požiūriu Vyriausybės programa labai ambicinga, kryptingai orientuota ir atitinka gyventojų lūkesčius.

Įvairiausi tyrimai – ir makro, ir regionų lygmenyje – rodo, kad vidutiniškai 83–87 proc. apklaustųjų kaip labiausiai šiuo metu rūpimą klausimą nurodo užimtumą.

Vyriausybės programa itin aiškiai rodo, kad jos autoriai gerai jaučia gyvenimo pulsą. Štai viename punktų pažymėta, kad biudžeto deficitą svarbu mažinti ne didinant

mokesčių našta iš savo darbo gyventantiems žmonėms, bet didesniu darbuotojų skaičiumi, išaugusiu vartojimu. Čia vėl glūdi mintis apie užimtumą ir nedarbo mažinimą. Iš kitos pusės akcentuojama, kad visas dėmesys bus sutelktas tam, kad iš atsigauančios ekonomikos būtų surenkama daugiau mokesčių.

Atkreipčiau dėmesį į tai, kad svarbiu punktu siekiant didinti išlaidų efektyvumą numatytas taupumas. Jis privalo turėti prioritetus, turi būti gerai pamatuotas. Ten, kur neracionalu, išlaidas reikia mažinti, o didinti būtent tose veiklose, kurios yra svarbios visos sistemos atžvilgiu. Žinoma, taupydami taip, kaip numatėme – pavyzdžiui, vidutiniškai po 10 proc. – privalėsime labai atidžiai kontroliuoti šį procesą.

– Labai svarbi problema – valstybės valdymo efektyvumo didinimas. Kas darytina šioje srityje?

– Pradėdami spręsti rūpimas problemas, pirmiausia turime matyti tikslą. Jei piltume skystį į kokį nors indą, tai tikslas būtų pilnas indas. Bet jeigu tas indas kiauras, tai nepriklausomai nuo to, kokį skystį piltume, vis vien bus tikimybė, kad jis po truputį išlašės... Tai, vaizdžiai kalbant, ta lašėjimo kintamoji yra valstybės valdymo efektyvumas. O jeigu mes, pavyzdžiui, svarstome, kaip ir kokius mokesčius mažinti, tai labai svarbu užtikrinti sistemą, kuri tinkamai prižiūrėtų šį procesą. Deja, iš to, ką numatome padaryti, kartais labai daug ko ir nepadarome. Tai, sakyčiau, ir yra mūsų silpnoji vieta.

Igyvendindami Vyriausybės politiką, daugiausia dėmesio priva-

lome skirti valstybės valdymo efektyvumui didinti. Štai trys punktai, kurių įgyvendinimas padėtų tai užtikrinti.

Pirmiausia – tai sisteminis valstybės valdymo institucijų monitoringas. Tai reiškia, kad turime pamatuoti ir įvertinti kiekvieną valstybės instituciją pagal tai, ko iš jos tikimės. Aišku, rodiklių sistemos dar neturime, užtat po ranka – įvairiausių modelių rinkinys. Čia labai svarbu numatyti vykdytojus, kad atsakingas būtų tas, kuris turi įtaką.

Antrasis punktas – efektyviai veikiančių tarnybų dosnesnis apmokėjimas. Gaila, bet valstybės tarnybos apmokėjimo sistemoje beveik neatsispaudžia darbuotojo profesionalumas. O ką daryti, jeigu darbuotojas dirba labai gerai, tenkina, sakykime, ne tik ministerijos, bet apskritai visos sistemos poreikius? Tokį darbuotoją reikėtų ypač vertinti, jam derėtų atsilyginti ir už tai, kad jis dirba, tarnauja mums visiems.

Trečiasis momentas – griežtesnis negatyvios, neefektyvios veiklos apribojimas. Jei žmogus dirba neefektyviai, jo veiklą reikėtų dažniau patikrinti, išanalizuoti, kaip jis naudoja darbo laiką, ar didėja jo darbo krūvis. Sakysite, maži atlyginimai. Taip, daug kur jie tikrai nedideli, bet ieškokime būdų, kad ir ši problema būtų sprendžiama. Pagaliau turime pasiekti, kad už savo pastangas valstybės tarnautojas būtų ir gerbiamas.

Ar realu tai padaryti? Žinoma. Ir labai svarbu! O pradėti reikia nuo kurios nors vienos institucijos. Kol neturėsime efektyvaus tarnautojo, kuris gins valstybės interesą, mes visą laiką kažką vysimės iš paskos. ▶

► – *Ko reikėtų, kad po užsitęsusių atoslūgio vėl įsisuktų verslas? Vyriausybė žada gerinti verslo sąlygas – numatyta mažinti administracinę ir reguliavimo našta, atsisakyti perteklinių reikalavimų išduodant leidimus, licencijas smulkioms ir vidutinėms įmonėms, mažinti biurokratinės procedūras... Ar to užtenka?*

– Atsakydamas į šį klausimą, mielai pasinaudosiu išpūdžiais, kuriuos parsivežiau iš susitikimų su verslininkais, savivaldybių darbuotojais Tauragėje, Panevėžyje, Šalčininkuose... Kalbėjomės, diskutavome įvairiomis temomis, bet labiausiai gyventojų pokyčių, infrastruktūros, užimtumo, verslo plėtros, ES struktūrinės paramos panaudojimo klausimais. Tarėmės, ką reikėtų daryti, kad daugiau darbų būtų atliekama ne užsidarius savo kieme, bet, priešingai, plačiai atvėrus vartus, palaikant, padedant vien kitiems.

Įsitikinome, kad įgyvendinama nemažai įdomių projektų, kurie svarbūs ne vien šių rajonų mastu, bet ir visai Lietuvai. Tarp šių projektų nemažai suradome ir tokių, kuriuos tik nežymiai pakoregavus daug naudos gautų ir kaimynai ar ir šalia dirbantys žmonės.

Apie tai gerai žino savivaldybės, o štai šalia esantys žmonės nežino. O juk ir jie galėjo prisidėti, ką nors padaryti, kad naudos visiems būtų daugiau.

Tiesia, pavyzdžiui, kelią, tvarkingai tiesia, bet jeigu pasuktų jį šiek tiek į kaimyno pusę, tai ir pastarojo galimybės padidėtų, bendros naudos būtų daugiau... Mano galva, įgyvendindamos tokius projektus, savivaldybės turėtų glaudžiau bendradarbiauti su visuomene, pasirūpinti, kad apie juos sužinotų kuo daugiau žmonių. Dažnokai tenka būti rajonų centruose, bet taip ir neteko ten pamatyti verslo klubo. Labai gaila, kad jie nekuriami, juo

labiau kad savivaldybių vaidmuo plėtojant verslą vietose iš tikrųjų yra labai svarbus.

Kaip parodė susitikimai šalies rajonų centruose, didelė jų gyventojų dalis norėtų dirbti nedidelėse įmonėse, netoli savo gyvenamosios vietos. Iš vienos pusės dėl to, kad dar yra likę nemažai žmonių, kurių kompetencijos, profesijos yra susijusios su tokių įmonių veikla. Iš kitos pusės, ir gamybinių patalpų yra užtektinai. Daugelis jų sutvarkytos, laukia ateinančio verslo. Pasak specialistų, jei tik atsirastų investuotojų, tose teritorijose gamybą galima būtų pradėti jau po 2–6 mėnesių. Tad vienas iš mano pasiūlymų ir būtų kuo greičiau atlikti tokių gamybinių erdvių rajonuose inventorizaciją. Žinoma, būtų geriausia, kad tokia veikla būtų koordinuojama ne tik rajono, bet ir visos šalies mastu.

Kai lankaisi Ūkio ministerijoje Vilniuje, susidaro įspūdis, kad ne tik sostinėje, bet ir visoje šalyje daug dirbama, tiesiant verslui kelią. Bet kai nuvažiuoji į rajonus – toks įspūdis dažniausiai išblėsta. Apie naujus ar būsimus verslo pajėgumus kažkodėl nelabai kas ir žino. O norint ką nors rimta nuveikti, efektyviai padaryti, reikia dirbti sutelktai ir ryžtingai.

Beje, niekam ne paslaptis, kad verslą pradedantiesiems ir rajonuose, ir pačioje sostinėje dar apstu įvairiausių biurokratinių kliūčių. Iki šiol verslininkai skundžiasi piktnaudžiavimu kontrole, jau amžinosiomis tapusiomis kliūtėmis išduoti įvairius leidimus ir kitus verslo dokumentus. Tobulinant verslo sąlygas, galima dar liberalizuoti darbo santykius, paprasčiau priimti į darbą, lengviau atleisti. Tai visiškai aiškūs ir nesudėtingi dalykai, tačiau sprendimai šioje srityje, kad išvengtume piktnaudžiavimo kaip iš darbdavių, taip ir iš darbuotojų pusės, turi būti socialiai atsakingi ir pamatuoti. Darbo

santykiai turi skatinti efektyviau naudoti darbo išteklius. Naudoti, bet ne išnaudoti, todėl šioje srityje būtina plačiai naudoti socialinį dialogą.

Beje, ne vienas verslininkas susitikimų metu skundėsi, kad Lietuvoje per dideli mokesčiai. Pasakyti tiesiai – mokesčiai nėra dideli. Bėda ta, kad jie nemokami arba mokami tik iš dalies. Darbo jėga, aišku, brangoka, bet ji ir negali būti pigi, nes mes labai mažai persikirsotome per darbo užmokestį. Tai gal dažniau susėskime kartu su verslininkais ir bendrai tarkimės, kaip sustiprinti biudžeto surinkimą, ką dar padaryti, kad verslui Lietuvoje išties būtų geriau, bet ne valstybės ir dirbančiųjų sąskaita, o efektyvesnio valstybės administravimo ir našesnio turimų išteklių, tarp jų – ir žmogiškųjų, panaudojimo keliu.

– *Kaip vertinate minimalios mėnesinės algos (MMA) padidinimą iki 1000 litų?*

– Šią priemonę vertinu labai palankiai, tik manau, kad ji nėra efektyviai įgyvendinama.

Žinau, kad kai kuriose įmonėse nepagrįstai buvo atleista darbuotojų. Paprasčiausiai dėl to, kad būtų išsaugotas ir kitiems padalintas jų atlyginimas. Kai kuriems pridėta darbo. Tai negerai, čia pralaimėjo pati idėja. O ji buvo tokia: pakelti minimalius atlyginimus, neatleisti darbingo amžiaus žmonių, harmonizuoti darbo apmokėjimo sistemą!

Lietuvos pramonininkų konfederacija (LPK), kai kurios jos bendrovės skundžiasi, kad ne visos įmonės gali mokėti naująją minimalią algą. Aš manau, kad MMA turi būti vertinama ne kaip atskira kategorija, o kaip vienas darbo apmokėjimo sistemos elementų. Jeigu, sakysime, įmonėje yra 1000 litų atlyginimai, tai, be abejo, yra ir atlyginimai, siekiantys 3000 litų ir daugiau. Taigi ar nėra galimybių

šiek tiek sumažinti tą aukštesnį atlyginimą ir iki 1000 litų padidinti MMA? Iš vieno daugiau uždirbančio paims 100 litų, iš kito dar 100 litų – taip ir susidarys suma, kurios užteks sumokėti 1000 litų algai, kad bendras darbo užmokesčio fondas nedidėtų.

Taigi harmonizuoti darbo apmokėjimo sistemą pirmiausia galima nedidinant darbo apmokėjimo fondo, o didinant darbo apmokėjimo efektyvumą, t. y., mokėti už darbą, o ne už pareigas. Jeigu tokios stebėsenos pagalba paaiškėtų, kad kažkur yra mažiau efektyvių darbo vietų, gal viena kita reikėtų ir pamažinti...

Kodėl prireikė didinti MMA? Pirmiausia dėl to, kad tai turėtų padėti kelti bendrą gyvenimo lygį, padidinti vartojimą. Kitas dalykas – šalies darbo rinkos patrauklumo didinimas. Aukštesni atlyginimai mums būtinai reikalingi ir tam, kad mažėtų emigracijos mastai.

– *O ar ne per vėlai susigriebta?*

– Žinoma, susirūpinti tu mums reikėjo dar prieš 12–15 metų, kai žinojome, kad Lietuva stos į ES. Tad dabar privalome kuo labiau stengtis, kad neprisiklijuotumėme pigios darbo jėgos šalies vardo.

Ką dėl to prarasime? Blogiausiai atveju gali nutikti ir taip, kad nebesugebėsime pritraukti imigrantų. Esant tokiems mažiems atlyginimams, vargu ar apsimokės jiems važiuoti pas mus. Gal dar kartais vienas kitas baltarusis... Bet ukrainiečiams, kazachams tikrai nebus kas čia veikti. Jie už tą patį darbą kaip Vilniuje gaus dvigubą kainą Sankt Peterburge ar tame pačiame Minske. O juk buvo metas, kai lietuvių statybų firmos plačiai dirbo Baltarusijoje...

Neseniai teko lankytis Australijoje, ten susipažinau su mokslininkais, kitų visuomenės sluoksnių

atstovais. Ir, žinote, naujieji bičiuliai man vis dar siunčia kvietimus dalyvauti įvairiuose apsigyvenimo Australijoje konkursuose. O kaip išpūdingai aprašo imigrantų gyvenimą! Juk kai pagalvoji, visa Australijos gerovė ne kieno kito, o būtent jų sukurta. Ši šalis visuomet laukė ir laukia žmonių, turinčių idėjų. Manau, kad šios šalies patirtis praverstų ir mums. Lietuvai taip pat reikalinga tokia imigracija, mums niekada nebuvo per daug intelektualų, mąstančių, žinančių, galinčių daug nuveikti.

Beje, mūsų institute atlikti tyrimai rodo, kad Lietuvoje dirbę imigrantai iš Rusijos, Kinijos, Turkijos, Ukrainos labai gerai vertina mūsų šalį. Taigi ir čia aš matai neblogas mūsų šalies perspektyvas.

– *Neseniai sugrįžote iš Strasbūre vykusios tarptautinės konferencijos skurdo ir pajamų nelygybės klausimais. Ką nauja joje išgirdote, kokios idėjos spręsti šias opias problemas sklaido Europoje?*

– Konferencija dar kartą akcentavo didelį Europos visuomenės susirūpinimą tuo, kad skurdas ir pajamų nelygybė faktiškai vis labiau riboja jos šalių ekonomikos plėtrą. Iš esmės buvo pritarta Islandijos modeliui, kai, reaguojant į krizę, buvo įvesta finansinių srautų kontrolė.

Buvo pažymėta, jog gyvenimo lygio nelygybės augimas Europoje jau ne tik apriboja atskirų šalių ūkio raidą, bet ir sukelia pavojų demokratijos principams. Gerovė ne tiek plinta mūsų visuomenėse, kiek koncentruojasi vis siauresnėje gyventojų grupėje. Nuolat mažėja vidurinėsios klasės mastai ir didėja skirtumai tarp 10-15 proc. turtingiausių ir 10-15 proc. skurdžiausių gyventojų grupių beveik visose ES šalyse. Sprendžiant šias problemas, dažnai buvo pasisakoma už būtinumą tobulinti mokesčių sistemas,

didinti apmokestinimo progresyvumą, didinti prieinamumą prie švietimo, profesinio rengimo bei sveikatos apsaugos paslaugų.

Kartu buvo kalbama, kad daugiau dėmesio reikia skirti bankų sektoriui. Šia tema didelio pripažinimo susilaukė J. S. Henry iš JAV pranešimas, kuriame buvo paliesotos bankų piratavimo, didelių mokesčių nuo finansinių operacijų nemokėjimo ir panašios problemos.

Konferencijoje buvo siekiama parodyti, jog skurdas XXI a. jau ne tik žmogaus netinkamo elgesio pasekmė, bet ir socialiai neatsakingo valstybės ir ekonomikos valdymo rezultatas ir kad pastarojo vaidmuo nuolat auga. Šią problemą ypač akcentavo prof. G. Standingas iš Jungtinės Karalystės.

Apibendrinamas turėčiau pažymėti, jog pasaulyje nėra universalių ir visiems tinkamų sprendimų, todėl kiekvienoje šalyje būtina plačiai ir aktyviai analizuoti vykstančius procesus ir ieškoti efektyvių sprendimų. Viena yra aišku – skurdo ir nelygybės augimas veda į pražūtį, nes didina socialinę įtampą ir mažina ekonominės raidos efektyvumą. Nepakankamas priimamų sprendimų socialinis jautrumas turi ilgalaikės neigiamas pasekmes. Iš kitos pusės, būtina didinti ir pačių žmonių atsakomybę už savo gyvenimo gerovę bei gyvenimo kokybę. Todėl naujai besiformuojantį gerovės valstybės modelį vadinčiau „atsakomybės gerove“, turint galvoje tai, kad gerovė yra atitinkamų pastangų rezultatas ir valstybė turėtų užtikrinti kiekvienam piliečiui sąlygas jo pastangoms pasireikšti. Gyventojų užimtumas ir yra viena iš pagrindinių tokių sąlygų.

Po tokio pareiškimo, jaučiu, kad būsiu apkaltintas marksizmu, tačiau tai būtų klaida. Kitą kartą galėsime plačiau aptarti šią temą.

– *Dėkojame už pokalbį.*

Pasimetusieji mokesčių labirintuose

Visi, be abejo, nekantriai laukia, kokie bus Vyriausybės sudarytos Stasio Jakeliūno vadovaujamos darbo grupės, žadančios mokesčių pakeitimus, darbo rezultatai. Ar ta „revoliucija“ bus kairioji?

Vytenis Paulauskas

Petras Eidukevičius („Gairės“, Nr. 2) rašo, kad „kairioji ideologija pasireiškia bendrųjų interesų viršenybe prieš privačius asmenis“. Bendrųjų interesų būklę geriausiai charakterizuoja tų interesų finansavimui skiriama bendrojo vidaus produkto dalis. Ta dalis Lietuvoje iš visos Europos Sąjungos šalių yra viena mažiausių. Tai reiškia, kad Lietuva yra labai nukrypusi į dešinę. Todėl darbo grupė ir turėtų spręsti problemą, kaip tą Lietuvos raidos vektorių pakreipti daugiau į kairę, o, paprasčiau tariant, kaip daugiau lėšų surinkti tiek į valstybės, tiek ir į „Sodros“ biudžetus.

„Gairėse“ (Nr. 2) išspausdintas interviu su Pramonininkų konfederacijos atstovu Sigitu Besagirsku labiau atspindi dešiniųjų jėgų – liberalų, verslininkų, turtingųjų požiūrį į mokesčių sistemą. Ši nuomonė vyrauja visuomenėje, ją per visus žiniasklaidos kanalus propaguoja bankų ekspertai ir kiti turtingosios visuomenės dalies lobistai. Algimantas Indriūnas („Gairės“, Nr. 2) matyt atstovauja priešingos pusės nuomonei, tačiau ir jo požiūryje galima įžiūrėti nemažai abejotinių dalykų. Pasak A. Indriū-

no, vienas samdomas darbuotojas, gaunantis minimalų atlyginimą, darbdaviui kainuoja 1390 litų per mėnesį. Ši suma yra su visais mokesčiais, kurie, pasak darbdavių, Lietuvoje yra nepaprastai dideli. Tačiau užsienyje dirbantis žmogus tokią sumą pinigų į rankas gauna ne per mėnesį, bet per vieną savaitę. Tai reiškia, kad ten ir darbo jėga verslininkams kainuoja kelis kartus brangiau negu Lietuvoje. Bet, nežiūrint į tai, ir verslas tose šalyse klesti, ir žmonės gerai gyvena.

Vis dėlto A. Indriūnas, akivaizdžiai įrodęs, kad gyventojų pajamų mokesčiai užsienyje yra kelis kartus didesni negu Lietuvoje, siūlo Lietuvos verslininkams mokesčių našta dar labiau sumažinti. Būtent tokių pasiūlymų dešinieji ir laukia. Jeigu, kaip siūlo A. Indriūnas, „Sodros“ mokesčiai būtų sumažinti 15 proc., tai ji per metus netektų keturių milijardų litų. Nejaugi nesuprantama, kad tai reikštų „Sodros“ ir kartu valstybės katastrofą? Kas iš to, jeigu dalis senatvės pensijos bus mokama iš valstybės biudžeto? Juk valstybės biudžete tam taip pat reikės rasti kokį nors papildomą pajamų šaltinį. Pagal A. Indriūno siūlomą schemą įvedus progresinius mokesčius, papildomai bus įmanoma surinkti tik pusę milijardo litų, kuriais kelių milijardų litų skylės neužkiši. Neužkiš tos skylės ir turto mokesčiai, kurių pernai buvo surinkta vos trys milijonai litų, nei automobilių mokesčiai. Beje, daug labiau tikėtina, kad po mokesčių reformos automobiliai bus apmokestinami dar mažesniais

mokesčiais, nes būtent tokios idėjos sklando tarp verslininkų, apie tai kalba ir S. Besagirskas. Verslininkai siekia, kad jų perkami automobiliai būtų neapmokestinami pridėtinės vertės mokesčiu. Gal bus įvestas nebent tik vadinamasis žaliasis automobilių mokestis, ir juo būtų apmokestinami ne prabangūs nauji turtuolių automobiliai, bet seni pigūs automobiliai, kuriais važinėja mažiau pasiturintys gyventojai. Tam, kad tokiu būdu būtų labiau apmokestinami neturtingieji, suprantama, turtuoliai neprieštarautų. Verslininkai nelabai prieštarauja ir visuotinio turto mokesčio įvedimui, nes jis taip pat palieštų ne juos, bet neturtinguosius.

A. Indriūnas siūlo „Sodros“ mokesčio sumažinimą 15 proc. dirbantiems kompensuoti 15 proc. darbo užmokesčio padidinimu. Bet juk „Sodros“ mokesčių sumažinti yra labai paprasta, o darbo užmokesčio tokiu būdu padidinti praktiškai neįmanoma, nes privačiame sektoriuje valdžia darbdavius gali priversti padidinti tik minimalų atlyginimą iki A. Indriūno siūlomų 1150 litų. Tai reiškia, kad, sumažinus „Sodros“ mokesčių 15 proc., jos pajamos katastrofiškai sumažėtų, maždaug penktadalis darbuotojų (tie, kurie gauna minimalų atlyginimą) papildomai kas mėnesį gaus 170 litų (bet užtat visų būsimųjų pensininkų pensija sumažės dvigubai), o verslininkai papildomai gaus nuo dviejų iki trijų milijardų litų pelno.

Kad S. Besagirskas gina vienos visuomenės grupės – turtingųjų

interesus, yra akivaizdu iš jo samprotavimų apie pridėtinės vertės mokesčio lengvatas ir akcizus. Jo nuomone, turi būti sumažintas PVM viešbučiams, o vaistams ir šildymui turėtų nebūti PVM lengvatų. Akivaizdu, kad viešbučių paslaugomis daugiausia naudojasi turtingi žmonės, kuriems sumokėti keliais procentais didesnes kainas už suteiktas paslaugas nėra jokių problemų. Tad kodėl jiems turėtų būti taikomos lengvatos? Sumažinus PVM viešbučiams, jų savininkai kainas ne sumažino, bet netgi padidino, nes tais metais vyko Europos krepšinio čempionatas Lietuvoje ir buvo tikimasi iš jo pasipelniti. Niekuo nepagrįstas S. Besagirsko teiginys, kad sumažinus PVM viešbučiai sumokėjo daugiau kažkokių mokesčių. Kokius? Galbūt padidinus kainas buvo sumokėta daugiau pelno mokesčio? Bet juk tai neturi nieko bendro su PVM lengvatomis.

S. Besagirsko nuomone, nepateisinamos PVM lengvatos vaistams ir šildymui. Taip, šitos lengvatos turtingiesiems visai neaktualios. Turtuoliai dažniausiai būna jauni ir sveiki, o jeigu jie kartais ir suserga, tai jiems nėra problema susimokėti už vaistus visą kainą. Problemų turi seni, mažas pajamas gaunantys žmonės, kurie vaistus turi vartoti nuolat. Suprantama, kad tokių žmonių S. Besagirskas neužjaucia, todėl ir jų interesų negina. Didelį kiekį vaistų perka ligoninės, taip pat valdžia didelę dalį vaistų kainos žmonėms kompensuoja. Taigi, jeigu nebus PVM lengvatų, tai valdžia iš savo biudžeto mokės didesnę PVM už vaistus, o po to tas pats PVM vėl grįš į valstybės biudžetą. Kam reikalingas toks pinigų perdėliojimas iš vienos valstybės kišenės į kitą?

S. Besagirskas teigia, kad reikia atsakyti PVM lengvatų šildymui, nes jos tokiu atveju taikomos ir turtingiesiems. Šiuo atveju S. Be-

sagirskas tarsi ir gina neturtingųjų interesus, siūlydamas labiau apmokestinėti turtinguosius. Tačiau A. Indriūnas rašo, kad tų turtingųjų – gaunančių daugiau kaip 3,5 tūkstančio litų pajamų per mėnesį – yra vos 3,5 proc. šalies gyventojų. Tai reiškia, kad labiau apmokestinę tuos 3,5 proc. šalies gyventojų, netaikydami jiems PVM lengvatos šildymui, nuskriausime likusius 96,5 proc. gyventojų, kuriems taip pat reikės už šildymą mokėti daugiau. Tie, kas gyvena daugiabučiuose, patalpų šildymo būdo pasirinkti negali, jiems tas šildymas daug kainuoja, sudaro didelę šeimos išlaidų dalį, todėl PVM lengvatomis šildymui reikėtų pritarti. Visai kitaip yra su lengvatomis maisto produktams. Tas, kas turi mažiau pinigų, gali pasirinkti – pirkti pigesnę maistą. Juk būna įvairios akcijos, atpigintas maistas taip pat yra pakankamai kokybiškas. Todėl maisto prekėms PVM lengvatų nereikėtų taikyti.

Turtuoliams, be abejo, labiau rūpi lengvatos ne vaistams, bet benziniui. Būtent todėl S. Besagirskas ir aiškina, kad reikia mažinti akcizus benziniui iki minimalios ribos. Mat turtuoliai tiesiog priaugę prie savo prabangių automobilių. Be jų, pėsčiomis, jie nesugeba žengti net kelių žingsnių. Deja, automobiliai teršia orą, miestuose susidaro automobilių spūstys. S. Besagirskas siūlo, sumažinus akcizus benziniui, valstybės biudžeto praradimus kompensuoti didesne PVM įplaukomis, kurios būtų gautos tik ženkliai padidinus degalų suvartojimą, kitaip sakant dar labiau padidinus oro taršą ir automobilių kamščius gatvėse.

Manau, kad reikėtų eiti visiškai priešingu keliu. Prieš keletą metų aš siūliau akcizus degalams padidinti, o visuomeninį transportą padaryti nemokamą. Tokia idėja net man pačiam tuomet atrodė fantastinė, nes nemokamo transporto

nebuvo net ir tarybiniais metais, kai, anot „patriotų“, Lietuvoje buvo komunizmas. Vis dėlto tokį mano siūlymą lėmė logika. Esant nemokamam visuomeniniam transportui, dauguma žmonių, kurių pajamos yra mažesnės, naudotųsi visuomeniniu transportu, o tą jų nemokamą važiavimą finansuotų turtingieji, kurie norės važiuoti nuosavu transportu, mokėdami didesnę akcizą. Kartu sumažėtų ir oro tarša, ir automobilių srautai miestuose.

Tačiau, suprantama, į mano siūlymą niekas nekreipė jokio dėmesio. Netgi priešingai, miestuose buvo įvesta keleiviams nepatogi tvarka, kai keleiviai gali įlipti tik pro priekines autobusus ir troleibusų duris tam, kad vairuotojas galėtų kontroliuoti, ar jie turi bilietą.

Praėjusiais metais žiniasklaida pranešė, kad Estijoje visuomeninis transportas buvo padarytas nemokamu. Paaiškėjo, kad ir kai kurių kitų Europos šalių miestuose transportas yra nemokamas ir kad tokia tvarka pasiteisino. Tai reiškia, kad mano idėja buvo teisinga.

S. Besagirskas atstovauja pramonininkų interesams, todėl jis teigia, kad reikėtų mažinti ir akcizus alkoholiui. Jo nuomone, tai padarius sumažės kontrabanda ir žmonės gers ne „blogą“ kontrabandinį alkoholį ir pilstuką, bet „gerą“ ir pigų parduotuvėse parduodamą alkoholį ir tai pagerins žmonių sveikatą. Deja, žmonės žudo ne geras ar blogas alkoholis, bet jo išgertas kiekis. Kuo alkoholis bus pigesnis, tuo jo bus išgeriama daugiau ir daugiau žmonių bus paskandinama alkoholizmo liūne. Užtat alkoholio gamintojai gaus didesnę pelną. Būtent toks ir yra S. Besagirsko siūlymo tikslas – gauti kuo didesnę pelną žmonių sveikatos ir net gyvybės sąskaita.

S. Besagirskas nepatenkintas ir, jo nuomone, per dideliais gamtos išteklių mokesčiais. Bet juk tie mo-

► kesčiai yra labai maži – siekia vos 2÷3 proc. nuo išteklių kainos. Tačiau, valstybė iš tų išteklių naudojimo beveik nieko neuždirba. Jeigu tuos išteklius išgautų tik valstybinės įmonės ir naudotų juos tik kelių tiesimui, tai gal ir būtų galima visai tų mokesčių neimti. Bet juk dauguma tų Lietuvos gamtiniais ištekliais besinaudojančių įmonių yra privačios. Jos iš to savo verslo nori gauti pelną, skaičiuojamą keliais šimtais procentų. Tad gal kalta tų verslininkų godumas, o ne „dideli“ mo-

kesčiai valstybei dėl to, kad tų verslininkų „produkcija“ yra brangi? Lietuva turi ir savo naftos, ir naftos perdirbimo įmonę, bet degalų kainos Lietuvoje yra didesnės negu tose kaimyninėse šalyse, kurios viso to neturi. Privačios Lietuvoje veikiančios naftos verslo moka Lietuvos valstybės biudžetui nuo 2 iki 16 proc. išgaunamos naftos kainos. Panašius mokesčius mokėtų ir amerikiečių kompanija, kuri išgautų skalūnines dujas. Net ir skalūninių dujų išgavimo šalininkas kon-

servatorius Seimo narys Dainius Kreivys faktiškai pripažįsta, kad Lietuva iš to ekonominės naudos praktiškai neturės, nes lietuviškas skalūnines dujas amerikiečiai Lietuvai pardavinės pasaulinėmis rinkos kainomis. Jeigu bus pastatytas suskystintųjų dujų terminalas, tai bet koku atveju dujas teks pirkti taip pat rinkos kainomis. Tačiau jas perkant iš kitų šalių nebūtų užteršti nei Lietuvos požeminiai vandenys, nei žemės paviršius Lietuvoje. ■

Žmonės išsiilgę elementarios valstybės atsakomybės už savo piliečių gerovę

Net 71 proc. Lietuvos gyventojų pasisako už tolesnį minimalios algos didinimą, o 64 proc. norėtų, kad pajamų mokesčiai būtų mažesni. Piliečiai taip pat nori daugiau valstybės savo gyvenime: jie sutinka, kad Vyriausybė turėtų daugiau atsakomybės daugelyje visuomenės gyvenimo sričių. 95 proc. žmonių pasisako už tai, kad valstybė būtų atsakinga už sveikatos apsaugą, 89 proc. – už aprūpinimą darbu, 73 proc. – už aprūpinimą gyvenamuoju būstu. 87 proc. mano, kad Vyriausybė privalo sudaryti sąlygas moterims derinti karjerą su vaikų auginimu, o 70 proc. – kad valstybė rūpintųsi senų žmonių globa.

Tai paaiškėjo po UAB „Baltijos tyrimai“/„The Gallup Organization“ Lietuvos gyventojų apklausos, atliktos 2013 m. vasario 1-9 d.

„Apklausos rezultatai džiugina – jie tik parodė, kad žmonės neklydo, pasirinkdami socialdemokratų Vyriausybę. Tai, už ką pasisako Lietuvos žmonės, iš esmės yra mūsų darbo programoje, - tvirtina

Socialdemokratų partijos pirmininkas premjeras Algirdas Butkevičius. – Kita vertus, skaudu, kad buvusioji Vyriausybė buvo tokia abejinga gyventojų problemoms ir rūpesčiams, jog jie yra taip išsiilgę socialinės lygybės, solidarumo ir elementarios valstybės atsakomybės už savo piliečių gerovę.“

Pasak A. Butkevičiaus, labai svarbu, kad Lietuvos gyventojai pasirodė politiškai sąmoningi ir išprusę: „Jie, kaip ir daugelis europiečių, puikiai suvokia, kad būtent valstybė turi daugiau rūpintis užimtumo didinimu ir naujų darbo vietų kūrimu, prie kurio ženkliai galėtų prisidėti valstybinės pramonės stiprinimas, - „laisvosios rinkos rankos“ čia tikrai nepakanka. Netiesiogiai gyventojai pritarė ir mūsų sveikatos apsaugos politikai – kad valstybinis sektorius čia neprarastų savo pozicijų“.

Seimo Pirmininko pavaduotojas Algirdas Sysas, daug metų dirbęs socialinės politikos srityje, teigia, kad apklausa tik patvirtino tai, kas buvo

ir taip akivaizdu: „Po krizės ir konservatorių valdymo žmonės pavargę – jie nori, kad valstybė būtų socialiai jautresnė ir prisiimtų daugiau atsakomybės už labiau pažeidžiamų visuomenės narių gyvenimą. Be to, tikrai džiugu, kad Lietuvos gyventojai tampa tokie progresyvūs - jie iš esmės suvokia lyčių lygybės svarbą ir tai, kad Lietuvos moterims reikia palengvinti vaikų auginimo našta, kad jos geriau galėtų save realizuoti profesinėje srityje.“

Apklausa taip pat atskleidė, kad daug žmonių pritaria daugiabučių renovacijai, progresiniams ir prabangos mokesčiams, valstybinės pramonės gaivinimui ir santykių su Rusija gerinimui. Už valstybės paramą gyvenamųjų namų renovacijai pasisako 37 proc. gyventojų, 35 proc. – už valstybinių pramonės įmonių steigimą. Tiek pat žmonių pritaria brangaus turto mokesčio įvedimui, 34 proc. - progresinių pajamų mokesčių įvedimui. 35 proc. piliečių nori, kad pagerėtų Lietuvos santykiai su Rusija. ■

Lietuvoje skursta kas penktas žmogus

Jolanta Grigorjeviėnė

Ketveri dešimtiesjų dalgiais kauptis metai paliko Lietuvą itin sunkioje socialinėje situacijoje. Penktadalis žmonių mūsų valstybėje gyvena žemiau skurdo ribos. Egzistuoja didelis atotrūkis tarp turtingų ir skurdžiai gyvenančių žmonių, didelė socialinė atskirtis. Dalis dirbančių žmonių apgaulės būdu suvilioti atsakyti dalies savo valstybinės pensijos privačių fondų naudai.

Visuomenė supriešta įvairiausiai socialinės politikos klausimais. Dalis visuomenės buvo netgi įvardinta kaip „tinginių“, „parazitų“ gaujos. Ir žmonės tyliai išvažiuoja į tuos kraštus, kur jaučiasi reikalingi.

Socialinės reformos iki šiol liko tik popieriuje

Nūdienos pasiektus rekordus – perimtą „Sodros“ biudžetą su dešimties milijardų deficitu (išmokos šiuo metu siekia daugiau kaip milijardą litų, palyginimui: 2008 m. valdant socialdemokratų mažumos vyriausybei reikėjo 150 mln) – lėmė silpnas praėjusios kadencijos Vyriausybės darbas, prastai parengti įstatymai, nepakankamas Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto darbas. „Galybė pataisų įstatymuose nedavė jokios realios naudos,“ - įsitikinusi Seimo socialinių reikalų ir darbo komiteto narė, socialdemokratė Giedrė Purvaneckienė.

Atsižvelgdami į nuo 2008 m. penkis kartus išaugusį piniginės socialinės paramos poreikį, daugiausiai dėmesio socialdemokratams pirmiausia nori skirti socialinės apsaugos sričiai. Vyriausybė teiks

Seimui svarstyti Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo pakeitimo įstatymo projektą, kuriuo siekiama didinti piniginės socialinės paramos taikumą, t.y. skirti ją tik tiems, kurie dėl objektyvių priežasčių neturi pakankamai pragyvenimo lėšų, spręsti nedarbo, užimtumo didinimo, naujų darbo vietų steigimo problemas. Šį projektą lydės susijusios Užimtumo rėmimo įstatymo ir kitų įstatymų pataisos. Be abejonės, lygiagrečiai bus sprendžiami kiti aktualūs klausimai: ligos pašalpos, gyventojams teikiamų socialinių paslaugų įvairovė, prieinamumas, kokybė.

Reikia išsamiai išanalizuoti ligos pašalpų išmokas. Tai reikalauja didelių „Sodros“ biudžeto pinigų, išmokas atstatyti į ikikrizinį lygį reikia 300 mln. litų. Paradoksas, kad tuomet, kai žmogus labiausiai serga, jos yra mažiausios, tai nėra socialiai teisinga.

Seimo vicepirmininkas, socialdemokratas Algirdas Sysas mato išeitį: „Reikia ieškoti radikalių sprendimų, kad socialinė parama būtų tikslinė. Išgryninti socialinę paramą – skirti daugiau dėmesio konkrečiam žmogui. Vienas socialinis darbuotojas negali tinkamai rūpintis išsibarsčiusiais kaimuose gyventojais, o išlaidos turi mažėti. Paramą turi gauti tik tie, kuriems tikrai jos reikia ir tik tada, kai jiems to reikia“.

Socialinei politikai reikia radikalių sprendimų

Vienas jų - socialdemokratų priimtas sprendimas padidinti minimalią mėnesinę algą (MMA).

MMA padidinimas yra svarbus

ne tik dėl to, kad padidės žmonių gaunamos pajamos, bet ir dėl to, kad augs atotrūkis tarp dirbančiųjų ir gyvenančiųjų iš pašalpų, žmogus turi jausti realią paskatą dirbti. Socialiai jautriausias, pažeidžiamiausias grupes „ištraukti“ iš paramos srities ir įtraukti į darbo rinką, kad žmonės gautų pajamų būtent iš darbo, yra labai svarbu. Darbo užmokestį, kuris yra lygus arba mažesnis nei MMA, gauna ketvirtadalis dirbančių žmonių. Nėra normalu, kad net 16 tūkstančių (apie 10 proc. visų pašalpų gavėjų) dirbančių asmenų dar gauna ir vienos ar kitos rūšies socialinę paramą. 110 tūkstančių pašalpų gavėjų (apie 65 proc. visų pašalpų gavėjų) ieško darbo ir yra registruoti darbo biržoje.

„Turime skatinti Lietuvos gyventojus dirbti ir užsidirbti, o ne gyventi iš pašalpų“ – sako socialdemokratė, Seimo socialinių reikalų ir darbo komiteto pirmininkė Kristina Miškinienė.

MMA padidinimas iki 1000 litų leidžia suplanuoti didesnes įplaukas į 2013 m. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą,

A. Sysas, ilgametis Seimo socialinių reikalų ir darbo komiteto narys, tiki, kad „MMA turi tiesiogią įtaką socialiai labiausiai pažeidžiamai visuomenės daliai, nes tai žmonių grupei, gaunančiai didesnes pajamas, nebereikia papildomų socialinių išmokų. Juk buvusi minimali mėnesinė alga nereikė, kad už ją galima išgyventi. Terminas „dirbantis skurdžius“ atsirado iš skaudžių gyvenimo realiųjų, deja, bet tai, kad žmogus dirba, gauna algą, nereiškia, kad jis gali už tą algą oriai gyventi ir susimokėti mokesčius neprašydamas socialinės pašalpos.“

► Vienas svarbiausių darbų – pensijų kompensavimas

Kitas svarbus žingsnis, kurį ir vėl teks žengti socialdemokratams, – atstatyti nusižengiant Konstitucijai sumažintas pensijas. Istorija kartoja – dešinieji sumažina, kairieji kompensuoja.

Sumažintų pensijų kompensavimas pareikalauja beveik 1 milijardo litų. 2009 m. gruodžio 9 d. Seimas priėmė Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinąjį įstatymą, kurio pagrindu buvo sumažintos visos socialinės išmokos. Po atitinkamų Konstitucinio teismo sprendimų pensijas reikės kompensuoti.

Nuo šių metų sausio 1 d. įsigaliojusios Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo patai-

sos sudaro galimybę rinktis palankesnę pensijos apskaičiavimo tvarką asmenims, pirmą kartą išeinantiems į pensiją, ir tiems, kurie dirbo po pensijos paskyrimo bei pageidauja, kad pensija būtų paskirta iš naujo.

Planuojama valstybinių pensijų (įskaitant rentas ir kompensacines išmokas) sistemos pertvarka. Šios pertvarkos tikslai: valstybinių pensijų sistemą palaipsniui įtraukti į socialinio draudimo sistemą, nepelsti valstybinių pensijų gavėjų rato, struktūrizuoti pensijas ir rentas suskirstant jas į skiriamas pagal profesiją (mokslininkai, pareigūnai ir kariai, teisėjai ir kt.) ir statusą (daugiavaikės motinos, pasipriešinimo okupacijoms (rezistencijos) dalyviai-kariai savanoriai ir laisvės kovų dalyviai ir kt.).

Nedarbas – opiausia problema

Jei bus sprendžiamos nedarbo ir užimtumo problemos, daugės dirbančių žmonių, spręsis ir „Sodros“ problemos. Reikia kuo skubiau spręsti jaunimo nedarbo problemą. Apie tai jau pradėta diskutuoti. Atkreiptas ir vykdomosios valdžios dėmesys, jog būtina yra parengti vieną strateginį užimtumo didinimo veiksmų planą. Tokio buvusi Vyriausybė nebuvo patvirtinusi. Užimtumas yra pagrindinis ekonomikos variklis.

Seimo socialinių reikalų ir darbo komiteto pirmininkė K. Miškinienė susitikime su Švedijos Karalystės parlamento (Riksdago) Darbo rinkos komiteto nariais jaunimo nedarbo problemą siūlė spręsti per regioninę politiką ir lygiagrečiai pasitelkiant Skandinavijos šalių patirtį: „Tai kompleksinė problema. Švedijoje dar mokykloje lygiagrečiai mokoma tam tikros profesijos įgūdžių. Lietuvoje profesinis orientavimas mokyklose pradėtas neseniai, o profesinis rengimas apskritai yra nepakankamas. Būtent profesinis rengimas turėtų būti kuo glaudžiau susietas su regionine politika. Tai yra viena iš labai svarbių priežasčių, kodėl jauni žmonės iš miestelių, kaimų išvažiuoja nebūtinai į užsienį, o į didmiesčius“.

Su Vyriausybės pagalba svarbu surasti būdus skatinti verslą, kurti naujas darbo vietas ne tik didmiesčiuose, bet ir regionuose, efektyviau panaudojant savivaldybių, Nekilnojamojo turto fondo nenaudojamą nekilnojamąjį turtą, rengiant verslo forumus, investicijų mugės. Reikia gerinti investicinę aplinką, ieškoti būdų pritraukti į Lietuvą užsienio investuotojus. Išsprendus šiuos klausimus mūsų valstybė gali tikėtis ekonomikos augimo, didesnio mokesčių surinkimo. Tik tuomet gali atsirasti reali galimybė padidinti darbo užmokestį, pensijas ir kitas socialines garantijas. Šie dalykai glaudžiai tarpusavyje susiję. ■

V. Šeikėtos fotogr.

Politika po rinkimų: tradicinė kova ir netradiciniai sprendimai

Gediminas Dubonikas

Rinkimų batalijos mūsų šalyje jau senokai nurimo, tačiau politiniame gyvenime netrūksta sumaištis. Opozicijos kovą su valdančiais galime laikyti tradicine valdžios kaitos tendencija, o tokios iniciatyvos, kaip dviejų vyriausybė esančių partijų susijungimas, nustebino matyt ne vieną. Akiivaizdu, kad ir ši Seimo kadencija tiek politika besidomintiems piliečiams, tiek ir politikos apžvalgininkams neleis nuobodžiauti.

LSDP – išbandymas valdžia ir socialinio teisingumo vizijos

Lietuvos socialdemokratų partija yra ne tik naujosios vyriausybės, bet ir viso parlamento lyderė. Partijos pirmininko, premjero A. Butkevičiaus darbo taktika prie A. Kubiliaus vienpusiškumo pripratusiai šaliai atrodė lėtapėdiška. A. Kubilius mėgo greitus pasisakymus, dažnai vienpusiškus sprendimus, o A. Butkevičiaus renkas kitą stilių. Jis supranta savo atsakomybę ir nedarą staigių judesių.

Kuo toliau, tuo akivaizdžiau matyti, jog šių dviejų politikų veiklos principai gerokai skiriasi. Savaimė suprantama, A. Kubiliui daug kur reikėjo skubėti dėl socioekonominės krizės, tačiau „naktinių reformų“ ir vienpusiškų sprendimų kenksmingumą pajuto visa šalis. Kitaip nei A. Kubiliui, A. Butkevičiui pavyksta rasti kompromisus – ir su Prezidente, ir su opozi-

cija, bent jau esminiais klausimais. Premjero imponuojantį asmeninį bei politinį stilių patvirtina ir jo aukšti reitingai, priartėję prie Prezidentės D. Grybauskaitės. Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus, politologo L. Bielinio nuomone, tai atsitiko todėl, kad paskutiniu laiku A. Butkevičius aktyvesnis už Prezidentę, jis atlieka realias funkcijas, priima sprendimus, kalba apie visuomenei svarbias problemas. L. Bielinio nuomone, premjero pozicijos atrodo itin stabilios. „A. Butkevičius stebina nuoseklumu, aiškiais kryptimis. Kol kas nematome jokių didesnių jo klaidų ar nepasisekimų“, – įsitikinęs politologas.

Pažymėtina, kad A. Butkevičius, kaip Socialdemokratų partijos lyderis, nevengia kalbėti jos ideologinėmis sąvokomis, akcentuoti solidarumo, socialinio teisingumo siekio, elementarios valstybės atsakomybės už savo piliečių gerovę. Šie akcentai būdingi ir Vyriausybės bei valdančiosios daugumos Seime veiklos kryptims.

Politologo L. Bielinio, teigimu, būtent LSDP yra tam tikras politinio stabilumo garantas. Kalbėdamas apie galimybę įgyvendinti socialinio teisingumo viziją, analitikas pabrėžė, kad ideologinių nuostatų ar programos įgyvendinimo galimybės dažnai priklauso ir nuo dviejų sričių – koalicijos partnerių ir šalies galimybių.

Tačiau yra sferų, kur kai kurių partijos deleguotų ministrų veikla vertinama ganėtinai priešingai, visų pirma, viešojoje erdvėje. Šiaip ar taip, bendrame fone Vyriausy-

bės ir Premjero darbas atrodo tikrai neblogai.

Taigi, LSDP kol kas atlaikė išbandymą valdžia.

„Darbiečiai“ ir „tvarkiečiai“: ar savos problemos neužgož valstybinių?

„Darbiečių“ ir „tvarkiečių“ susijungimas nustebino ne vieną. Nors partijos skelbia, kad derybos dėl naujos partinio junginio vyko senokai, galutinis ir viešai paskelbtas sprendimas buvo netikėtas ne tik kitų partijų atstovams, bet ir politologams. Be abejo, toks susijungimas kelia nemažai klausimų kai kurioms partijoms, visų pirma LSDP. Juk būtent socdemai su „tvarkiečiais“ ir „darbiečiais“ kovoja dėl mandatų regionuose (didmiesčiuose labiau dominuoja dešiniosios partijos). Taigi, iš dviejų didelių partijų sulipdyta nauja politinė jėga gali ir susilpninti socdemų pozicijas.

Tačiau grįžkime prie porinkiminio Seimo. Pavyko įgyvendinti dabartinių valdančiųjų ryškiausių rinkimų pažadą. Nors ir socdemai, „tvarkiečiai“, kitos partijos prieš rinkimus kalbėjo apie algų kėlimą, tai, kad dabar turime nebe tokią gėdingą minimalią algą, nemaža dalimi yra „darbiečių“ nuopelnas. Vis dėlto atrodo, kad tai kol kas vienintelis šios partijos veiklos akcentas. Visa kita – vien tik savo problemų kėlimas.

„Tvarkiečių“ situacija kiek kitokia. Bent jau vienas jų deleguotas ministras – politikos veteranas V. ►

Socialdemokratų frakcija Seime didžiausia ir įtakingiausia.
O. Posaškova (Seimo kanceliarijos archyvas) nuotr.

šalies finansų stabilizavimu, konservatoriai per ketverius metus akivaizdžiai pademonstravo, kad jiems nerūpi socialiniai klausimai, kad jie neturi jautrumo visuomenei rūpimais klausimais.

Vis dėlto, nors konservatoriai mėgsta skambius lozungus, tačiau jų nuveiktų darbų spektras gan nevienareikšmiškas. Naujoji vyriausybė atskleidė nemažai problemų, vyravusių A. Kubiliaus vyriausybės kuruotose sferose, ypač energikoje. Tuo labiau, kad nė vienos garsiai reklamuotos energetinės iniciatyvos A. Kubiliui ir jo ministrams iki galo įgyvendinti nepavyko.

„Atrodo, kad po rinkimų konservatoriai buvo kiek pasimetę. Tačiau tai normalu. Dabar jie jau atsigauna. Manau, jie išsprendė kai kurias vidines problemas, kai kurios dar liko, tačiau manau, kad A. Kubilius ir toliau bus partijos pirmininkas. Būtent jis yra optimaliausias konservatoriams. TS-LKD pradeda aktyviau reikštis ir atranda savo sritis, todėl išryškės šios partijos, kaip opozicijos lyderės, galimybės, kurios po rinkimų dėl perėjimo į opoziciją buvo kiek išbalansuotos“, – mano politologas L. Bielinis.

LRLS: stipri opozicija ar geras ryšių su visuomene išmanymas?

Liberalų sąjūdis tikrai nėra didžiausia Seimo partija, tačiau jų pasisakymai girdimi itin dažnai. Atrodo, kad jie net užgožia opozicijos lyderius konservatorius. Liberalų sąjūdžio atstovai Seime dažnai argumentuotai replikuoja Vyriausybės veiklai. Be to, jie puikiai išnaudoja viešąją erdvę. Štai didžiausiam šalies interneto portale pasirodė akivaizdžiai LRLS inicijuota peticija ir kita reklama, kritikuojanti V. Andriukaičio medicinos reformą.

LRLS kritikavo ir Aukštojo mokslo įstatymo pokyčius, kuriais siekiama palengvinti sąlygas tauti-

nėms mažumoms. Jiems pritarė ir konservatoriai, tačiau liberalų balsas, bent jau žiniasklaidoje, skamba itin garsiai.

Įdomi šios partijos pozicija ir santuokos klausimu. Jie vieninteliai dabartiniame Seime pasisako už tos pačios lyties asmenų santuokos įteisinimą. Atrodo, kad jauni ir energingi, finansinių rezervų nestokojantys LRLS politikai vis labiau užgožia vyresnę liberalų kartą, kurios „išsikvėpimą“ puikiai atspindi liberalcentristų ir iš dalies A. Zuoko fiasko rinkimuose bei šalies politikoje.

LRLS labiau mėgsta pabrėžti savo pranašumus ar akcentuoti naujovių idėjas, bet ne pripažinti klaidas. Ypač prieštaringai atrodo situacija aukštojo mokslo srityje. G. Steponavičiaus reformas itin kritikuoja regioniniai universitetai. Yra daug manančiųjų, kad tokia švietimo situacija, kokia buvo LRLS valdymo periodu, gerokai pakenkė ne tik akademinėi, bet ir socioekonominėi sferai, ypač regionuose.

„Manau, kad liberalų sąjūdis pervertina savo galimybės, ypač Seime. Tuo labiau, kad jie neturi daug atstovų“, – sakė L. Bielinis. Tačiau politologas įsitikinęs, kad būtent LRLS imasi iniciatyvos suvienyti šalies liberalus. Tuo labiau, kad pozicijas prarado liberalcentristai.

LLRA ir DK: panašios pozicijos, skirtingos galimybės ir veiksmi

Seimo mažosios partijos – Lietuvos lenkų rinkimų akcija (LLRA) ir „Drąsos kelias“ (DK) panašios frakcijų dydžiu, tačiau ir daug kuo skiriasi. LLRA pirmininko V. Tomaševskio prolenkiška pozicija padėjo šiai partijai mišriuose regionuose pasiekti ištis gerų rezultatų. O gauti mandatai labai pravertė patekti į Vyriausybę.

Atrodo, LLRA atstovas energetikos ministras J. Neverovičius

yra kompetentingas specialistas. Tačiau partijos pozicija kelia daug klausimų. Netgi buvo kalbama, kad nepatenkinus ilgamečių šios partijos reikalavimų dėl tautinių mažumų interesų, lenkai gali pasitraukti iš Vyriausybės. Sunku pasakyti, ar dėl šios partijos išsaugojimo koalicijoje padarytos nuolaidos nepaskatins ateityje V. Tomaševskio siekti dar daugiau privilegijų.

Partijų susijungimas yra ilgas procesas, dabar šios dvi partijos jam skiria didžiausias pastangas. Vis dėlto, negalima teigti, kad naujos partijos atsiradimas gali įnešti didesnių pokyčių vyriausybėje. Manau, joje ir toliau dominuos socdemai, o Seime – naujoji partija, kaip yra ir dabar, kai parlamentui vadovauja Darbo partijos atstovas.

L. Bielinis

„Manau, kad lenkai savo žvaigždžių valandą jau turėjo. Kalbu apie jų pareiškimus dėl pasitraukimo iš koalicijos. LLRA pamatė, kad tokie išsišokimai per daug naudos neduoda, į juos santūriai reagojo ne tik valdantieji, Seimo opozicija, bet ir tautinės mažumos, net kaimyninės šalies politikai“, – dėstė L. Bielinis. Jo nuomone, dabar V. Tomaševskio atstovai turėtų būti santūresni, jie ko gero daugiau tokių išsišokimų vengs, nors nuolat sieks apie save priminti įvairiomis kitomis iniciatyvomis.

Kita mažoji frakcija – „Drąsos kelias“. Nors prieš rinkimus partijos atstovai buvo gerai matomi viešumoje, surengta nemažai įvairių akcijų, kas pritraukė ir paprastų žmonių simpatijas, dabartiniame Seime partijos balso per daug nesigirdi. Negalime lyginti

LLRA politinės veiklos galimybių ir N. Venckienės entuziazmo, tačiau akivaizdu, kad „Drąsos kelio“ frakcija didelių darbų nuveikti kol kas negali. Populiarumo jiems neprideda ir frakcijos viduje kilusios takoskyros, informacija apie praleidžiamus posėdžius, bendravimo su visuomene stoka.

Sunku pasakyti, ar DK išsismė, ar tiesiog yra ignoruojama kitų partijų. Šiaip ar taip, reikia tikėtis, kad jiems pavyks nuveikti ir gerų darbų, o ne tik formaliai pabūti Seimo nariais, kokiais buvo nemažai vienos partijos atstovų praėjusiame parlamente.

„Drąsos kelias“, pasak politologo L. Bielinio, kol kas savęs neidentifikuoja. „Partijos atstovai neranda bendrų idėjų, atrodo, kad kiekvienas frakcijos narys kalba skirtingai ir turi skirtingas pozicijas. Tai normalu, nes jie atėjo ne su politinėmis idėjomis“, – sakė L. Bielinis. Nors politologas pripažino, kad kitos frakcijos tarsi ignoruoja DK atstovus, jis pabrėžė, kad taip yra ir todėl, kad jie patys savęs neidentifikuoja, o kiti politikai nežino su kuo iš frakcijos ir apie ką kalbėti. Jo nuomone, DK atstovai bandys veikti aktyviai, tik neaišku ar jiems pasiseks.

Kardinalių pokyčių nebus?

L. Bielinis skeptiškai vertina viešojoje erdvėje pasigirstančias kalbas apie galimus naujus Seimo rinkimus. „Jų tikimybė yra labai maža. Tai būtų sudėtinga padaryti, kaip ir numatyta Konstitucijoje. Kalbos, kad nauja „darbiečių“ ir „tvarkiečių“ partija įneš kardinalių pokyčių, kaip ir minėjau, ko gero yra ne visiškai tikslios, ji gali dominuoti Seime, o Vyriausybė turėtų išlikti tokia pati. Tuo labiau, kad bent jau šiuo momentu ji yra tikrai stabili“, – mano L. Bielinis. ■

► Mazuronis, atrodo, gerai tvarkosi naujose pareigose, sugeba išnaudoti ir viešuosius ryšius. Jis profesionaliai kuria savo įvaizdį, tuo pačiu yra tikroji partijos žvaigždė. Akivaizdu, partijos pirmininko R. Pakso politiniai rezervai ir charizma, bent jau šiuo metu, atrodo gerokai išseikvoti.

Štai čia ir kyla klausimas, ar šių partijų, bent jau jų vadovų problemos neužgoš nacionalinių klausimų sprendimo? Jei naujasis darinys visą potencialą skirs dualinės sistemos vadovų asmeniniams interesams, revanšizmui, ar pakaks tokių universalių politikų, kaip „tvarkietis“ V. Mazuronis ar kai kurie kompetentingi „darbiečių“ atstovai, iniciatyvų kokybiškai prisidėti prie valstybės valdymo ir žmonių gerovės kūrimo.

L. Bielinis pabrėžė, kad būtent partijų vidinės problemos dabar yra joms svarbiausios. Politologo nuomone, todėl jos akivaizdžiai atsilieka nuo socdemų darbo Seime.

„Partijų susijungimas yra ilgas procesas, dabar šios dvi partijos jam skiria didžiausias pastangas.

Vis dėlto, negalima teigti, kad naujos partijos atsiradimas gali įnešti didesnių pokyčių vyriausybėje. Manau, joje ir toliau dominuos socdemai, o Seime – naujoji partija, kaip yra ir dabar, kai parlamentui vadovauja Darbo partijos atstovas“, – sakė politologas.

TS-LKD: kritika ir savikritika

TS-LKD, skirtingai nuo socialdemokratų, neturi charizmatiško lyderio, nors buvusi Seimo pirmininkė I. Degutienė yra gan populiari bei turi daug teigiamų asmeninių savybių.

Atsidūrę opozicijoje, konservatoriai neatrodė itin stiprūs. Jų kritika valdantiejiems dažniausiai apsiribojo keletu sričių, nebuvo bendro konteksto, taip pat gal net per dažnai buvo keliami jų valdymo laikotarpio pasiekimai.

Partijoje galima pastebėti stiprią vidinę kritiką. Štai garbės pirmininkas V. Landsbergis nuolat pažeria priekaištų TS-LKD vadovybei. Politiko nuomone, rūpindamiesi energetikos problemomis ir

Visuomenės „pažanga“ be moterų – ne pažanga

Margarita Jankauskaitė

Siekiant įtikinti, kad krizė visuomenėje baigiama įveikti, dažniausiai pateikiami ekonominiai argumentai. Kalbama apie „augantį eksportą“, „spartėjantį ekonomikos augimą“, „didėjantį bendrą vidaus produktą“. Paprastai, ši informacija pateikiama „objektyvia“ kalba, kuriant iliuziją, jog aptariamieji procesai yra socialiai neutralūs ir daro vienodą poveikį visoms gyventojų grupėms. Tačiau tokiomis nuostatomis grindžiamą politiką (ar ją remiančią ideologiją) galima prilyginti daltonizmui, kai subtili ir daugiareikšmė socialinių atspalvių įvairovė redukuojama į kelias spalvas, išreiškiančias hegemoninės grupės interesus, ignoruojant visuomenės įvairovę.

Makroekonominiai rodikliai,

Straipsnio autorė yra Lygių galimybių plėtros centro projektų vadovė, humanitarinių mokslų daktarė, jau dvidešimt metų dėstanti įvairiose aukštosiose mokyklose, tarp kurių Vytauto Didžiojo universitetas, Vilniaus universitetas, Vilniaus dailės akademija bei Europos humanitarinis universitetas.

remiantis kuriais lyginamos valstybės ir vertinama pažanga, pažymi bendrojo vidaus produkto (BVP) augimą, jo dalį, tenkančią vienam gyventojui, nedarbo ar darbo jėgos produktyvumo lygį, valstybės biudžeto balansą, bendrąją valstybės skolą, einamosios sąskaitos balansą ir infliacijos lygį. Tačiau juos nustatant visiškai nekalbama apie tai, kaip nedarbas veikia skirtingas visuomenės grupes ar BVP augimas koreliuoja su socialine nelygybe, skurdo lygiu ar socialine segregacija visuomenėje. O pamąstyti būtų apie ką. 2011 metais Lietuvoje *Gini* koeficientas – išvestinis ekonominis rodiklis, atspindintis pajamų tarp namų ūkių pasiskirstymo (ne)tolygumus šalyje – buvo 32,9 (palyginimui: Albanijoje – 34,5, Bangladeše – 32,1, Egipte – 30,8, o Kazachstane – 29). *Gini* skalėje 0 reikštų absoliučią lygybę, 100 – visišką nelygybę.

2008 metais 10 proc. turtingiausių Lietuvos gyventojų disponavo beveik trečdaliu (29,1 proc.), o 10 proc. neturtingiausių – 2,6 proc. visų pajamų. Taigi akivaizdu, kad „bendro pyrago“ atreikiama nevienodai, todėl vieniems krizė reiškia ypač suskystėjusius barščius, o kitiems – susmulkėjusius deimantus. Tačiau kaip „bendra“ ekonominė gerovė atrodytų, įvertinus ją lyčių aspektu?

Kalbant apie ekonomiką aptariama ūkinė žmonių veikla, mėginama išsiaiškinti, kokią įtaką žmonių elgsena daro gamybai, paskirstymui ir vartojimui. Tačiau nagrinėjant šiuos procesus ir siūlomų sprendimų poveikį visuomenei dažniausiai pamirštama įvertinti

globos darbą, be kurio negalėtų funkcionuoti bendruomenė ir kuris yra atliekamas neatlygintinai. Moterims Lietuvoje tenka apie tris ketvirtadalius darbo krūvio, kurį sudaro vaikų, kitų, globos reikalaujančių šeimos narių priežiūra ir visos kitos buitinės „smulkmenos“, kurios tenkina gyvybinius ir socialinius individo poreikius. Britų mokslininkų skaičiavimais du ar daugiau vaikų turinti moteris per gyvenimą netenka pusės potencialių pajamų dėl to, kad yra priversta (laikiniai) iškristi iš darbo rinkos, negali taip sparčiai kilti karjeros laiptais ar siekti paaugstinimo. Lietuvoje tokia analizė nėra atlikta, tačiau žinome, kad neproporcingas vaikų priežiūros naštos paskirstymas tarp vyrų ir moterų lemia vertikalią ir horizontalią darbo rinkos segregaciją, mažesnę moterų aktyvumą mokamo darbo sferoje (4,6 proc. punktai), žemesnę vidutinę jų atlyginimą (apie 14 proc.) ir skurdesnę senatvę (beveik dvigubai didesnė nei vyrų rizika gyventi žemiau skurdo ribos, išėjus į pensiją).

Pateikiant objektyvius faktus dažnai pasigirsta kritika, jog amoralu pinigais matuoti meilę ir rūpestį šeima (nes būtent šeimos ir darbo derinimo iššūkiai tampa didžiausia moterų visaverčio dalyvavimo visuomenės gyvenimo kliūtimi). Tačiau šiuolaikinėse visuomenėse valstybė garantijas piliečiams suteikia tik mainais į pastarųjų tinkamai atliktą pareigą dalyvauti ekonominėje veikloje ir laiku mokėti mokesčius. Būtent pastarieji (o tiksliau, jų dydis) suteikia teisę į apsaugą, kuri pilietiš-

nes ir politines teises užpildo konkrečiu socialiniu turiniu, tuo pačiu nubrėždamos ryškią ribą tarp socialinių garantijų nusipelnusių piliečių ir visuomenės narių, kuriems skiriamos socialinės išmokos, pabrėžiant sistemos išlaikytinių statusą. Taigi motinoms žarstomų ditirambų tonas radikaliai pakinta, pokalbiui pakrypus apie vaiko priežiūros išmokas. Norėtume turėti geresnius demografinius rodiklius, tačiau vis dar elgiamės taip, tarsi informacija, jog vaikai nėra randami kopūstų lysvėje ir neužauga patys kaip grybai lietuvi nuliūs, būtų absoliuti naujiena. Naujos visuomenės narių ugdymas yra kompleksiškas darbas, reikalaujantis didelių materialinių, socialinių, psichologinių investicijų ir laiko sąnaudų. Tad norint, kad moterys gimdytų, augintų ir lygiomis sąlygomis su vyrais dalyvautų darbo rinkoje, negalima pamiršti šeimos ir darbo pareigas leidžiančių suderinti paslaugų, kurias turi suteikti valstybė.

Senolių priežiūros klausimas Lietuvoje apskritai prilygsta tabu, it figos lapu dangstomu nostalgiskais moralais apie „tradicines“ šeimos vertybes ir vaikų pareigas. Kartų solidarumas yra puiki idėja, pabrėžianti bendrabūvio svarbą. Tačiau gyvenant neoliberalios ekonomikos ir globalizacijos sąlygomis jis negali būti realizuotas tomis formomis, kurios buvo būdingos XIX a. Lietuvos kaime. Viena vertus, plėtojant senstančios visuomenės diskursą mums nuolat primenama, kad dėl menko gimstamumo mažta darbingo amžiaus žmonių, galėsiančių išlaikyti ateities pensininkus. Tačiau (visiškai) nekalbama apie būtinybę kuo skubiau spręsti kokybiškų ir prieinamų senolių priežiūros paslaugų klausimą, kurios leistų ir dirbti, ir rūpintis globos reikalaujančiais šeimos nariais. Ši tylą iškalbinga. Socialinę problemą ji pavėrdžia asmenine atsakomybe, kuri galiausiai užgula moterų pečius.

Raginimas „optimizuoti“ viešuosius finansus neoliberalizmo kontekste reiškia tik vieną – valstybės teikiamų socialinių paslaugų mažinimą. Tačiau kai paslaugas atsakoma teikti, jų poreikis neišnyksta. Aišku, žmonės gali „pasirinkti“ – įsigyti reikiamas paslaugas privačioje rinkoje (jeigu priklausai 10 proc. turtingiausiųjų, tai nesusidarys didesnių problemų), arba padaryti šį darbą patiemis. Žinant visuomenei būdingas tendencijas, net nekyla klausimas, apie kokios lyties asmenis kalbame. Neapmokamos pareigos papildys moterų darbotvarkę ir jos tai turės padaryti poilsio, visuomeninio gyvenimo ir asmeninių poreikių sąskaita.

Kuo mažesnės moters pajamos, tuo ilgesni tampa būtinų ir neatlygintų darbų sąrašai. Akademiniame literatūroje kalbama apie „sumuštinio efektą“, kai moterys patenka tarp dviejų rūpinimosi vaikais ir senstančiais tėvais „girnapsių“, tuo pat metu mėgindamos neprarasti gyvybiškai svarbios pozicijos darbo rinkoje, padedančios išmaitinti šeimą. Tačiau jų situacija

vangiai atsispindi „ekonominė pažanga“ besirūpinančioje politinėje dienotvarkėje, nes norint veiksmingai atstovauti savo interesams reikia turėti pakankamai materialinių išteklių, žinių ir laiko – viso to, ko neturi labiausiai pažeidžiamų grupių moterys.

Kalbant apie pažangą svarbūs yra ne tik abstraktūs ekonominio augimo kriterijai. Galimybė gyventi ilgiau, turėti gerą sveikatą, įgyti norimą išsilavinimą, galiausiai jaustis laimingais ir saugiais taip pat labai svarbūs. Pastaruoju metu liberalios pakraipos politiniuose kuluaruose daug postringaujama apie žmogaus teises, tačiau realybėje šios teisės ne ką tereškia, jeigu nėra įtvirtinamas socialinis teisingumas. Rinkos išlaisvinimo šalininkai ragina mažinti socialinėms reikmėms skirtą biudžetą, vadindami tai viešųjų finansų optimizavimu, remia valstybinių paslaugų teikiančių įmonių – bendro visuomenės turto – privatizavimą, skatina atsisakyti darbo santykių reguliavimo, numodami ranka į dirbančių žmonių saugumą. To ▶

Moterų ir vyrų lygybė yra esminė ES vertybė.

► dėl realybės ekonominės gerovės stebuklas taip ir neįvyksta. Priešingai, didėja nelygybė, socialinė atskirtis ir įtampos, gimdančios radikalizmą.

Iniciatyvos mažinti darbo vietų skaičių viešajame sektoriuje suduoda dvigubą smūgį moterims. Tai sukuria rimtas kliūtis jų ekonominiam savarankiškumui, nes moterys labiau nei vyrai priklauso nuo viešojo sektoriaus ir kaip darbuotojos (kur kas daugiau moterų nei vyrų dirba viešajame sektoriuje), ir kaip teikiama paslaugų gavėjos (kokybiškos, prieinamos paslaugos leidžia joms konkuruoti, išlikti darbo rinkoje), nes yra įpareigtos rūpintis šeimos narių sveikata ir gyvenimo kokybe. Iniciatyvos sumažinti darbo rinkos santykių reguliavimą moterų teisių požiūriu taip pat reikštų didelį žingsnį atgal, pasmerkdamas jas, ypač vienišas ar daugiavaikes motinas, diskriminacijai priimančias į darbą, siekiant tarpybinio paaugstinimo ir didesnių pajamų ar mėginant derinti profesinius ir šeimos įsipareigojimus.

Visuomenės pažangos sampratą svarbu susieti tiek su asmens, tiek su ekonomikos raida, įgalinant visas žmonių grupes realizuoti savo potencialą. Tačiau žinodami, kad modernią visuomenę apibūdinantys bruožai yra laisvai samdomas apmokamas darbas, valstybei tenkanti prerogatyva nuspręsti, kur gali būti panaudota prievarta, racionalumas, individo išlaisvėjimas bei demokratija, ir matydami, kad moterims tenka 75 proc. neapmokamo darbo naštos, kas ketvirta patiria smurtą šeimoje, stiprėjantis religinis fundamentalizmas nuolat kelia grėsmę jų reprodukciniams teisėms, o demokratijos principai taikomi selektyviai, apie ką byloja atstovavimo visuose sprendimų priėmimo lygmenyse duomenys, vis dar negalime teigti, kad gyvename tikrai pažangioje visuomenėje. Akivaizdu, kad vienu socialinių grupių kelias į ją užtikrinamas la-

biau, nei kitų. Ir kaip tuomet neprišiminti banalaus vestuvinio tosto apie paukštį, kurio skrydžiui reikia dviejų stiprių sparnų, antraip rizikuojama iki išsekimo suklikti ratus vienoje vietoje. Jei mus tenkina tokia padėtis, galime ir toliau ieškoti esamos situacijos pateisinimų, bet jeigu norime ją keisti, privalome atrasti būdus, kaip tai padaryti.

Iniciatyvos mažinti darbo vietų skaičių viešajame sektoriuje suduoda dvigubą smūgį moterims. Tai sukuria rimtas kliūtis jų ekonominiam savarankiškumui, nes moterys labiau nei vyrai priklauso nuo viešojo sektoriaus ir kaip darbuotojos, ir kaip teikiama paslaugų gavėjos, nes yra įpareigtos rūpintis šeimos narių sveikata ir gyvenimo kokybe.

Todėl moterų atstovavimas įvairiose sprendimų priėmimo grandyse nėra formalus klausimas. Pasaulinė istorija rodo, kad pažanga moterų teisių srityje buvo ne „natūrali“ ekonominio augimo pasekmė, o atkaklios politinės kovos rezultatas, kuri nėra praradusi aktualumo ir mūsų dienomis. Matome, kiek aistrų kelia moterų kvotų klausimas ir kokia sunkioji kontrargumentų artilerija pasitelkiama, siekiant pateisinti nieko nedarymą. Tačiau sociologinė analizė rodo, kad aktyvus moterų dalyvavimas politikoje siejasi su priemonėmis, kurios skatina moterų dalyvavimą darbo rinkoje. O kuo aktyviau moterys dalyvauja joje, tuo mažesnė tampa skurdo rizika ir ekonominė nelygybė, todėl valstybėse, kur daugiau moterų parlamente ir profesinėse sąjungose, yra ir didesnės pajamos vienam žmogui. Aktyvus moterų dalyvavimas sprendimų priėmime lemia, kad daugiau lėšų

skiriama socialinėms reikmėms, ypač vaikų poreikiams, o valstybės teikiama vaikų iki 3 metų priežiūra sąlygoja mažesnę ekonominę nelygybę ir stiprina viduriniąją klasę. Aktyvus moterų dalyvavimas sprendimų priėmimo daro teigiamą poveikį ir smurto problemų sprendimui. Moterų nužudoma mažiau tose šalyse, kur jų daugiau parlamente, nes priešingai nei vyrų atveju, smurtinių nusikaltimų prieš kuriuos daugėja didėjant socialinei segregacijai, moterų saugumą užtikrina tik veiksmingi apsaugos nuo smurto šeimoje įstatymai, kuriuos dažniausiai inicijuoja ir remia moterys parlamentarės. Galiausiai, kai moterų daugiau valdžioje, sprendimai priimami skaidriai, bet ne todėl, kad „x“ chromosoma turi stebuklingų antikorpinių galių, o todėl, kad sprendimų priėmėjų įvairovė padeda transformuoti „senų berniukų tinklaveikas“ (*Old boys networks*) ir užtikrinti atskaitingumą.

Ir dar. Socialinė demokratija yra demokratija, kuri įgalina visas visuomenės grupes dalyvauti formuojant institucijų valdymą. Todėl svarbu nepamiršti, kad moterys (kaip, beje, ir vyrai) nėra vienalytė socialinė grupė. Mūsų savitumus sąlygoja amžius, etniškumas, išsilavinimas, lytinė orientacija, šeiminių padėtis ir sveikatos būklė, – visa tai, kas sudaro visuomenės potencialą, kuri privalo puoselėti. Tačiau pažanga neįvyksta savaime. Kiekviena karta turi iš naujo išsikvoti demokratiją ir apginti jos idealus. Tai ypač pasakytina apie moterų pilietines, politines, socialines teises, kurioms, nepaisant pažangos, jei lygintume save su prosenelėmis, nuolat kyla grėsmė būti nustumtomis į politinius paribius. Todėl šiandien kaip niekad svarbus visų mūsų solidarumas siekiant užtikrinti, kad pažanga, o ne skurdas turėtų moters veidą. ■

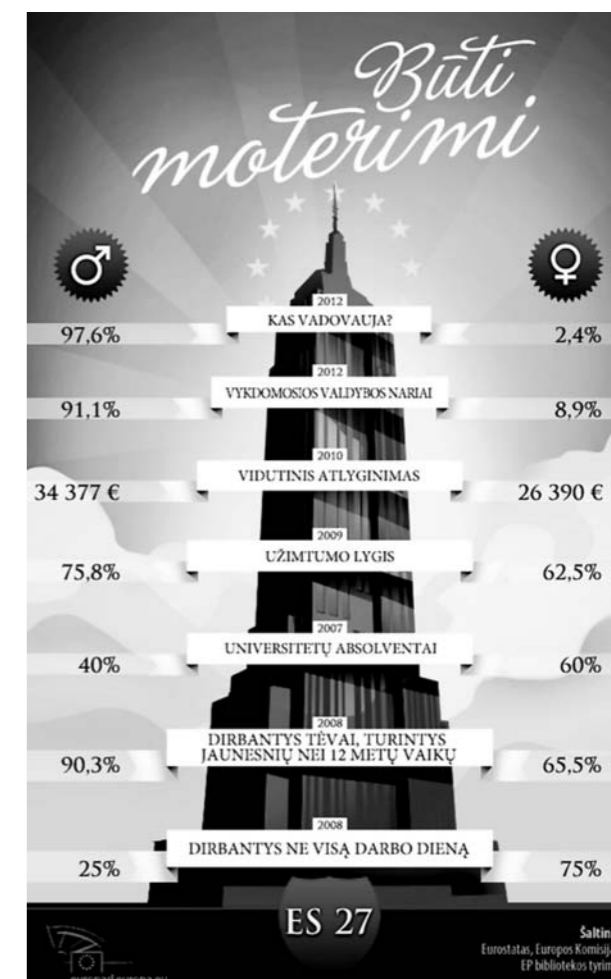
EP tyrimas: lietuviams opiausia – nedarbas

Kaip ir dauguma europiečių, lietuviai labiausiai susirūpinę tuo, kad dėl krizės žmonės sunkiau susiranda darbą. Tai parodė Europos Parlamento užsakymu atliktas „Eurobarometro“ tyrimas.

Beveik pusė apklaustųjų pripažino, kad dėl krizės jauni žmonės sunkiau susiranda darbą. 39 proc. lietuvių ir 37 proc. europiečių susirūpinę dėl to, kad krizė privertė žmones dirbti darbą, neatitinkantį jų kvalifikacijos. Tai, kad padaugėjo nepatikimo ar nesaugaus darbo, pripažįsta 42 proc. europiečių, tačiau lietuvių – vos 15 proc.. Paklausti apie kovos su krize prioritetus, absoliuti dauguma – 66 proc. europiečių ir net 74 proc. lietuvių – paminėjo kovą su nedarbu, ypač jaunimo. Palyginti su kitais europiečiais, lietuviai teikia daugiau reikšmės perkamosios galios didinimui, pensijoms ir būstui, o mažiau – investicijoms į švietimą ir mokymą, ūkio augimo skatinimui, valstybės skolos mažinimui ir investicijoms į aplinkosaugą.

Darbo valandų lankstumo svarbą įdarbinant paminėjo vos 15 proc. apklaustųjų Lietuvoje (visoje ES – beveik trečdalis). 25 proc. lietuvių ir 30 proc. europiečių mano, kad krizė padidino vyrų ir moterų darbo užmokesčio atotrūkį. Padidėjusius sunkumus moterims derinant asmeninį ir profesinį gyvenimą paminėjo 30 proc. europiečių, tačiau tik 19 proc. lietuvių. Penktadalis apklaustųjų įsitikinę, kad dėl krizės pagausėjo prostitucijos ir prekybos moterimis. Nevienodą lyčių užduočių pasidalijimą šeimoje paminėjo 20 proc. europiečių, bet tik 14 proc. lietuvių. Įdomu tai, kad panašūs rezultatai yra Estijoje, tuo tarpu Latvijoje bei Lenkijoje ši problema suvokiama kaip gerokai opesnė.

Atotrūkis tarp moterų ir vyrų darbo užmokesčio, sunkumai derinant asmeninį gyvenimą su darbu, smurtas prieš moteris bei prekyba jomis įvardinti kaip svarbiausios šios srities problemos, kurias kitąmet vyksiančiuose Europos Parlamento rinkimuose turėtų iškelti kandidatai. Tai, kad maža dalis moterų įmonėse ar politikoje užima atsakingas pareigas, rūpi vos 6–8 proc. lietuvių ir europiečių.

Būti moterimi: lyčių nelygybė darbo rinkoje tebėra didelė

Finansinė ir ekonominė krizė paaštrino lyčių nelygybę darbo rinkoje. Moterys labiau nukentėjo praradamos darbus ar dirbdamos ne visą darbo dieną, vaikų priežiūros įstaigų trūkumas neleidžia joms tinkamai derinti darbo ir asmeninio gyvenimo. Be to, ekonominis sunkmetis padidino moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumą ir sudavė smūgį pažangai siekiant didesnio moterų atstovavimo įmonių valdybose.

Daugiau sužinoti apie lyčių nelygybę darbo rinkoje galime pasitelkę Europos Parlamento infografiką.

Jis rodo, kad vyrai per metus vidutiniškai uždirba 8 tūkst. eurų (arba 17 proc.) daugiau nei moterys, nors tarp aukštųjų mokyklų absolventų – daugiau moterų. Be to, moterų užimtumas mažesnis nei vyrų, ypač jei jos turi vaikų, ir jos dažniau dirba ne visą darbo dieną.. 2011 m. ne visą darbo dieną dirbančių moterų buvo 31,6 proc., o vyrų – 8,1 proc.. Be to, tradiciškai daugiau šeiminių pareigų turinčias moteris socialinės paramos karpymai paveikė labiau nei vyrus. Išlieka šokiruojamai dideli prievartos prieš moteris mastai, nuo to kenčia šeimos ir visuomenė.

Plečiasi ryšiai su Oslo aukštąja mokykla

Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo instituto prof. Arvydas Guogis gali pasigirti pradėjęs Oslo aukštosios mokyklos ir Mykolo Romerio universiteto (MRU) mokslinius kontaktus. „Gairių“ paprašytas profesorius sutiko papasakoti apie šių aukštųjų mokyklų bendradarbiavimą.

– Kai kalbama apie bendradarbiavimą tarp Šiaurės ir Baltijos šalių, dažniausiai girdime apie Estiją. Jos ryšiai su Šiaurės šalimis, ypač Suomija, yra iš tikrųjų platus ir gilūs, – pastebi prof. A. Guogis.

– Lietuva, paprastai kaip Šiaurės šalių partneris, daugiausia minima verslo, bankininkystės ir kultūros kontaktų srityse. Tačiau dar labai trūksta institucinio bendradarbiavimo tarp Skandinavijos ir Lietuvos tyrėjų bei dėstytojų, ypač socialinių mokslų srityje. Mažoka bendrų mokslinių projektų, jungtinių studijų programų, taip pat Lietuvos socialinių mokslų tyrėjų publikacijų Skandinavijos mokslo ir mokslo populiarinimo leidiniuose, nors asmeninių kontaktų tarp mokslininkų lyg ir nemažai.

– Žinome, kad jūs ne kartą stažavotės Norvegijoje, užmezgėte kontaktų su vietos mokslininkais.

– Taip, pirmą kartą Norvegijoje vieno mėnesio stažuotę turėjau dar 1996 metais, kai viešėjau Bergeno Universiteto Lyginamosios politikos katedroje (vadovas prof. Stein Kuhle) ir tyrinėjau Norvegijos gerovės politiką. Antrą kartą turėjau jau pusės metų stažuotę 2001 metais Oslo

Oslo aukštosios mokyklos mokslininkai (iš kairės) H.Koht, K. Skorge, M.Kjorstad, P.A.Olsen

Universiteto Politikos mokslų katedroje, kur tyrinėjau Skandinavijos šalių politinių partijų sampratą socialinės apsaugos atžvilgiu. Nuo 1996 iki 2000 metų talkininkavau norvegų politologui Hermanui Smith-Sivertseni atliekant Lietuvos politikų apklausas Vilniuje, nes jis rašė disertaciją apie Latvijos ir Lietuvos politines partijas, kurią vėliau sėkmingai apsigynė. 2004 metais, būdamas jau Mykolo Romerio universiteto docentas, turėjau vieno mėnesio mokslinę stažuotę Oslo aukštojoje mokykloje. Tada ir radosi moksliniai kontaktai tarp Oslo aukštosios mokyklos (pilnas pavadinimas – Oslo ir Akershus aukštoji taikomųjų mokslų mokykla) ir Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo katedros (dabar – Viešojo administravimo instituto), kurie gali būti „gerosios praktikos“ pavyzdžiu bendradarbiaujant Norvegijos ir Lietuvos aukštosioms mokykloms.

– Kaip plėtėsi tie kontaktai?

– Ypač glaudžiai bendradarbiau su Haraldu Kohtu. Ryšiai plėtėsi „sniego gniūžtės“ principu: 2007 metais startavo NOBA-1 projektas, kuriame dalyvavo tyrėjai iš Norvegijos, Lietuvos, Švedijos, Latvijos ir JAV. Projekto tema – pilietinės visuomenės ir vietinės demokratijos santykiai Baltijos šalyse ir Skandinavijoje. Oslo aukštosios mokyklos atstovais šiame projekte buvo dr. H. Kohtas ir dr. Monika Kjørstad, o Mykolo Romerio universitetui atstovavau aš kartu su dr. Dangiu Gudeliu ir Andriumi Stasiukynu. Projekto rezultatai buvo paskelbti keliuose mokslinėse publikacijose, taip pat H. Kohto ir G. Tuftės redaguotame leidinyje „Pilietinė visuomenė, vietinė valdžia ir socialinės paslaugos Baltijos jūros regione“ (šį leidinį 2008 m. išleido Oslo ir Akershus aukštosios mokyklos leidykla). Vėlesniame NOBA-2 projekte buvo

tiriama pagyvenusių asmenų globa savivaldos lygmenyje trijose šalyse – Latvijoje, Lietuvoje ir Norvegijoje. Projektas startavo 2008 metais, o jo ataskaita, kurią redagavo G. Tuftė ir M. Kjørstad, bus išleista atskira knyga šiais metais Rygoje „Zinatne“ leidyklos. Oslo aukštajai mokyklai šiame projekte atstovavo dr. M. Kjørstad ir dr. H. Kohtas, o MRU – dr. D. Gudelis.

2008-2009 m. kartu su H. Kohtu man teko tirti Lietuvos ir Norvegijos socialinės politikos modelius, kuriuos lyginome tarpusavyje. Niujorko *Nova Science Publishers* leidykloje 2009 m. išleistoje kolektyvinėje monografijoje „Skurdas, urbanizacija ir socialinė politika“ (red. J. Aidukaitė) yra publikuojamas mano ir H. Kohto parašytas skyrius „Kodėl Lietuvoje nėra Gerovės valstybės modelio? Lietuvos ir Norvegijos socialinės politikos vystymosi tendencijos“ (ISI Web of Science indeksas). 2007 – 2010 metais kartu su H. Kohtu dalyvauju įvairiose mokslinėse konferencijose Osle ir Rygoje, kuriose aukščiau išvardintų bendrų tyrimų pagrindu skaitėme pranešimus.

– Kokiomis formomis bendra-

Oslo aukštoji mokykla

darbiavimas vyksta dabar?

– Ryšiai tarp abiejų aukštųjų mokyklų plečiasi pagal *Erasmus* programą. 2012 m. balandžio mėnesį vienai savaitei skaityti paskaitų į Vilnių buvo atvykęs prof. H. Kohtas. Integruotos paskaitos buvo skaitomos Viešojo administravimo iššestinių studijų kurso studentams – dėstomas viešojo administravimo tyrimų metodologijos dalykas. 2012 m. viešojo administravimo katedros (dabar instituto) dokto-

rantė Neringa Jaskūnaitė laimėjo Lietuvos Mokslo Tarybos stipendiją doktorantūros stažuotei Oslo aukštojoje mokykloje šių metų balandžio mėnesį (vadovas prof. H. Kohtas).

Naują puslapį abiejų aukštųjų mokyklų santykiuose turėtų atverti šiemet balandžio mėnesį įvyksiantis Oslo aukštosios mokyklos delegacijos vizitas į Mykolo Romerio universitetą. Vizito metu bus aptartas abipusis bendradarbiavimas studentų ir dėstytojų mainų programose, vykdamas *Erasmus*, *Nordplus* ir EEA finansinio mechanizmo programas. Taip pat bus aptartas bendradarbiavimas tyrimų srityje. Norvegų delegaciją sudarys Oslo aukštosios mokyklos Socialinių mokslų fakulteto prodekanas studijoms Per Arne Olsenas, Viešojo administravimo katedros vedėja dr. Kristel Mari Skorge, socialinio darbo docentė dr. Monika Kjørstad ir politinių mokslų profesorius Haraldas Kohtas. Šio vizito MRU Viešojo administravimo institute labai laukiama ir iš jo daug tikimasi. Norvegai MRU taip pat susitiks ir su socialinio darbo specialistais. Numatomas norvegų vizitas Vilniuje gali duoti iš tikrųjų gerų rezultatų Norvegijos ir Lietuvos bendradarbiavimui studijų bei mokslo srityse. ■

Norvegijos parlamento rūmai

► viltį prarandančius žemdirbius daug sunkiau. Ir jų amžius demonstracijoms per senas, ir tikėjimas išsilaikyti konkurencinėmis sąlygomis labai silpnas. Į Vilnių ar net į Briuselį patriuokšmauti su savo traktoriais juk gali nuvažiuoti tik turtingieji ir stambieji.

Smetonos laikais, artėjant 1940 metų įvykiams, daugiau nei 70 proc. smulkių bei vidutinių ūkininkų sunkiai mokėdavo didelius žemės mokesčius, buvo praskolinę bankams ir su baime laukė antstolių, kurie jų žemes turėjo parduoti stambiesiems ūkininkams. Justo Paleckio liaudies vyriausybė smulkiesiems ūkininkams mokesčius sumažino, skolas panaikino ir taip užsitarnavo kaimo varguomenės pagarbą. Dabar antstolių kaime mažai kas laukia, nes žemės mo-

kesčiai leidžia turėti žemės valdą, iš jos negaunant jokių pajamų. Todėl dauguma smulkiųjų, netikėdami galimybe ūkininkauti ir išlikti, laukia vien gerų kainų už žemę. Tikisi, kad „gerą kainą“ kada nors pasiūlys užsieniečiai arba kasmet stiprėjantys mūsų stambieji žemvaldžiai. Bet ir užsieniečiai, ir stambieji žemvaldžiai jaučia, kad mirštant smulkių valdų savininkams paveldėtojai, gyvenantys miestuose arba užsienyje, į kaimą negrįš, palikimą parduos – taip didindami pasiūlą žemės rinkoje, vadinas, mažindami jos kainą. Valdžia taip pat vargu ar bus sklypininkų pusėje. Ji skatins palankią stambiesiems rinkos aplinką, didindama mokesčius už nenaudojamą žemę. Todėl būtent stambieji ūkininkai nulems industrializavimo, į produktų eksportą nukreipto

kaimo ateitį, kurią pajvairins tik kaimo turizmo sodybos bei miestiečių vasaros poilsio vienkiemiai, suprojektuoti pagal įsivaizduojamą etnografinio kaimo paveldą.

Optimizmo tikrai nedaug. Bet gyvenimas nesiremia optimistiniais ar pesimistiniais jausmais, o tik realia ekonomika, jos diktuojamais gamybiniais santykiais ir visuomenės vystymosi dėsniais. Todėl į klausimą – progresuoja ar degradoja kaimas teisingiausia būtų atsakyti, kad šie abu reiškiniai yra kartu. Vagnorinėmis reformomis sukurtas kaimas, be abejonės, nyksta ir degradoja. Jį keičia stambus, kapitalistinis su savo pranašumais ir savo blogaisiais bruožais. Jie abu mūsų laikų neišvengiama būtinybė, kuri rodo dabartinio kaimo tikrąjį vaizdą. ■

Laiškai iš Lietuvos apie Lietuvos kaimą

Europos Parlamento nario Justo Vinco Paleckio biure Vilniuje susikaupė šūsnis laiškų, kuriuose pasakojama apie tai, su kokiomis nuotaikomis gyvena mūsų kaimas paskutiniuosius ketverius metus, kokie rūpesčiai slepia. O jų nemaža. Križė smogė visam pasauliui – ir Europai, ir Lietuvai. Ketveri konservatorių ir liberalų valdymo metai, švelniai tariant, nebuvo sėkmingi.

Parlamentarui leidus pasklaidykime kelis laiškus.

„Smulkūs ūkiai nyksta, jaunimas bėga iš kaimo arba prasigeria neturėdamas ką veikti ir gyvendamas iš valstybės teikiamų pašalpų. Gyvenimas valstybės sąskaita kaime jau tapo norma“ (Pagėgiai).

„Praktiškai kaime neliko vidutinio žemdirbių sluoksnio. Yra keletas stambesnių ūkininkų ir daug smulkių trijų hektarų žemės

valdytojų, kurie praktiškai gamybos nevysto, niekur nedarba, nes eiti padieniu darbininku už 30-40 litų per dieną pas stambų ūkininką nenori, tai gyvena iš valstybės“ (Pagėgiai).

„Didėjantis nedarbas, kaimuose uždarnos mokyklos ypač skaudžiai paliečia jaunas šeimas. Kaimuose daugėja negyvenamų sodybų“ (Pasvalys).

„Pajamos nedidėja, o išlaidos maistui, šildymui, transportui, vaisiams nepaliaujamai auga. Skurdžių daugėja, emigracija tęsiasi, nedarbas nemažėja“ (Palanga).

„Mums atrodo, kad žemdirbiams reikia daugiau konsoliduotis, steigti vietose mažas perdirbimo įmones. Čia daug gali nuveikti kaimo bendruomenės. Kai kuriuose rajonuose tokios įmonės pasiteisino“ (Pasvalys).

„Pagalba iš ES fondų labai reikalinga, ir energingi, verslūs žmonės ja puikiai pasinaudoja. Panaudotos europinės lėšos turi toliau kurti pridėtinę vertę. Jeigu pinigai pravalgomi – tai ne parama, tai – labdara“ (Alytus).

„Kaimo žmonės labiausiai jaudina ir kelia nerimą 2014-2020 m. tiesioginių išmokų dydis. Šiuo metu išmokos Baltijos valstybėse yra vienos mažiausių Europos Sąjungoje – Lietuvos ūkininkai gauna tik po 143 eurus už ha, kai kitose valstybėse vidurkis siekia 249 eurus“ (Pagėgiai).

„Ūkininkų teigimu, išmokų artėjimas prie ES vidurkio leistų samdomiems darbuotojams mokėti atlyginimus, panašius į gaunamus emigracijoje, ir taip ženkliai prisidėti prie socialinės atskirties mažinimo“ (Ignalina). ■

Pasaulis be etikos „dimensijų“

Antanas Krūvelis

Teko skaityti spaudoje „Verslo žinių“ apžvalgininko R. Staselio komentarą „Apie pono B. Braდაusko svajones“. Apžvalgininkas teigia, kad B. Braდაusko peršama idėja dėl valstybinio komercinio banko yra jau gerokai pasenusi ir taikoma neskaidrioje rytinių kaimynių ekonomikoje. Išėitų, kad Lietuvoje ekonomika skaidri kaip gryniasis kristolas, nes mūsų šalyje nėra valstybinių komercinių bankų. Bet kodėl tada visais kanalais triūbijame apie didelius šešėlinės ekonomikos mastus, mokėjimus vokeliuose, PVM pasisavinimus, mokesčių vengimus, įvairiausias aferas, „mailiaus“ ir panašias bylas. Remiantis žiniasklaidoje pateikiamais faktais, galima tvirtinti: nė pats velnias į jaučio odą nesugebėtų sutalpinti tų visų „skaidrių“ faktų mūsų šalies ekonominiame finansiniame gyvenime. Tai pripažino ir konservatorių Vyriausybės vadovas, tvirtai pažadėjęs kovoti su šešėline ekonomika ir ištraukti iš jos visą milijardą litų į valstybės biudžetą. Atrodo, kad nepavyko to pažado įgyvendinti. Spaudoje tvirtinama, kad tos kadencijos metu šešėlinė ekonomika dar labiau suvešėjo. Reikia tikėtis, kad ekspremjeras savo žadamame ekonomikos vadovyje, pretenduojančiame tapti parankine knyga kiekvienam rimtesniam pasaulio ekonomistui, paaiškins tos nesėkmės priežastis. Taigi, lyg ir galima būtų daryti išvadą, kad valstybinis komercinis bankas dėl ekonominio finansinio šalies gyvenimo neskaidrumo visai „ne prie ko“.

Rašoma, jog kažkas, išgirdęs Seimo Biudžeto ir finansų komiteto pirmininko B. Braდაusko įžval-

gas, pastebėjo, kad būtų didžiausia kvailystė įsivaizduoti, jog valstybinis bankas indėlininkams turėtų mokėti didžiausias palūkanas ir t.t. Bet kitas „kažkas“ (galiau būti ir aš) yra girdėjęs, kad piliečiai yra pasirošę savo indėlius patikėti valstybiniam bankui už pačias minimaliausias palūkanas, kad tik galėtų ramiai miegoti, kaip autorius ir pataria B. Braდაuskui. Toliau R. Staselis prie to „kažkas“ pastebėjimo prideda, jog dar kvailiau yra tikėtis, kad tame (valstybiniame) banke nebus už padorias algas įdarbinti valdytojų giminaičiai ar šiaip „geri vyrai“... Žinoma, kad taip gali būti. Bet negi privačiuose bankuose yra kitaip?

Taigi logika tokia: jeigu savi įdarbinami valstybiniame banke – tai blogai, neetiška, nemoralu, o kai dar ciniškiau tai daroma privačiuose bankuose – normalu, taip ir turi būti. Čia yra maždaug taip, kaip su tais laikiniais bankų administratoriais. Kai tik laikinuoju Ūkio banko administratoriumi buvo paskirtas A. Audickas su 45 tūkst. litų mėnesiniu atlyginimu, kuris savo pagalbininkais pasamdė advokatų kontorą, kurioje neseniai pats dirbo ir kurie po kelių darbo dienų išsidalino 350 tūkst. litų, – tuoj pat kilo didelis triukšmas, ar A. Audickas nepažeidė moralės, etikos principų ir pan. O kai „Snoro“ banko bankroto laikinuoju administratoriumi valdžia pasikvietė kažkokį veikėją iš užsienio N. Kuperį, paskirdama jam 100 tūkst. litų mėnesinį atlyginimą, arba kažkoks S. Friklis po aštuonių darbo dienų iš Lietuvos išsivežė 17 mln. litų honorarą – tai čia viskas etiška, moralu. Galbūt A. Audickas pasielgė neetiškai, nemoraliai, bet...

normaliai...Tai patvirtina ir pats Lietuvos banko valdytojas V. Vasiliauskas, teigdamas, kad moralė ir etika - ne šio pasaulio matmenys. Iškart pasigirdo nustebusių balsų – kaip galėjo valdytojas taip teigti, taip išsireikšti? O ko čia stebėtis. Žmogus pasakė tai, kaip iš tikro ir yra, nevyniodama žodžių į vatą. Argi bendraudamas su visokiais kuperiais, frikliais, antonovais, romanovais, sukdamasis jų pasaulėlyje, gali manyti, kad ten dar yra laikomasi etikos, moralės normų, ar šiklausoma į sąžinės balsą? Tuščias reikalas. Lietuvos banko valdytojas tiesus žmogus, kaip yra, taip ir sako – užsienio bankai Lietuvoje plėšikauja kaip ir visur, jog mūsų bankai (man atrodo, kad jie ne mūsų) neplėšikauja labiau nei kitose šalyse. (Apie tai rašoma „Respublikoje“, 2012 09 27).

Spaudoje skelbiama, kad už grynųjų pinigų tvarkymą, t.y. manipuliudami ne savo, o klientų pinigais, privatūs komerciniai bankai 2011 m. iš savo klientų susirinko 482 mln. litų pajamų. Tai va, jeigu bankai plėšikauja – tai plėšikai, vykdančios nusikalstamą veiką. Nepriklausomybės akto signataras B. Genzelis taip ir teigia: „Tai tiesiog didelė kriminalinė afėra“. O Lietuvos mokslų akademijos narys R. Grigas, praradęs savo šeimos pinigus „Snore“, sako; „Aš jau susitaikiau su šia situacija, nes nemanau, kad kada nors bus grąžinti mano pinigai – Lietuva tėra teisinės valstybės imitacija.“ Taigi lyg ir būtų aišku, ką turėtų valdžia daryti su nusikalstamą veiką vykdančiais asmenimis, tuo labiau, jog yra teisinė norma – būtinoji gintis. Štai JAV daug nesiterliojant buvo nuteistas kalėti ar tik ne šimtui ►

► metų investicinio banko „Lehman Brothers“ vienas iš vadovų Bernardas Madofas, kuris manipuluodamas investicijomis sugebėjo iššvaistyti per 50 milijardų dolerių o sau „prisiinvestavo“ 17 milijardų dolerių vertės turto.

Dabar ES, suprantama, ir Lietuvoje, valstybė garantuoja iki 100 tūkstančių eurų vertės indėlių bankuose saugumą. Minėtas apžvalgininkas užsimena, kad rimstant audroms pasaulio finansų sektoriuje, galbūt galima diskusija dėl indėlių saugumo principo švelninimo, o gal išvis reikėtų jį atšaukti. Tarptautinių finansų ir investicijų specialistas akademikas Antanas Buračas teigia: „...privatų bankų interesai pernelyg dažnai iškeliami aukščiau viešųjų, nacionalinių interesų. Tai yra viena iš pagrindinių visos Vakarų civilizacijos bėdų ir visų krizių priežasčių“ („Respublika“, 2012 07 10). Galima spėti, jog bankų šulams visai būtų prie širdies, kad neliktų jokio valstybės bankų protegavimo, reguliavimo bei klientų indėlių saugumo garantijų.

Graudoka, kai bankrutuojant vienam ar kitam bankui, paskaitai ar išgirsti guodžiantis – kaip gerai, kad dingo tik 800 mln. litų, o galėjo dingti ir 2-3 milijardai. Tai va, jeigu valstybė negarantuotų dalies indėlių saugumo, tai tikriausiai viskas būtų atvirksčiai, t.y. dingtų 2-3 milijardai litų, o liktų 800 milijonų banko turto. R. Staselis pateikia įžymaus lenkų ekonomisto prof. L. Balcerovičiaus mintį, jog reikia atsisakyti išsigimusio finansų sektoriaus reguliavimo, kuris gali duoti tik trumpalaikę naudą, tačiau ilgalaikės ateities požiūriu grėsmės yra daug didesnės. Kyla klausimai – kodėl tos grėsmės ateity turėtų būti didesnės? Kaip jos pasireikš gyvenime? Galiojant indėlių apsaugos garantijoms, p. Balcerovičiaus siūlymai praktiškai nepritai komi, pastebi R. Staselis. Na ir ačiū

Dievui, kad nebus pritaikomi, nes tada banko bankroto atveju dingtų visi indėlininkų pinigai. Būtų maždaug taip, kaip nupasakoja gyvasis klasikas J. Erlickas. Nuėjęs klasikas į banką pasiteirauja, kaip ten jo pinigėliai laikosi, norėtų juos pasiimti ar perdėti iš blogos banko pusės į gerąją. Bet bankininkas tuoj pat ima jam aiškinti, raminti jį, jog nereikia skubėti atsiimti indėlio, nes jo pinigėliai yra patikimose rankose. „A ja jai, jau patikimose rankose, – stebisi krūpčiodamas klasikas, - o aš maniau, kad dar banko seifuose“. Panašiai atsitiko ir Latvijoje maestrui Raimundui Paului. Po „Snoro“ griūties iš Latvijos banko, kuris buvo susijęs su „Snoru“, dingo R. Paulo dorai, įtempto darbo ir talento dėka uždirbtas, visas milijonas. Nėra ir viskas. (Iš tikro, pinigai niekur nedingsta, tik jie atsiduria „patikimose rankose“). Ir tokias situacijas kai kurie finansų sektoriaus žinovai – analitikai, politikai aiškina kaip normalų reiškinį kapitalizme. Ko gero – jie visiškai teisūs. Štai Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Filosofijos katedros docentas, kasdienybės filosofijos analitikas, filosofas N. Milerius į klausimą – kaip jaučiasi šiuo laikotarpiu, kai sakralūs dalykai susipainioję su banalybių srautais, atsako taip: „Turint omeny šiuolaikinės kapitalistinės visuomenės kontekstą, mums tenka konstatuoti, kad kitaip, negu yra, tiesiog negali būti“.

Labai nemalonus jausmas apima paskaičius spaudoje apie stambiausių pasaulio bankų manipuliacijas nustatant tarpbankines palūkanų normas, ar kaip „mūsų“ bankas pažeidė finansinių priemonių rinkų įstatymą platindamas klientams su akcijomis susietas obligacijas, neišaiškindamas jiems siūlomų investicinių paslaugų esmės ir rizikos. O buvo beveik kasdien kalama: „Įdarbinkite savo nekilnojamąjį turtą! Investuoki-

te žemės ūkio paskirties žemę į obligacijas ir gausite garantuotą grąžą!“ Ir kai kas patikėjo šitom banko „garantijom“. Suprantama, kad bankai ir neturėjo tikslo viską žmonėms išaiškinti. Jų tikslas tikriausiai buvo įvilioti neprofesionalius klientus į spąstus. Ir jiems tai pavyko. Paskui apgautieji guodžiasi: „Čia tikra okupacija, tik ne karinė, o finansinė, kai tu jau nebegali neatiduoti žemės. Ir priešintis nėra jokio ginklo“.

Gana dažnai girdime įvairių tarnybų perspėjimus piliečiams būti budriems, saugotis telefoninių sukčių. Bet anie vis suranda ir suranda patiklių žmonių. Jie taip įtaigiai sugeba įtikinti, kad moteris, apskritai neturinti sūnaus, patiki, jog sūnų ištiko didelė bėda ir reikia jam kuo skubiau pagelbėti. Ir tik atidavusi sukčiui pinigus, atsipeikėja, kad ji jokio sūnaus niekada neturėjo. Argi ne analogiškai elgiasi ir kai kurie bankai? Tik niekas žmonių net ir nebando perspėti – atsargiai, bankiniai sukčiai.

Visiškai reikia sutikti, kad visi rinkos dalyviai ūkiniuose reikaluose turėtų būti labiau atsakingi. Bet ar gali visi būti šiuose reikaluose gerai išprusę, išvalgūs? Juk net valstybės įmonės laikė milijonus „Snoro“ ir Ūkio bankuose. Ar moralu, pasinaudojus žmogaus neįžvalgumu jį begėdiškai apgauti, sutraiškyti jo pasitikėjimą? Bet ką aš čia klausiu, juk moralė – „ne šio pasaulio dimensija“.

Manau, niekam nekiltų noras svajoti apie valstybinius komercinius bankus, nereikėtų finansų sektoriaus reguliavimo sistemos, jeigu privatūs bankai bent minimaliai vadovautųsi morale, etika, sąžine. Tad gal valstybinių komercinių bankų atsiradimas šalia privatų verstų pastaruosius bent šiek tiek laikytis padorumo principų. Blogiau nei dabar yra tikrai nebūtų. ■

Kuo „Naujasis viešasis valdymas“ pranašesnis už „Naująją viešąją vadybą“?

Arvydas Guogis

Viešasis administravimas kaip praktika žinomas nuo seniausių žmonijos istorijos laikų. Jau senovės Egipte ar Kinijoje jis buvo siejamas su tradiciniu hierarchiniu administravimo modeliu, kuris reišė piramidės principu paremtą administravimo modelį su aiškiai padalintomis funkcijomis ir pareigybėmis „iš viršaus į apačią“. XIX-XX amžių sandūroje vokiečių sociologas M. Veberis tokį modelį „apiformino“ moksliskai kaip „idealią biurokratijos“ modelį. Tačiau šiam „idealui“ atėjo sunkesni laikai, XX a. pabaigoje nusiritus individualizmo ir globalizacijos bangai.

Tradiciniu hierarchiniu administravimo modeliu buvo suabejota iš esmės. Pirmiausia – anglosaksiškuose kraštuose, kurie visada pasižymėjo didesne laisve, ryškesniu individualizmu ir polinkiu į privačius vadybinius sprendimus. Pradedant M. Tetčer valdymu Jungtinėje Karalystėje ir R. Reigano – JAV, taip pat vykdančiomis reformas Naujojoje Zelandijoje ir Australijoje, tradicinis hierarchinis modelis buvo sukritikuotas kaip stabdantis efektyvumą, auginantis biurokrtiją ir didinantis biurokrtiškumą, slopinantis privačią inici-

Straipsnio autorius yra Mykolas Romeris universiteto Viešojo administravimo instituto profesorius, UNESCO Nacionalinio komiteto Socialinių transformacijų valdymo (MOST) narys

atyvą ir mažinantis ekonominę augimą. Jam kaip pažangi alternatyva buvo priešpastyta Naujoji viešoji vadyba (*New Public Management*), kurios tikslas buvo privataus verslo principų ir metodų įvedimas į viešąjį administravimą.

Teorinėje srityje Naujoji viešoji vadyba pasižymėjo aiškiai suformuluotais principais, kurie orientavo į kiekybinius rodiklius ir besąlygišką klientų poreikių tenkinimą, išskėlė rezultatų reikšmę, tačiau menkino proceso svarbą. Naujoji viešoji vadyba pasižymėjo ne tik teoriniais principais, kai „tikslas pateisina priemones“, bet ir konkrečiais, iš privataus verslo atėjusiais, įgyvendinimo metodais, tokiais, kaip „vieno langelio“ metodas, „vizuotinė kokybės vadyba“, „sugretinimas“ (*benchmarking*), prioritetinis planavimas, „globalus biudžetas“ (*global budgeting*) ir kita.

Vienas iš reikšmingiausių tyrimo metodų Naujajai viešajai vadybai buvo paprasčiausias klientų patitenkinimo paslaugomis tyrimas, kai klientui tebuvo užduodami du klausimai: 1) ar Jūs patenkinti suteikiamomis paslaugomis? ir 2) ką, Jūsų nuomone, reikėtų daryti, kad paslaugos būtų suteikiamos geriau? Naujoji viešoji vadyba paslaugų organizavimo ir teikimo efektyvumą išskėlė kaip svarbiausią uždavinį. Paslaugų funkcija viešajame administravime pagal Naująją viešąją vadybą buvo svarbesnė už paskirstymo, perskirstymo, reguliavimo ar institucijų kūrimo funkcijas. Visas Naujosios viešosios vadybos

diskursas tapo ekonomizuotu vartotojo ir kliento poreikių tenkinimo diskursu.

Reikia pripažinti, kad anglosaksiškos šalys Naujosios viešosios vadybos dėka kuriam laikui iš tikrųjų paskatino savo ekonominę augimą, privertė viešąjį sektorių modernizuotis ir dirbti efektyviau, tačiau kartu jį ir sumažino. Globalizacijos, konkurencijos ir individualizmo dvasia iš anglosaksiškų šalių sklido į kitas pasaulio vietas, tarp jų – į Lietuvą, nors ne visoms Naująją viešąją vadybą kopijuojančioms šalims vienodai sekėsi, o kai kurios, kaip, pavyzdžiui, prancūzų kultūros įtakoje esančios šalys, ją atvirai ignoravo.

Reikia pripažinti, kad Naujajai viešajai vadybai labiau sekėsi teikti decentralizuotas paslaugas, pirmiausia – savivaldybių lygmenyje, tačiau kur kas blogiau – centralizuotose struktūrose. Tačiau net ir savivaldybių lygmenyje teikiant daugelį paslaugų, pavyzdžiui, socialines paslaugas, pasimatė Naujosios viešosios vadybos trūkumai – absoliutinta kiekybiniai rodikliai ir nesusidorota su kokybės reikalavimais. Ne viskas, kad ir teikiant paslaugas į namus, gali būti išmatuojama pagal principą „daugiau paslaugų per trumpesnę laiką su mažesnėmis sąnaudomis“. Kai kas turi būti atliekama lėčiau ir tikrai kokybiškai. Pavyzdžiui, mokslininkų sukurta „produkcija“ negali būti išmatuojama vien išspausdintų straipsnių skaičiumi, tikriausiai svarbi ir šių straipsnio kokybė.

Viešojo sektoriaus moderniza-

► vimas ir efektyvinimas pagal Naująją viešąją vadybą turėjo sutapti su didelės jo dalies privatizavimu, o tai praktikoje ne visada pasiteisindavo. Pasaulinėje literatūroje pilna pavyzdžių apie įvairias privatizavimo nesėkmes. Antra vertus, Naujoji viešoji vadyba dažnai pati sau prieštaravo. Nusiteikusi mažinti biurokratų skaičių, ji pati jį didindavo, nes tam, kad „prižiūrėtum kiekybinių rodiklių laikymąsi“, reikėjo didelės tikrintojų ir kontrolierių armijos.

Jau amžių sandūroje daug kas Vakarų pasaulyje pradėjo abejoti Naujosios viešosios vadybos veiksmingumu ir ją kritikuoti. Tačiau niekas Naujajai viešajai vadybai taip nepakenkė kaip Vakarų ekonominė krizė, prasidėjusi 2008 metais ir dar nesibaigusi, kuri privertė pasaulį suabejoti individualizuoto ir globalizuoto kapitalizmo sistema – kaip nepasiteisinančia ne tik socialiniu požiūriu, bet ir ekonominio efektyvumo prasme. Greiti ekonominio augimo tempai sustojo, pašljo moralės ir etikos reikalai, ypač vadovaujančių darbuotojų. Pasimatė visiška nereguliuojamo kapitalizmo vystymosi aklavietė, kuriam ypatingą grėsmę kėlė finansinio kapitalo dominavimas prieš gamybinį ir socialinį kapitalą. Globalistų kova prieš tautinį ir politinį identitetą, kaip ir kitų identitetų ignoravimas, privedė prie visiškos vertybių ir kultūrinės krizės.

Kapitalizmas, kaip teigė kairysis intelektualas Berardi (Bifo), Vakarų pasaulyje „išsikvėpė“ – jam reikėjo gyvybės. Tokioje situacijoje į viešojo administravimo areną įžengė Naujasis viešasis valdymas (*New Governance*), kuris siekė tiek kitose vietose, negu Naujoji viešoji vadyba, dėlioja akcentus, o būtent – orientuoja į atvirumą, skaidrumą, pliuralizmą, demokratiją, etiką, socialinį teisingumą, korupcijos nebuvimą, socialinę atsakomybę,

aktyvią nevyriausybinių organizacijų veiklą. Naujajam viešajam valdymui svarbu ne tik rezultatai, bet ir procesas, kuris tarsi grąžina į tradicinio veberinio hierarchinio modelio laikus. Gerovės valstybės tikslai, kurie buvo apriboti vadovaujantis Naująją viešąją vadybą, vėl iškyla, tačiau su naujoviškesniu „socialinės kokybės“ turiniu, kuriame svarbią vietą sudaro ekonominis-socialinis saugumas, socialinė įterptis, socialinė sanglauda ir įgalinimas. Įgalinimo (*empowerment*) filosofija sudaro naujojo vadybinio modelio pagrindą, nes ne tik „įgalinta“ vidurinioji klasė, bet ir „įgalintos“ socialinės atskirties grupės prisideda prie tvarios plėtos ir subalansuoto ekonominio augimo.

Aktyvi nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių veikla yra pilietinės visuomenės veiklos garantas, ji neleidžia įsigalėti oligopoliniams ir monopoliniams dariniams tiek ekonomikoje, tiek politikoje ir valdyme, tiek kultūroje.

Apie Naujojo viešojo valdymo reikšmę dabar kalbama daugelyje valdymui ir administravimui skiriamų konferencijų užsienyje, tačiau ne visi mokslininkai jį supranta vienodai, nes dar nėra nusistovėjusių jo normų ir praktikos. Reikia pripažinti, kad lyginant su Naująja viešąją vadybą, kuri pasižymėjo tiek aiškiais teoriniais principais, tiek ir konkrečiais metodais, Naujajam viešajam valdymui vis dar trūksta konkrečių įgyvendinimo metodų apibrėžimo ir panaudojimo. Labai svarbu, kad Naujasis viešasis valdymas netaptų tik teorinių receptų rinkiniu, kad jo įgyvendinimas nebūtų vis atidėliojamas. Tačiau abejoti, kad Naujasis viešasis valdymas yra nesavalaikis ir neaktualus, negalėtų net jo didžiausi kritikai ar pesimistai. ■

Kovo 18 d. Panevėžio Juozo Miltinio dramos teatre vykusiame iškilmingame renginyje Seimo Pirmininkas Vydas Gedvilas apdovanojo Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliu „Tarnaukite Lietuvai“ 2013 m. laureatus. Tarp apdovanojamųjų už visuomeniškai aktualią publicistiką yra prof. dr. Arvydas Guogis. Jo pristatytose konkursui publikacijose buvo ir kelios, publikuotos žurnale „Gairės“.

Šis apdovanojimas skiriamas už darbą Valstybės labai ir jos gerovei, pozityvių idėjų, brandinančių visuomenės pilietiškumą, tautinę savimonę ir kultūrinį sąmoningumą, sklaidą ir įgyvendinimą.

Lietuvos Respublikos Seimo apdovanojimas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliu „Tarnaukite Lietuvai“ buvo įsteigtas 2011 m. balandžio 13 d., minint šios rašytojos, Steigiamojo Seimo narės, Lietuvos visuomenės ir politikos veikėjos 150-ąsias gimimo metines.

Broliai lietuviai, padėkite

Petras Maksimavičius

Iš anksto noriu kai ką nuraminti, mat straipsnio pavadinimas nedaug susijęs su pastaruoju metu linksniuojamomis Lenkijos lietuvių tautinės mažumos problemomis. Į „brolius lietuvius“ neseniai kreipėsi Suvalkų miesto prezidentas Česlavas Renkievičius (Czesław Renkiewicz), ieškodamas Lietuvoje užtarimo sprendžiant Suvalkų miesto aplinkkelio tiesimo klausimą. Lenkijos politikų užuominos, kad *Via Baltica* tiesimą teks atidėti vėlesniam, kol kas neapibrėžtam, laikui, vėl susilaukė ne tik Suvalkų, bet ir Augustavo regiono gyventojų nepasitenkinimo.

Nuo pat 1990 metų Lietuvos ir Lenkijos darbotvarkėje išryškėjusios ypač dvi temos. Lenkija įvairių forumų metu nuolat kalbėjo apie Lietuvoje gyvenančios lenkų tautinės mažumos klausimus ir siekė kuo didesnių Lietuvos nuolaidų (kuo nereikėtų stebėtis), o Lietuvos atstovai tuo tarpu ragino plačiau žvelgti į bendrus infrastruktūros projektus, spręsti kelių, elektros laidų, geležinkelio jungčių modernizavimo klausimus. Tai buvo dažnai „budinčios“ abiejų šalių atstovų susitikimų temos. Aišku, negalima labai supaprastinti ir užmiršti puikios abiejų šalių krašto apsaugos sistemos bendradarbiavimo ar bendrų klausimų ES struktūrose, tačiau apie tai buvo mažiau ir tyliau kalbama.

Vargu ar įmanoma atskirti ekonomiką nuo politikos. Politikai mėgsta tais instrumentais naudotis. Ir tai, matyt, būdinga ne tik Lenkijai ir Lietuvai. Lenkijos prezidentas Bronisław Komorowski (Bronisław Komorowski), prieš išvykdamas į Lietuvą švęsti Vasario 16-osios, davė interviu Lenkijos radijo I programai. Plačiai kalbėta apie Lenkijos ir Lietuvos tarpusavio santykius. Prezidentas vengė aštresnių formuluočių ir reiškė viltį,

kad, pasikeitus Lietuvoje valdžiai, tie abipusiai santykiai gerės.

Įdomi buvo interviu pabaiga, kai žurnalistas paklausė Prezidento apie bendrus Lietuvos ir Lenkijos infrastruktūros projektus, ypač *Via Baltica* kelią, kuris Lenkijoje, galima sakyti, nepradėtas tiesti. Paklaustas, kodėl stringa *Via Baltica*, Prezidentas atsakė, kad keliai tiesiami ten, kur didelis transporto srautas ir kur valstybei reikia spręsti su tuo susijusias problemas. Kad nuo Budzisko per Suvalkus ir Augustavą ypač didelis sunkvežimių eismas, Prezidentas negalėjo negirdėti, kadangi dažnai atvyksta į šiame regione esantį savo vasarnamį. Tikriausiai jis omeny turėjo ne plačiojo regiono, bet valstybės strateginius kelius, o ši atkarpa į tokią kategoriją nepatenka. Juk *Via Baltica* tai tranzitinis kelias, kurio labiau reikia ne Lenkijai, bet Lietuvai ir kitoms Baltijos šalims.

Panaikinus Suvalkų vaivadiją, vietos politikai pastebėjo, kad regionas pasmerktas stagnacijai, o jeigu kokios nors žymesnės lėšos ar projektai į vaivadiją atkeliauja, tai pirma turi gauti Balstogės palaiminimą. Kitaip sakant, susiformavo ne tik Lenkijos „B“ regionas, bet kuo arčiau Lietuvos kuriasi Lenkijos „B“ „rytų“ regionas.

Visiškai ignoruoti *Via Baltica* ar *Rail Baltica* projektų nepavyks, kadangi jie svarbūs ne tik Lietuvai, bet ir kitoms Baltijos valstybėms bei ES pripažinti kaip svarbūs visam šiam regionui. Todėl ir Varšuvoje kartkartėmis apie juos kalbama, tačiau projektuojant taip, kad visų pirma tenkintų savuosius nacionalinius interesus, kas visiškai natūralu ir suprantama. Tad pakreipiami jie taip, kad kuo toliau užkabintų šiaurinę Lenkijos dalį (pvz., Elką) ir pagerintų šiaurės regiono jungtis su Vidurio Lenkija.

Suvalkai ir Augustavas remia Lietuvą. Tranzitinis eismas itin vargina šių miestų gyventojus, įvyksta daug aštresnių formuluočių ir reiškė viltį,

trūkinėja namų sienos. Sunku stebėtis šių miestų gyventojų pasipiktinimu. Po ES plėtos ir Šengeno erdvės išplėtimo laisvo žmonių ir prekių judėjimo nieks negali sustabdyti, o centrinės valdžios neryžtingi veiksmai rodo, jog ji nelabai suinteresuota greitu problemos sprendimu. Kai kas gal net pagrįstai nuogaštuoja, kad Suvalkų regionas ir nenoras čia modernizuoti susisiekimo infrastruktūros tapo politinių žaidimų įkaitu.

Suvalkų miesto prezidentas Č. Renkievičius nusprendė vykti į Vilnių į Transporto (Susisiekimo – Red.) ministeriją. Prezidentą papildomai motyvavo tai, kad neseniai, po Seimo rinkimų Lietuvoje, LR Transporto ministerijos viceministru tapo Lietuvos lenkų rinkimų akcijos atstovas.

Č. Renkievičius, duodamas interviu vietiniam laikraščiu, pažymėjo, kad jis Lenkijoje visas galimybes įtikinti reikiamas įstaigas sparčiau tiesti aplinkkelį (*Via Baltica* dalį) jau išnaudojo, ir tai nedavė jokių teigiamų rezultatų. Pasakojo, jog Suvalkai dūsta nuo sunkvežimių. Lenkijos transporto ministerijoje gavo aiškų atsakymą, kad naujoje 2014–2020 m. finansinėje perspektyvoje šios kelio atkarpos tiesimą finansuoti nenumatyta. Todėl Suvalkų miesto prezidentas sąjungininkų nusprendė ieškoti tose šalyse, kurios suinteresuotos *Via Baltica* tiesimu Lenkijos teritorijoje. Jis sausio mėnesį taip pat parašė laiškus Lietuvos, Latvijos ir Estijos transporto ministrams.

Šie desperatiški veiksmai verti dėmesio ir palaikymo. Juk ir ES buvo kuriama tam, kad jos regionai įgautų didesnę teisę savarankiškai kurti geresnę savo ateitį. Tai būtent regionai (šiuo atveju esantys abipus sienos) ir turėtų kovoti dėl geresnės ir spartesnės plėtos perspektyvų. O šis kraštas nepaprastai vertingas ne tik gamtiniu, bet ir etnokultūrinio požiūriu. ■

Straipsnis publikuotas Lenkijos lietuvių žurnale „Aušra“ (2013, Nr.4). Spausdiname sutrumpintą.

Algirdas Brazauskas

146 liudininkų taikinyje

„Prieš 20 metų, 1993 metų vasario 14-ąją, mes išrinkome pirmąjį Respublikos Prezidentą. Šios sukakties proga linkiu sau ir visiems, kad ir ateityje mūsų Tautos lyderiu rinktume to vertą asmenybę. Patikimą ir tvirtą - kaip Lietuvos ažuolą. Kaip Brazauską“, – taip pratarmėje rašo knygos „Žmogus laiko taikinyje“ sudarytojas Vilius Kavaliauskas. Anot jo, ši knyga nėra sukaktuvinė, bet ji tam tikra prasme atkreipia dėmesį ir A. Brazausko gimimo 80-ąsias metines ir į jo prezidentavimo pradžią. Pastaroji data ne tiek asmeninė, ji jau – valstybinės reikšmės.

Knyga savo kelią pradėjo dviem pristatymais – pirmasis įvyko Mokslų akademijos didžiojoje salėje, antrasis – Vilniaus knygų mugėje.

A. Brazausko dukra Laima Mertinienė knygos pristatyme sakė, kad tėvas vertino Lietuvą ir jos žmones kaip savo vaikus: „nemenkindamas, bet su labai dideliu rūpesčiu. Brazauskas dažniausiai žmones apibūdindavo vienu žodžiu „padorus“. Aš manau, kad jis buvo labai padorus. Norėčiau, kad tokį jį ir atsimintume“.

O kokį A. Brazauską prisimena knygoje spausdinamų 146 atsiminimų autoriai – jo amžininkai, ir draugai, ir oponentai?

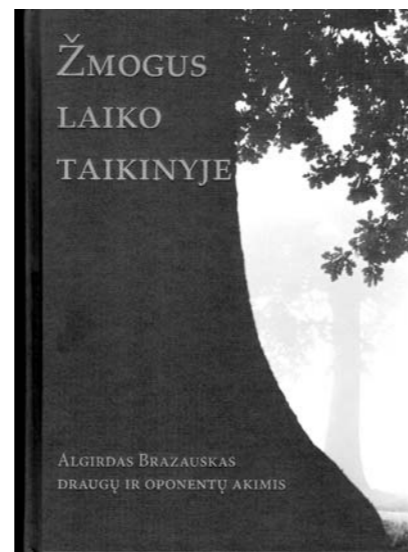
Lietuvos socialdemokratų partijos pirmininkas Algirdas Butkevičius teigia labiausiai vertinantis tai, kad knygoje nevengiama prezidentą piešti visomis spalvomis – ne vien baltai.

„Apie knygą teko kalbėti mūsų partijos renginyje Mokslų Akademijos salėje, LRT diskusijoje knygų mugėje. Dariau tai su malonumu, nes esu tikras: toji knyga tikrai reikšminga“, – sako A. Brazausko bendražygis, Europos Parlamento narys Justas Vincas Paleckis, skatinęs knygos rengimą. – Sudarytojas pasirinko labai aiškų principą: ne liaupsės ir ne tik pagyrimai reikalingi rašant apie tą tikrai Lietuvai nusipelnusį žmogų, o kuo daugiau nuoširdaus ir atviro pasakojimo, detalių, epizodų, atskleidžiančių ir stipriąsias, ir silpnesnes puses“.

„Knygoje „kalba“ A. Brazausko artimos aplinkos žmonės arba tie, kurie apie prezidentą, jo gyvenimą turėjo ką pasakyti nors keletą žodžių. Visų prašiau pasakyti ką nors tokio, kas nebūtų girdėta. Manau, kad iš šios knygos sužinosime apie kitokias A. Brazausko darbo puses, negu žinojome iki šiol“, – sako V. Kavaliauskas. – Prezidentas buvo tiesiog žmogus su visom klaidom ir su gerais bei blogais darbais.

Jurgis Brėdikis, buvęs sveikatos apsaugos ministras, labai gražiai parašė apie A. Brazauską, bet pabaigoje pridūrė sakinį: „Vis dėlto jis turėjo keistą savybę – tikėti ir net globoti labai abejotinos reputacijos žmones.“ Jis buvo truputį patiklus žmogus, tikėdavo kitais. Ne visi tokie puikūs buvo, kaip jam atrodė“.

Sudarytojas prisipažįsta, kad „gal tų nuomonių galėjo būti ir daugiau, gal aš ne visų jo priešų paprašiau, nors apskambinau daug jo oponentų, kurie kraują jam gadino,

Knygos viršelis

bet be kurių jis ir pats gyventi negalėjo“. Knygoje nerasime, nors galėtume tikėtis, nei V. Landsbergio, nei R. Pakso, nei M. Burokevičiaus atsiminimų.

Apie A. Brazauską parašė daugiau nei 20 užsienio valstybių vadovų, tarptautinio masto veikėjų – nuo Lecho Valensos, Zbignevo Bžezinskio, Marti Ahtisario iki vieno iš dabartinių Rusijos opozicijos lyderių Michailo Kasjanovo, Aleksandro Lukašenkos.

Knygoje spausdinami prezidentės Dalios Grybauskaitės prisiminimai. Anot V. Kavaliausko, „ji labai įdomiai parašė, ir parašė pati, be patarėjų pagalbos“. Būtent A. Brazauskas pastebėjo D. Grybauskaitės savybes - ryžtingumą, dalykiškumą, jos talentą ir davė nurodymą paaukštinti jos pareigas, taip prisidėdamas prie jos karjeros.

„Manau, mes visi prisiglaudėme

prie istorijos, mes visi stovėjome kažkur netoli A. Brazausko, kuris buvo istorinis žmogus ir patys šiek tiek įsirašėme į istoriją“, – mano V. Kavaliauskas. Kartu jis sako, kad „dar negalime pasakyti, ką šis politikas reiškė Lietuvos istorijai. Istorija rašoma tada, kai nelieta suinteresuotų pusių. Aš manau, kad po kokių dvidešimties metų jau galėsime atsakyti į šį klausimą. Ir tai atsakys istorikai, nes šie prisiminimai yra subjektyvus požiūris. Man jis patiko, o gal kitam žmogui nepatinka. Mes galime A. Brazauską mylėti, galim nemylėti, bet viena, ko mes negalime – tai jo ignoruoti. Jis buvo ir mūsų visų gyvenime daug ką lėmė, vieni mano, kad lėmė blogai, kiti – kad gerai. Praeis laikas, ir viskas bus aišku“.

J. Paleckio nuomone, ši knyga jau dabar yra tikros aukso kasyklos rimtiems istorikams. „Joje daug liudijimų, padedančių atskleisti LKP atsiskyrimo nuo TSKP, tarybinės armijos išvedimo iš Lietuvos, savanorių maišto, Maišagalos memorandumo ir daug kitų peripetijų. Įdėmus skaitytojas ras daug detalių, epizodų, kurie griaua vieno vienintelio tikrojo kelio ir vieno vienintelio tikrojo vedlio

pasekėjų sulipdytą naujausios Lietuvos istorijos šventovę, – sako J. Paleckis. – Labai norėčiau išskirti įdomiausius, atviriausius prisiminimus. Tačiau tokių yra ne viena dešimtis. Ir vis dėlto pažymėčiau tapytojo Antano Beinaraivičiaus. Jis, vienas iš LKP atsiskyrimo nuo TSKP sumanytojų, be nutylėjimų rekonstruoja Lietuvos komunistų partijos virsmą į nepriklausomą socialdemokratinę partiją. Tuose puslapiuose Algirdas Brazauskas iškyla toli gražu ne kaip bebaimis herojus. Atvirkščiai, jis deliantis, lyg ir per daug atsargus. Tuomet buvo lengva pasirodyti radikalesniu, drąsesniu, negu Brazauskas. Ir vis dėlto partijos lyderis, kurio atsakomybė buvo didžiausia, liko teisus. Jis, kaip išminuotojas, neturėjo teisės klysti, kad neapdairi skuba nesukeltų sprogo ir tautos vilčių žlugimo. A. Brazausko apgalvotus veiksmus politologai pakrikštijo „žingsnis po žingsnio“ taktika. Jis siekė palaiptiui tolti, pasitraukti iš TSRS su kuo mažiausiais nuostoliais: kad ekonominių ryšių trūkinėjimas kuo mažiau pakentų žmonėms, kad silpnėtų susipriešinimas visuomenėje, pagaliau, kad būtų išvengta susidūrimų,

aukų. Kai kas, gerai prisimename, rinkosi visai kitokias strategijas ir taktikas“.

Pagirtinas A. Brazausko dukterų, šeimos sumanymas kol dar neišblėso įspūdžiai parengti prisiminimų knygą apie tėvą, brolių, senelį. Knygos leidybą daugiausia parėmė atskiri žmonės ir nedidelės verslo įmonės.

„Aš neprašiau valstybės paramos, nesikreipiau į fondus, gal būtų davę, o gal ir ne, – prisipažįsta V. Kavaliauskas. – Labai maloniai nustebino buvęs A. Brazausko apsaugininkas Virgilijus Alekna – pats paskambino ir pasiūlė pinigų. Parėmė jokių sąsajų su prezidentu neturėję verslininkai, o tos įmonės, kurios draugavo su A. Brazausku, kuriose prezidentas netgi dirbo – visos atsakė ne“.

Čia vertėtų prisiminti pora epizodų, iliustruojančių žmonių „atsargumą“.

V. Kavaliauską nustebino Vladimiro Beriozovo pasakojimai apie tai, kaip mūsų švietuliai buvo atėję pas prezidentą norėdami jį įkalbėti pasigailėti Boriso Dekanidzės. „V. Beriozovas nepasakė, kokie tai visuomenininkai, bet manau, kad šiandien tai patys garsiausi visuomenės veikėjai. Jie motyvavo tuo, kad kuriame demokratinę valstybę, tačiau tai darome nuo šaudymų. A. Brazauskas pripažino, kad tai geri argumentai, bet paprašė kreiptis į jį oficialiai. Tačiau viešai niekas nediršo pasakyti, kad nereikia šaudyti B. Dekanidzės“.

Panašiai atsitiko A. Brazauskui svarstant ar kandidatuoti antrai kadencijai. Ir tada vėl grupė švietulių ėmė įtikinėti prezidentą kandidatuoti. A. Brazauskas pasakęs: viešai pareikškite savo pritarimą. Deja... Bevelijo tie inteligentai stovėti po medžiu, kaip sakoma viename lietuviškame filme. ■

Parengė Albinas Kosciūška

Knygos „Žmogus laiko taikinyje“ pristatyme Vilniaus knygų mugėje: Kovo 11-osios akto signatarai Audrius Butkevičius, Česlovas Juršėnas, Justas Vincas Paleckis ir knygos sudarytojas Vilius Kavaliauskas. V. Gulevičiaus nuotr.

Apie atominės energetikos problemas

Juozas BARTUŠKA

Pagal buvusios dešiniųjų vyriausybės ir ypač jos energetikos ministro A. Sekmoko užmojus Visagino AE statybos plano geriausiu variantu buvo laikomas japonų *Hitachi* firmos III+ kartos branduolinis reaktorius. Tačiau XVI vyriausybė, reaguodama į referendumo (2012 10 14) rezultatus ir daugelio Lietuvos energetikos specialistų kritinius argumentus, ankstesniosios vyriausybės plano kol kas nevykdo, bet atominės energetikos vizijos Lietuvoje galutinai neatsisakė. Energetikos strategijos prioritetais XVI vyriausybė pagrįstai pasirinko konkurencingą atsinaujinančių energijos išteklių gamybą ir jų panaudojimą elektros ir šilumos energijai gauti, platų energijos efektyvumo priemonių diegimą bei pastatų renovaciją. Prieš referendumą kalbėjau su ilgamečiu KPI (vėliau KTU) Elektros sistemų katedros vedėju profesoriu Albertu Nargėlu (su juo aš, kaip Darbo apsaugos katedros deleguotas atstovas, apie 25 metus dalyvavau elektrotechninių specialybių diplominių darbų gynimo Valstybinėje egzaminų komisijoje) – jis, kaip ir daugelis kitų realiai, argumentuotai bei atsakingai mąstančių Lietuvos energetikos specialistų, kategoriškai nepalankiai įvertino tuometį VAE su *Hitachi* suslėgto vandens reaktoriu projektą, nuosaikiai palankiai vertino kanadietišką 700 megavatų (MW) galios CANDU reaktorių. A. Nargėlo nuomone, geriausias variantas Lietuvai būtų neatnaujinti jokios atominės energetikos, kaip be jos apsieina Danija. Visgi, jeigu Vyriausybė nutartų laikytis branduolinės energetikos tęstinumo, iškiltų problema: kokią optimalią branduolinės energetikos viziją pasirinkti?

Gen IV branduolinė energetika

Dabar naudojami branduolinės energijos šaltiniai skirstomi į kelias kartas (generacijas – Gen): Gen I – 1948-1965 m.; Gen II – 1965-1995 m.; Gen III – nuo 1995 m.; Gen III+ – nuo 2017 metų. Nuo 2025 m. numatoma komercinei paskirčiai naudoti kokybiškai naujos ir tobulesnės kartos Gen IV branduolinius reaktorių bendrieji trūkumai yra šie: jų kurui būtina naudoti tik brangų sodrintą uraną su dirbtinai padidintu urano izotopo U235 kiekiu, reaktoriuose susidaro daug „sudegusio“ branduolinio kuro radioaktyvių atliekų, kurių saugojimas ir laidojimas sukelia daug sunkiai sprendžiamų (svarbiausia ekologinių ir ekonominių) problemų.

Europos Komisijos tinklapyje pateikiamoje informacijoje Gen IV reaktoriai apibūdinami kaip iš tiesų naujoviški: „Jie bus ypač saugūs ir drauge ekonomiškai konkurencingi. Šiuose reaktoriuose numatomos pasyvios saugos priemonės (elektrinės agregatų aušinimas savitaka iš aušinimo vandens rezervuarų, kurie turi būti statomi aukščiau tų agregatų – J.B.), kurios net sunkiausių avarijų atvejais užtikrintų visišką aplinkos apsaugą nuo kenksmingų poveikių. Gen IV reaktoriai daug efektyviau išnaudotų urano išteklius. Kai kuriuose projektuose numatyti uždari kuro ciklai, kai atliekos sudeginamos reaktoriuje, – taip mažinamas galutinis atliekų kiekis ir labiau ribojamos galimybės plauti branduolines medžiagas.“ Jau pasirodė informacijos, kad Gen IV arba jai artimi reaktoriai bus ar jau gaminami ir statomi net anksčiau 2025 metų.

Mokslų akademijos Fizikos instituto darbuotojas dr. Rimvydas Jasiulionis straipsnyje „Branduolinės

energetikos perspektyvos Lietuvoje“ rašo, kad Lietuvai turėtų būti priimtinas kanadietiškasis deuterio urano reaktorius CANDU, naudojantis sunkųjį vandenį (deuterį) aušinimui bei neutronų lėtinimui ir gamtinį uraną kaip kurą. Taip pagamintai energijai reikėtų apie 15 proc. mažiau urano nei suslėgto vandens reaktoriuose. Jis apie 30 metų galėtų „deginti“ perdirbus atominėje elektrinėje panaudotą uraną. Dabartinės CANDU reaktoriaus ketvirtosios versijos ACR-700 galia yra apie 700 MW (vieno IAE elektros generatoriaus galia). Kanados branduolinių technologijų firma AFCL reaktorių ACR-700 gali pagaminti per 48 ir pastatyti per 36 mėnesius. CANDU reaktoriai veikia ir statomi Pietų Korėjoje, Rumunijoje, Kinijoje.

Internete galima rasti informaciją, kad Kinija atnaujino pirmosios pasaulyje 4-osios kartos atominės jėgainės prie Rongčengo miesto statybas, kurios buvo sustabdytos po Fukušimos branduolinės avarijos Japonijoje 2011 metais. Elektrinės reaktorių aktyvioji dalis bus aušinama aukštos temperatūros (1600 laipsnių pagal Celsijų) dujomis (jų pavadinimas nenurodytas, bet tikriausiai – helis). Elektrinės maksimali galia turėtų būti 6600 MW, o elektros energiją ji turėtų pradėti tiekti 2017 metais. Pirminės investicijos į šį projektą galėtų siekti 3 mlrd. jūanių (1,28 mlrd. Litų).

Gen IV problemoms spręsti 2002 m. JAV iniciatyva buvo įsteigtas Tarptautinis ketvirtosios kartos forumas GIF (*Generation IV International Forum*), kuriam dabar priklauso JAV, Kanada, Argentina, Brazilija, Japonija, Pietų Afrikos Respublika, Pietų Korėja, Šveicarija, Rusija, Kinija ir Europos Sąjunga. Europos Sąjungoje bene aktyviausiai Gen IV problemas nagrinėja Prancūzija.

bei perspektyvas pasaulyje ir Lietuvoje

Termobranduolinės energetikos link

Šiame skyrelyje pateikiama informacija daugiausia paimta iš internete skelbto (*rtn.elektronika.lt*) straipsnio „Naujas pasiekimas kuriant valdomus termobranduolinius reaktorių“.

Anglų mokslininkai tvirtina, kad valdoma termobranduolinė reakcija yra netolimos ateities reikalas. Termobranduolinė reakcija (suteikianti energiją žvaigždėms) yra žymiai pranašesnė už atominę elektrinę naudojamą branduolių skilimo reakciją. Prognozuojama, kad ekologiškai švari termobranduolinė energetika visą pasaulį galėtų labai pigia energija aprūpinti labai ilgai – net milijoną ar daugiau metų, nes pasaulio vandenynuose yra pakankamai daug jos kuro – sunkiojo vandens deuterio ir tričio, kurių branduolių plazmas (karštas dujas) planuojama naudoti valdomai termobranduolinei reakcijai. Tiems tikslams yra suorganizuotas tarptautinis projektas ITER (*International Termonuclear Experimental Reactor*), kuriame dalyvauja Europos Sąjunga (EURATOM), JAV, Rusija, Japonija, Pietų Korėja ir Kinija. Projekte anksčiau dalyvavo ir Kanada, tačiau pasitraukė dėl finansavimo galimybių stokos. ITER projekto sprendimo centras – Kadarašas (Cadarache) Prancūzijos pietuose. Į ITER projektą numatoma investuoti apie 10 milijardų eurų, kurių 45 proc. tektų ES, o kita dalis – po lygiai kitoms projekto dalyvėms.

Techniškai valdomos termobranduolinės reakcijos iki šiol dar niekam nepavyko realizuoti. ITER projekto dalyviams tenka spręsti labai sudėtingas problemas, tai ir brangiai kainuoja.

Saulės centre termobranduolinės reakcijos vyksta 15 milijonų laipsnių temperatūroje ir 100 tūkstančių atmosferų slėgyje. Žemėje tokių slėgių dar nepasiekta. Labai didelė problema yra išlaikyti labai karštą bent 100 milijonų laipsnių pagal Celsijų plazmą. Iki šiol tobuliausias tokios plazmos „indas“, kurio sienelės sudaro labai stiprus magnetinis laukas, buvo 1950 m. TSRS išrastas „tokamakas“ (rusiškai tokamak – toroidalnaja kamera s magnitnymi katuskami – toroidinė (riestainio formos) kamera su magnetinėmis ritėmis). Didžiausias pasaulyje yra ITER projekto vykdytojų sukurtas jungtinis europinis „tokamakas“ JET (*Joint European Tokamak*), kurio pagrindu planuojama sukonstruoti ir pastatyti 3000 – 4000 MW galios termobranduolinę elektrinę. Prognozuojama, kad apie 10 proc. tokioje elektrinėje pagamintos elektros energijos būtų suvartojama saviems poreikiams – pakankamai įkaitinti plazmai sukurti bei išlaikyti ir termobranduolinei reakcijai valdyti. Tokioje elektrinėje susidarytų labai mažai ir tik trumpalaikų radioaktyviųjų atliekų, kurios suirtų per 50 metų.

Anglų mokslininkai ėmėsi kurti mažesnio tūrio JET versiją MAST (*Mega Amp Spherical Tokamak*) – rutulio formos tokamaką, kuris efektyviau vartotų energiją saviems poreikiams. Anglai prognozuoja, kad plėtojant ne JET, o MAST koncepciją įmanoma greičiau (per kelis dešimtmečius) sukurti vidutinės galios termobranduolinius reaktorių pigesnės ir ekologiškai švarios elektros energijos gamybai.

Kaip buvo ir daugeliui kitokių naujovių, yra ir nemažai skeptikų dėl superkarštosios termobranduolinės energetikos sukūrimo galimybių ir ateities. Vienas tokio skepticizmo argumentas yra tas, kad po pirmosios per trejus metus pagamintos atomi-

nės bombos su nevaldoma sunkiųjų elementų (urano, plutonio) branduolių skaldymo reakcija susprogdinimo 1945 m. tik po 9 metų buvo pastatyta pirmoji valdomos branduolinės reakcijos atominė elektrinė. Po pirmosios vandenilinės su nevaldoma termobranduoline reakcija bombos susprogdinimo 1952 m. net per 60 metų dar nepavyko pastatyti elektrinės su valdoma termobranduoline reakcija ir dar nėra patikimų prognozių, kada tokia elektrinė galėtų būti pastatyta.

Dabar pasigirdo žinių apie šaltąją branduolių sintezės (tarp cinko ar kobalto ir vandenilio) reakciją. Jeigu tai nėra apgavystė, būtų galima kalbėti apie „fizikos revoliuciją“. Pirmą kartą tokios informacijos pradmenų pasisekė aptikti publicistinio pobūdžio „Youtube“ laidoje „Mokslo sriuba“ Nr. 3. Joje painformuota „apie stebuklingą italų reaktorių“: inžinierius A. Rosi ir fizikas S. Fokardi po daugelio eksperimentų išradę šaltosios vandenilio ir cinko branduolių sintezės reaktorių. 2008 metais buvo pateikta paraiška tokio reaktoriaus išradimo patentui gauti. Tada paraiška nebuvo patenkinta – toks energijos gavimo būdas prieštarauja beveik visuotinai pripažintiems fizikos dėsniams, jog branduolių sintezės reakcija įmanoma tikrai labai aukštoje temperatūroje. Tačiau po reaktoriaus pristatymų peržiūrai Italijos ir JAV Masačusetso technologijos universiteto mokslininkams išradėjai 2011 m. gavo Italijos patentą. Girdėti, kad išradėjai jau nedideliais kiekiais gamina ir parduoda klientams savo 1 MW galios reaktorių. Tokiu reaktoriu gaminamos elektros energijos savikaina būtų mažesnė nei 1 centas už kilovatvalandę. A. Rosi priėmęs užsakymus pagaminti 10 kW galios reaktorių namų ūkių energetiniams poreikiams, tokį generatorių A. Rosi jau įsirengęs savo namuose Boloni-

Artima ir tolima EUROPOS naujovių pionierė Estija, neskubanti

Atrodo, informacijos apie Europos Sąjungą galima rasti ganėtinai daug, tačiau ji ne visada pakankamai atspindi vienos ar kitos Bendrijos narės situaciją. Artėjant Lietuvos pirmininkavimo ES pusmečiui, pradėdame publikacijų seriją „Artima ir tolima ES“, kurios pagrindinis tikslas – atskleisti atskirų ES narių realijas, taip pat palyginti situaciją jose bei išvelgti tendencijas. Tikimės, kad tokia informacija bus įdomi žurnalo skaitytojams, o gal ir leis pagyvoti apie vienos ar kitos šalies gerųjų patirčių pritaikymą mūsų valstybėje.

ESTIJA

Maža šalis, mėgstanti pirmauti

Maža Estija (1,3 mln. gyventojų) iki stojimo į ES daugumai europiečių ko gero buvo mažai žinoma. Net ir prisijungusi prie Bendrijos (2004 m.) Estija iš pradžių buvo užgožta kitų didesnių šalių, tačiau netrukus jos įvaizdis ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje gerokai pasikeitė.

Estai visus nustebino ne tik gabiais kompiuterių specialistais, bet ir pirmaisiais pasaulyje parlamento rinkimais, kuriuose nacionaliniame lygmenyje buvo galima vykusiuose rinkimuose internetu balsuoti 30 275 rinkėjai. Iš viso balsuotojai internetu sudarė 3,4 registruotų ir 5,4 proc. rinkimuose dalyvavusių rinkėjų. Iki šiol jokiai valstybei nebuvo pavykę visos šalies mastu sukurti internetinio balsavimo sistemą, atitinkančią aukščiausius standartus.

Internetinis balsavimas Estijoje pripažintas kaip sėkmingas. Manoma, kad balsuojančių internetu Estijoje vis daugės. Be to, pasak tokios idėjos sumanytojų, taip motyvuoja-

mi dalyvauti rinkimuose labiausiai išsilavinę ir pažangūs tautiečiai. Po balsavimo Estijoje ir kitose šalyse, taip pat ir Lietuvoje, aktyviau pradėta kalbėti apie visuotinį balsavimą interneto pagalba.

Ekologija ir inovacijos

Atrodo, estams nepakanka pirmauti internetinėje erdvėje. Estija tapo pirma pasaulyje valstybe, kurioje pradėta veikti visą šalį apimantis elektromobilių įkrovimo tinklas. 2013 m. pradžioje jį sudarė apie 165 nuolatinės srovės įkrovikliai.

Įkrovikliai įrengti visuose Estijos miestuose, kuriuose gyvena daugiau nei 5000 žmonių, taip pat pagrindinėse šalies magistralėse. Toks tinklas – ne tik pirmasis pasaulyje, apimantis visus vienos šalies regionus, bet ir yra tankiausias Europoje. Atsirado reali galimybė vien elektra varomu automobiliu keliauti nesibaiminant, jog pakeliui nebus kur įkrauti akumulatoriaus.

Taip Estija aplenkė turtingas Vakarų Europos šalis, netgi naujoviškom bei ekologiškom idėjom pirmavusį Skandinavijos regioną. Svarbu ne tik šios inovacijos, bet ir valstybės požiūris į ekologiją ir elektromobilių naudą. Teigiama, kad tokio tinklo įdiegimas gali padėti ir kitoms ES šalims, siekiančioms kurti alternatyvą aplinkai teršiančiam ir brangiai kainuojančiam kurui. Naujovė yra ir tai, kad įkrovimo sistema yra greito veikimo. Estijos vyriausybė ir kitaip skatina naudotis ekologiškais transporto priemonėmis. Ji siūlo subsidijas, kompensuojančias net

SAJUNGA: Čekija, bankrutuojantis Kipras

iki 50 proc. elektra varomų automobilių kainos. Tai reiškia, kad pagrindinė problema, neleidžianti neturtingesniems gyventojams rinktis elektromobilio, gali būti įveikta. O ir priklausomybė nuo importuojamos brangios naftos turėtų sumažėti.

Šioje mažoje šalyje netrūksta ir daugiau naujų idėjų, susijusių su transportu. Tarkim, Talinas tapo pirma Europos sostine, kur viešasis transportas šio miesto gyventojams yra nemokamas. Taip siekiama kovoti su automobilių spūstimis, raginti žmones rinktis visuomeninį transportą. Tiesa, atvykusiems iš kitur estams ar užsieniečiams ši paslauga ir toliau mokama.

Netrūksta ir rūpesčių

Estų socioekonomikos kelias nėra vien laimėjimais grįstas. Estija prie euro zonos prisijungė 2011 m. sausio 1 d. Tuo metu už euro įvedimą pasisakė daugiau nei pusė šalies gyventojų. Vyriausybė teigė, kad nauja valiuta paskatins investicijas, o didesniam kainų kilimui realių sąlygų nėra, tačiau Estijoje daug kas pabrango, ypač maisto produktai, komunalinės paslaugos. Nors teigiama, kad tai daugiau infliacijos rezultatas, nemažai estų brangimą sieja ir su euru. Be to, Estija, kaip ir visos kitos šią valiutą turinčio šalys, turi prisidėti prie bankrutuojančios Graikijos gelbėjimo. Estijoje net oficialiai kalbama, kad „neturtingi estai turi padėti gelbėti turtingus graikus“.

Visoje Europoje siautusi krizė Estijai pridarė nemažai rūpesčių.

Krizės metu labai padidėjo nedarbas, daug įmonių atleido darbuotojus. Ir nors Estijos vyriausybei pavyko stabilizuoti situaciją, šiuo metu nedarbas siekia apie 10 proc. Vis dėlto krizę estams pavyko suvaldyti be tarptautinės pagalbos.

Gal net didesnis už socioekonominės problemas galvosūkis Estijos valdžiai yra nacionaliniai nesutarimai. Šioje šalyje yra didelė rusų bendruomenė. Ne visada Estijos valdžiai ir vietiniams rusams pavyksta susikalbėti. Toks nesusikalbėjimas kartais perauga ir į atvirą konfrontaciją. Šiaip ar taip, reikia tikėtis, kad dialogo ieško abi pusės.

Estija yra skandinaviško tipo šalis – čia modernios idėjos, technologiniai pasiekimai puikiai derinasi su valdžios toliaregiška politika, sugebėjimu be užsienio pagalbos rasti jėgų sunkumams nugalėti.

ČEKIJA

Skeptiškumo fenomenas

Vidurio Europos šalis Čekija (10,5 mln. gyventojų) tuo pačiu metu, kaip ir Estija, prisijungė prie ES, ir turi gan panašią istoriją,

bent jau žvelgiant į XX a. antrąją pusę. Tačiau čekai gerokai skiriasi nuo estų. Ko gero akivaizdžiausias Čekijos išskirtinumas – jos euroskeptiškumas.

Nuo 2003 m. šaliai vadovavęs prezidentas Vaclavas Klausas niekada neslėpė kritiško požiūrio į tai, kas vyksta ES. Netgi vidaus politikoje euroskeptiškumas tapo jo akcentu. Apžvalgininkų Vidurio Europos „Margaret Tečer“ pramintas prezidentas ne kartą kritikavo kovą su klimato kaita (šis klausimas, ko gero, yra viena ES vizitinių kortelių), eurą, centralizaciją. V. Klausas, kaip ir D. Britanijos premjeras, buvo vieninteliai ES politikai, atsakę prisidėti prie vadinamojo fiskalinio pakto.

Atrodo, kad europietiškos idėjos, dažnai Briuselio pateikiamos kaip absoliutas, nesužavėjo čekų. Galbūt jiems netgi patiko, jog viešai liaupsinama Bendrija prezidento dažnai išjuokiama. V. Klausas partija šalyje buvo gan populiari, prezidentas vadovavo valstybei dvi kadencijas (nors rinkimai ir nebuvo tiesioginiai, prezidentas rinktas parlamente). Ši tendencija labai įdomi, nes už narystę ES pasisakė dauguma Čekijos respublikos piliečių.

Euroskeptiška prezidento pozicija bent jau socioekonominio šalies kurso per daug nepakeitė. Prezidento galios šalyje yra nedidelės, todėl ES parama dėl jo pozicijos tikrai nesumažėjo.

Festina lente

Nors pašmaikštavimai apie lėtapėdžius estus daugumai lietuvių gerai žinomi, bet posakis „skubėk ▶

► lėtai” (lot. festina lente) tinka ir Čekijai.

Skirtingai nuo daugumos šalių, čekai labai atidžiai žvelgia į euro įvedimo galimybes. „Iš tiesų čekai neskuba. Būtų gana brangu prisidėti prie Graikijai skirtų programų. Jie nėra labai entuziastingai nusiteikę dėl prisijungimo prie euro“, – yra pasakęs ekonomistas Voitechas Benda. Yra manančių, kad būtent čekų neskubi pozicija dėl Lisabonos sutarties ratifikavimo padėjo jiems, kaip ir lenkams, išsiderėti geresnes sąlygas. Lietuva gi šią sutartį ratifikavo viena pirmųjų ES.

Atrodo, socioekonomikoje Čekija per daug nepanikuoja. Be abejo, Europos nuosmukis palietė ir ją, didėjo recesija ir nedarbas, tačiau šalis ėmėsi taupymo priemonių, o bedarbių nuošimčio nėra ko lyginti su kitomis šioje publikacijoje aptariamomis šalims.

Turi kuo didžiutis

Vidaus gyvenime čekai turi kuo pasidžiaugti. Šalyje stipri, išplėtotą pramonę. Itin stiprus šios šalies automobilių gamybos sektorius, turintis istorines tradicijas. Automobilių gamyba Čekijoje 2011 metais, palyginti su metais anksčiau, padidėjo 11,44 proc. iki rekordinių

beveik 1195 tūkst. vienetų.

Automobilių pramonei tenka apie 20 proc. Čekijos gamybos ir eksporto. Be to, trys tarptautiniai automobilių koncernai turi gamyklas Čekijoje. Šalis didžiuojasi ir šimtmečius siekiančiomis Bohemijos regiono stiklo gamybos tradicijomis. Stiprios ir kitos šios šalies pramonės šakos, žemės ūkis.

Šalyje yra daug paveldo objektų, kultūros ir meno centrų. ES statistikai skelbė, kad čekai po danų ir suomių daugiausiai asmeninių lėšų skiria kultūrai, laisvalaikiui.

Čekiškas alus – tarptautinė problema

Dar vienas Čekijos atributas – alaus pramonė. Daugelį metų alaus mėgėjai čekišką alų laikė kokybės etalonu. Tačiau alkoholio šlovimas atrodo vis labiau atsisuka prieš pačią valstybę. Paradoksalu, tačiau čekai pastebi, kad jų sostinė vis labiau panašėja į Europos smuklę, kur atvykusios minios įvairių ES šalių jaunimo per naktis maukia alų bei apsvaigę kelia nemažai problemų.

Čekijos žiniasklaida praneša, kad pareigūnai nuolat rengia reidus Prahos senamiestyje, tikrindami barus ir stebėdami, ar juose negirtauja nepilnamečiai. „Praguepost“ aprašo atrodo jau tradicinį Prahos senamiesčio vaizdą, kai dešimtys danų studentų pilnomis rankomis alaus talpų eina iš baro ir susėda artimiausioje aikštėje. Taip jie ten siaučia per naktį, kai kurie sugalvoja šokti ant stalų. Teigiama, kad pastaruoju metu vis daugiau danų studentų atvyksta į Prahą nusigerti bei siaubti viešbučių. Paslaugų teikėjai taip pat skundžiasi vandališkai nusiteikusių šios šalies jaunimu.

Danijos ambasadorius patvirtino, kad Čekiją aplanko tūkstančiai danų studentų, kuriuos čia traukia ir pigus alus bei nedidelės kainos. Jis taip pat smerkė savo tautiečių

elgesį. Be to, skelbiama, kad danų studentai vis dažniau įsivelia ir į muštynes, o ir nepilnamečių danų, apsvaigusių nuo alkoholio, pasitaiko vis daugiau.

Skandalai pasiekė netgi Danijos politikus. Užsienio reikalų ministras sakė pasibaisėjęs tokia statistika ir sieksiantis keisti danų prioritetus keliaujant į Čekiją. Tačiau yra ir patenkintų. Kai kurie nakvynės ir pramogų paslaugas teikiantys verslininkai kalba, kad jei ne alaus mėgėjai, Praha žiemą būtų tuščia.

Naujas vadovas

Pirmąkart vykusius visuotinius Čekijos prezidento rinkimus laimėjo proeuropietiškas kairiųjų lyderis Milošas Zemanas. Jo pergale baigiasi dešimtmetį trukęs prezidento V. Klausso valdymas.

M Zemanas pasisako už Skandinavijos gerovės valstybės modelio įgyvendinimą, prieš asocialias taupymo priemones. M. Zemanas save vadina eurofederalistu, o jo ankstesnė kairiųjų vyriausybė padėjo susiderėti dėl Čekijos įstojimo į Europos Sąjungą 2004 metais. Taigi, Briuselis po šių naujo prezidento rinkimų pasijus neabejotinai geriau. Sudėtinga pasakyti, ar labai keisis Čekijos vidaus politika. Galima spėti, kad sumažės taupymo programa, tačiau tai gali pristabdyti euro įvedimą. Bendra Čekijos linija neabejotinai keisis, ko gero nebeliks euroskeptiškos retorikos ir pozicijų.

Čekija atspindi tradicinį Vidurio Europos valstybės modelį – ji ganėtinai stabili vidiniuose procesuose, apsupta patikimų kaimynų, gal todėl ir nebijo kartais išsišokti, kas šiaip jau nebūdinga nedidelėms šalims. Tačiau nepaisant ekscesų, kai kurių ekonominių sunkumų, galima numatyti, jog čekai ir toliau išlaikys vidinę ramybę ir stabilumą, o visos tiek vidaus, tiek užsienio problemos jiems yra laikinos.

KIPRAS

Poilsinis ir finansinis turizmas

Vieninteliai Kipro panašumai į anksčiau apžvelgtas Estiją ir Čekiją – įstojimo į ES data, mažas gyventojų skaičius – bemaž 800 tūkstančių (net ir Čekija, ko gero, nelaikytina didele valstybe), taip pat maža politinė įtaka ES.

Tačiau skirtumų nuo pirmųjų dviejų šalių – išties daug. Visų pirma, Kipras yra ne žemyninėje Europoje. Kipro sala padalinta į graikišką (priklauso ES) ir turkišką puses. Labai skiriasi ir klimatas, visuomenės mentalitetas, taip pat vidaus ir užsienio politikos aspektai.

Kadangi Kipras yra puikaus klimato sala, ji tapo turistų rojumi. Kipre 2012 m. turistų padidėjo 3 proc. iki 2,46 mln. ir buvo daugiausia per septynerius metus. Ypač augo turistų iš Rusijos srautai. Poilsiautojų minias į Kiprą traukte traukia ne tik nuostabus gamtovaizdis, tačiau ir senovės paveldas, ne itin didelės kainos. Teigiama, kad turizmas Kipro biudžete sudaro 12 proc. BVP.

Be poilsiauti atvykstančių turistų Kipras traukia ir finansinius turistus. Kipro bankai ir kitos finansinės institucijos mielai priglaudė įvairių, dažnai abejotinos kilmės kapitalą.

Bankų krizė

Socioekonominė krizė Kipre

labiausiai matoma nuo 2011 m. Be abejo, tai susiję ne tik su šalies specifika, stiprios ekonomikos stoka, bet ir su krize kaimyninėje Graikijoje, su kuria buvo susijusios Kipro finansų institucijos. Būtent finansinės sąsajos su Graikija tempė Kiprą vis giliau.

Kipro valdžia, kaip ir dauguma kitų su krize susidūrusių vyriausybių, nutarė prašyti finansinės pagalbos. Kiprui ranką ištiesė Rusija. Ji suteikė salai nemažą paskolą. Vis dėlto atrodo, vien Rusijos pinigų Kiprui nebepakanka. Šalis kreipėsi į Europos Komisiją, Europos centrinę banką ir Tarptautinį valiutos fondą. Tuo labiau, kad per 2011-2013 m. Kipro skolinimosi reitingas buvo sumažintas devyniais laipteliais.

Šaliai reikia apie 17,5 mlrd. eurų, kurie būtų skirti bankų ir finansų sektoriui stabilizuoti. Tačiau derybos su ES ir TVF nėra itin sklandžios. Vokietija, kuriai tenka didelė našta finansuojant bankrutuojančių Europos šalių gelbėjimą, atvirai pareiškė, kad Kiprui turi padėti ne tik ES, bet ir Rusija. Vokiečių teigimu, neaišku, ar tikslinga gelbėti Kiprą, kuris tapo pinigų plovimo ir mokesčių vengimo centru.

Rusijos turtuolių priebėga

Paradoksalu, tačiau Kipras tapo ne tik turistų, bet ir įvairių finansinių aferų traukos objektu. Ypač Kipras patrauklus Rusijos turtuoliams. Skelbiama, kad Rusijos oligarchai Kipre investavo milijardus, jo bankuose laiko milžiniškas

sumas. Kitos ES šalys atrodo tik dabar pradėjo aktyviau kritikuoti Kiprą dėl to, kad ši šalis priglaudė neskaidrius turtuolių, ypač rusų, pinigus.

Vokiečiai pastebėjo, kad rusiškos kilmės kapitalas Kipre viršija šalies biudžetą, o dauguma pinigų gali būti susiję net su nusikalstama veikla. Nors Kipro kovos su korupcija ir pinigų plovimu pareigūnai tvirtina, kad Rusijos piliečių investicijos šalyje, jų srautai kontroliuojami ir atitinka ES kriterijus, nemažai ES šalių tuo abejoja.

Taigi, akivaizdu, kad Kipro bankų, kuriuose rusai laiko milijardus, gelbėjimu ko gero rūpinsis ne tik ES, bet ir Rusija. Tačiau ir Europai ne mažiau svarbu ištraukti Kiprą iš nuosmukio. Nors šios šalies bankrotas ekonomiškai ES per daug nepakenktų, tai gali tapti precedentu Graikijai ar kitoms šalims. Be to, čia vėl kiltų klausimas dėl eurą įsivedusių šalių pozicijos.

Reikia manyti, kad Europos valdininkai žiūri į Kiprą kaip į naują galimybę sudrausminti bankus bei kitas privačias finansų institucijas ir užkirsti kelią ateityje vėl imtis įvairių machinacijų.

Kipro žmonių mentalitetą subrandino turistinis klimatas ir nerūpestingumas, būdingas daugumai to regiono gyventojų. Vis dėlto, ne visada lengvas gyvenimas išsėina į naudą. Bankų krizė yra rimtas iššūkis ne tik Kiprui, bet ir ES. Ir ne tik finansinis, bet ko gero ir moralinis. Linkėtina, kad Kipro situacija išsispresėtų šios šalies naudai. ■

Parengė Gediminas Dubonikas

Nedarbas (2012 m. paskutinis ketvirtis. „Eurostat“ apytiksliai duomenys)

Valstybė	Bendras nedarbas	Vyrų nedarbas	Moterų nedarbas
Čekijos respublika	7,5	6,5	8,6
Estija	9,56	10,2	8,9
Kipras	14	14,8	13,2
ES vidurkis	10,7	10,7	10,7

Skaitytojų anketa

Mieli mūsų bičiuliai,
dėkojame už atsakymus į klausimus.

1. Kodėl Jūs skaitote „Gaires“ – ar iš tradicijos, ar dėl leidinio krypties, ar dėl spausdinamų straipsnių tematikos? Kurios žurnalo temos Jus labiausiai domina? Kokių pasigendate?
2. Kokia Jūsų nuomonė apie Lietuvos žiniasklaidą? Ar nepiknauzdžiau jama žodžio laisve? Ar Jums svarbu leidinio pasaulėžiūra?
3. Kokius praėjusių metų įvykius laikytumėte reikšmingais Lietuvai ir kodėl?
4. Kuriuos Lietuvos politikus vertinate ir už ką?
5. Ko tikėtis iš naujosios Vyriausybės?
6. Kokios mūsų visuomenės ydos Jus labiausiai jaudina?
7. Šiomet Lietuva pirmininkaus Europos Sąjungoje. Ką ji galėtų pasiūlyti reikšmingo bendrijos ateičiai? Kaip jūs vertinate narystę ES, kas teigiama ir neigiama?

Dr. Antanas Mališauskas

Akademija., Kėdainių r.

1. „Gairės“ prenumeruoju ir skaitau nuo jų leidimo pradžios. Perskaitęs naują numerį jį dovanuju Lietuvos žemdirbystės instituto bibliotekai. „Gairių“ žurnale spausdinami straipsniai ir aktualumas kaskart gerėja, visus perskaitau su įdomumu. Man ir mano šeimos nariams „Gairės“ patinka dėl leidinio krypties ir tematikos. Mane daugiausia domina žemės ūkį aptariantys straipsniai. Su malonumu skaitau švietimo, istorijos ir mokslo padėti vertinančius straipsnius. Seimo, o svarbiausia Vyriausybės nariai turėtų ne tik šį žurnalą skaityti, bet įsiklausyti į specialistų ir skaitytojų siūlymus, kaip geriau tvarkyti ekonomiką, sveikatos apsaugą, švietimo, mokslo ir kultūros reikalus.

Pasigendu straipsnių apie Socialistinį liaudies frontą. Šios partijos socialdemokratams neturėtų ignoruoti, nes ji yra artimiausias jų sąjungininkas.

2. Dauguma spaudos leidinių gana objektyviai nušviečia šalies žmonių gyvenimą ir politinius įvykius. Tačiau yra leidinių, tendencingai aprašančių šalies ir užsienio politinį gyvenimą, pasitaiko stiliaus ir net gramatinių klaidų. Užsienio politinių veikėjų pavardės rašomos tik originalo rašmenimis. Juk ne visi Lietuvos žmonės moka anglų, vokiečių prancūzų, ispanų ar italų kalbas. Per radiją ar televiziją girdime teisingai (ar sulietuvintai) tariamas užsienio politinių veikėjų vardus ar pavardes, o skaitant darosi neaišku, kas slypi už parašytos pavardės. Teisingiausiai būtų užsienietišką pavardę rašyti lietuviškos abėcėlės raidėmis, o originalu parašytą pavardę tik vieną kartą įrašyti skliausteliuose. Tuo turėtų pasirūpinti atitinkamos tarnybos, kurios rūpinasi lietuvių kalbos grynumu.

Leidinio pasaulėžiūra man labai svarbi.

3. Svarbiausiu 2012 m. įvykiu laikau Seimo rinkimus ir referendumą dėl Visagino atominės elek-

trinės statybos. Šie rinkimai parodė, kad pasibaigė A. Kubiliaus žmonių skurdinimo kadencija, socialdemokratų sudaryta koalicija duoda vilties, kad gyvenimas pagerės, o abejotinos vertės japoniška ar kitokia atominė elektrinė nebus statoma.

4. Reikšmingiausiu Lietuvos politiku vertinu A. Butkevičių, kuris labai šauniai ir išradingai sugebėjo susitarti su prezidentu dėl naujos koalicinės Vyriausybės sudarymo. Vertinu ir aplinkos ministrą architektą V. Mazuronį, kuris dalykiškai aiškina ir palaiko senų daugiabučių namų atnaujinimą. Reikia tikėtis, kad Vyriausybė pritaris ministro siūlymui valstybės indėli į namų atnaujinimą padidinti 10 proc. Patiko ir Seimo narės V. Graužienės priminimas prezidentei, kad lietuvių kalba yra valstybinė...

5. Tikiuosi, kad naujoji Vyriausybė atsisakys Visagino atominės elektrinės statybos, o susitars su Rusija ar Baltarusija pirkti pigią naktinę elektros energiją iš jų atominėse elektrinėse Kauno hidroakumuliacinės elektrinės tvenkiniui užpildyti. Lietuva turi didžiules biokuro atsargas: miškuose dabar pūdoma tūkstančiai kubinių metrų medienos, laukuose stūkso į rulus supresuotų šiaudų stirtos. Miškuose prižiūrint eglynų jaunuolynus yra iškertami karklai, alksniai, drebulės, o melioracijos kanaluose (ypač miškuose) auga krūmynai – išskirtiems medeliams surinkti ir paruošti biokurui galėtume įdarbinti tūkstančius kaimo žmonių, kurie dabar neranda darbo. Biokuro užteks namų apšildymui, nereikės pirkti brangių Rusijos dujų, o juo labiau ieškoti ir eksploatuoti skalūninių dujų.

P a g r i n -
d i n e s
e n e r g e -
t i k o s
i m o -
n e s
t u r e t ū
v a l d y t i

valstybė. Padaryta ankstesnių Vyriausybių nesąmonė atiduoti naftos gręžinius užsieniečiams, parduoti „Mažeikių naftą“ ir pan. Bankų likvidatoriams mokame pasakiškas algas, o policininkų batams pritrūksta pinigų...

Tikiuosi, kad naujoji Vyriausybė teisingai įvertins Lenkų rinkimų akcijos užmačias sulenkinti Vilniaus krašto gyventojus, sukurti kažkokią autonominę sritį. Šalčinukuose (ir Vilniuje) lenkų vadeivos gatvių pavadinimus verčia į lenkų kalbą. Pvz., gatvė „Mokyklos“ pavadinama „Szkolnaja“ – nors tokiu pavadinimu gatvės nėra. Lenkijos valdžia lenkiškų mokyklų mokiniams Lietuvoje net skiria lėšų už tai, kad jie lanko lenkišką mokyklą. Tuo tarpu Punske uždamos lietuviškos mokyklos! Manau, kad naujoji Vyriausybė nekeliaklupsčiaus prieš Lenkiją.

Sostinėje ir didesniuose Lietuvos miestuose ant parduotuvių, restoranų, firmų norėtume matyti ne vien angliškus, bet lietuviškus užrašus, dainų konkursuose girdėti ne angliškai, bet lietuviškai dainuojančius mūsų dainininkus. Vyriausybė turi susirūpinti lietuvių kalbos likimu. Savivaldybėse yra po vieną kalbininką, kuris užverstas valdininkų raštų redagavimu, jam pasirūpinti viešąja kalba parduotuvėse ir kitose viešose vietose nelieka laiko. Reiktų mums pritaikyti Prancūzijos patirtį – netaisyklingai kalbantys parlamentarai yra baudžiami pinigineis baudomis.

6. Didžiausia visuomenės yda yra veltėdžiavimas. Lietuvoje susidarė visuomenės sluoksnis, kuris nenori dirbti, o verstis iš valstybės mokamų pašalpų. Šalyje piknauzdžiau jama alkoholiu. Dėl to sveikatos apsaugos įstaigos gauna papildomo darbo, atsiranda nesantaika šeimose, daugėja skyrybų ir našlaičių vaikų. Siekiant sumažinti alkoholio vartojimą Vyriausybė turi nedelsiant uždrausti prekybą alkoholiu degalinėse, o kitose parduo-

tuvėse apriboti stiprių alkoholinių gėrimų pardavimo laiką, kaip tai buvo padaryta tarybiniu laikotarpiu („gūdžiais sovietiniais laikais“, kaip dabar įprasta sakyti).

7. Pirmininkavimas Europos Sąjungoje yra daugiau prestižo reikalas. Gal per tą pusmetį ir galima garsiau kalbėti apie tiesioginių išmokų žemdirbiams padidinimą, bet to didžiosios Europos valstybės nesiekia. Jos džiaugiasi, kad Lietuva iš jų perka mėsą ir pieno produktus, žuvį. Juk tik dėl to Lietuvoje valstiečiai nebelaiko karvių, o žvejai į metalo laužą supjaustė laivus... Vaistai Lietuvoje yra 5-7 kartus brangesni nei Rusijoje ar Baltarusijoje, tačiau iš šių šalių jų įsigyti neleidžia ES direktyvos. Man asmeniškai vaistams įsigyti per metus reikia pakloti dvi mėnesines pensijas. O kur dar kuro ir buto šildymo kainos? Iš ES gautas dotacijas ateityje grąžinsime su procentais ir dar primokėsime mokesčiais už narystę. Estija įstoja į euro zoną jau turi padėti Graikijai, nors minimalus atlyginimas kelis kartus skiriasi Estijos nenaudai. O kur ES reikalavimai didinti išlaidas gynybai, siųsti karių ginti JAV interesus Afganistane, Malyje, Kosovo? Narystę ES vertinu skeptiškai.

Petras Eidukevičius

Kaunas

1. Kiekvieną žurnalo numerį skaitau nuo pradžios iki galo ir kitiems rekomenduoju. Apgailėtauju, kad menkai jis paplitęs, net ir tarp socialdemokratų. Kaip jį padaryti Lietuvos inteligentų nuolatiniu palydovu po neaprepiamas žinių platybes, plėtojant savo akiratį, ir diskutuojant svarbiausiais, aktualiausiais politikos, kultūros, ekonomikos klausimais? Pasigendu „žai buojančių“ aktualumu straipsnių, kurie atgarsiais nubanguotų per viešąją erdvę. Pasigendu disku-

sijų klubo „Respublikos“ „žalgi riečių“ klubo pavyzdžiu. Norėčiau prisidėti prie viso to, ko pasigendu.

Vasario mėnesio „vieversių dieną“ gautas „Gairių“ antras numeris nuteikia pavasariškai. Pasiplė žurnalo puslapiuose plataus pažiūrų spektro analitinės publikacijos. Pasikeitimas nuomonėmis aktualiausiais valstybės, kultūros klausimais. Numeryje autoriai iš „Demos“, Lietuvos pramoninkų konfederacijos, NDJ, LSDP ir kitur.

Pasikeitimą nuomonėmis vertėtų pratęsti skaitytojų komentarais, kartais išsiplečiant iki diskusinių ciklų, nevengiant ir aštresnės polemikos. Straipsnių autoriams palinkėčiau, nenuleidžiant intelektualinės „kartelės“, visa tai, ką norima pasakyti, pateikti „trumpai – drūtai“, nebandant skaitytojų kantrybės ilgaus „akademinių“ tekstais.

Kad „Gairėse“ pražyde mintys ir idėjos pasklistų kuo plačiau po nusivylimais ir nesutarimais draskomą Tėvynę!

2. Populiarioji Lietuvos žiniasklaida, tik su mažomis išimtimis, „šoka“ pagal turtuolių, kurie, Algirdo Butkevičiaus nuomone, „ir sunkmečiu turtėja“, muziką. Žiniasklaidai, kaip ir visai Lietuvai, tinka populiarus liberalo L. Donskio mintys: „kairiosios vertybės yra būtinos Lietuvai kaip deguonis“. Kaip norėčiau su filosofu padiskutuoti apie kairumo ir dešnumo sampratą. Kad ir „Gairių“ puslapiuose.

4. Algirdas Butkevičius savo tvirtais pirmaisiais Vyriausybės vadovo žingsniais neliko neįvertintas piliečių palankumo reitingais. Vytenis Andriukaitis pradėjo labai reikalingą sveikatos apsaugos sistemos pertvarką, prieš kurią įnirtingai pasisako liberalios vertybes išpažįstantys politikai ir į verslų naudą ▶

Pasakos ir pasukos

Jonas VISOCKAS

Kiauliški reikalai

1

Ne gūsis šalto vėjo –
Pariebinta spalva
Iš Briuselio atskriejo
Šviežia direktyva.

Žodžiai įsasmūs, rūstūs
Ir skonis jų kartus –
Suteikti kiaulėms būstus.
Benamiams – jų gardus?..

2

Malonėkite kiaulėms nupirkti žaisliukų,
Nes be jų negalės jos atvesti paršiukų...
Ir, be to, teks savaitę bent kartą
Joms surengti „žvaigždžių“ pop-koncertą!

Šis tas apie bankus

Kada žlugo „Snoro“ bankas,
Laidojo jį Krukas Frankas...
Pakviestas pribaugti jį Neilas
Kirto iš peties... Nekvailas!!!

Prireikė vėl Kruko Franko –
Pakasynos „Ūkio banko“...
Švedas šaiposi pro ūsą –
Amen kukl! Dar vieną rusą!..

Liko bankas Medicinos, –
Greitai ras ir jam... ricinos!
O po jo pakvies vėl Franką
Pašarvoti „Šiaulių banką“...

Beveik proza...

Priemiesčio blondinė Filija
Sumeistravo... pedofilija! –
Paskaloms suradus auką,
Sugebėjo kvailint daug ką,
Kas tik patiklesnio būdo...
Net profesorius... pablūdo,
Kunigai ir žurnalistai...

Džiūgauja tik aferistai...
Priemiesčio blondinė Filija
Spygauja: štai... pedofilija!!!
Nuskriaustos Temidės poza!!!
Gaila! Viskas baigias... proza!

Valio!!!

Valio! Už savivaldybės vaju
Statyti Vilniuje tramvajų,
Metro ir, aišku, – Gugenheimą,
Šturmuoti Vyriausybę, Seimą
Ir iš naujojo elito
Išpešt bent... trilijoną litų!..
Tuomet net bomžai, kaip vilniečiai,
Gyvėns nelyginant... marsiečiai!
Ir siųs žinias ne tik į Marsą
Apie savivaldybės... farsą.

*P. S. Kai tik idėjos temdo protą,
Vertėtų protui skelbt... bankrotą!*

Apie revoliucijas ir kretinus

Dažnai į Seimą išrenka netgi kretiną,
Jei revoliucijas įvykdyti jisai ketina...
Beje, žadėtų revoliucijų jis nepadaro,
Bet po kadencijos jau turi pusę dvaro...
Ir antrai pusei dvaro sukaupta potencija,
Nes ne už jūrų marių jau nauja kadencija...

Apie Profesorių ir profesoriukus

Jau susitaikė su mintim neabejotina kiekvienas,
Kad Lietuvoj Profesorius yra tik... vienas!
Kas abejoja tuo, teks įsisąmoninti galvai buikai, –
Visi kiti – tiktai... profesoriukai!

Apie balus ir skandalus

Kai kinta valdančiųjų reitingai ir balai,
Viršūnėse pagimdomi nauji skandalai...

Šis tas apie gelbėtoją

Jis Lietuvą praskolinęs lig devintos kartos,
Kad ją išgelbėjo, be gėdos nuolatos kartos...